

CONSILIUL SUPERIOR DE ECONOMIE
INV. nr. 467

311329

1731

Dot. 4295

VASILE M. KOGĂLNICEANU

BIBLIOTECA
C. C.
P. M. R.
Nr. 124

CHESTIUNEA ȚĂRĂNEASCĂ

Țăranul este „TALPA CASEI”

1857.

Mihail Kogălniceanu.

120.419/60.

BIBLIOTECA
4448
MINISTERUL
ECONOMIEI NAȚIONALE

BUCUREȘTI
TIPOGRAFIA „GUTENBERG” JOSEPH GÖBL
20. — STRADA DOAMNEI. — 20.

1906

13462/67

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
III 479 372
COTA

B.C.U. Bucuresti

C20055143

821/05

PRECVÂNTARE

De un timp încoace au apărut câteva lucrări de mare însemnătate asupra chestiunii țărănești.

*Aceste lucrări dovedesc că interesul pentru această mare chestiune începe să se manifeste puternic și că opinia lumina-
tă a țării noastre are convingerea că starea de lucruri, în
ce privește țărănimea, nu este așezată pe o temelie sănătoasă și
temeinică.*

Acestui curent se datorește și lucrarea de față.

*M'am străduit, pe cât mi-a fost cu putință, să sprijin
această convingere și să pun în vedere care este starea țără-
nimei noastre, arătând în acelaș timp nevoia cea mare, **nevoia
națională în primul rând**, de a i se aduce îmbunătățiri grab-
nice și radicale.*

*Nu am pretențiunea, cu această lucrare, nici de a fi des-
coperit chestiunea țărănească, nici de a fi spus ceva nou, nici
de a fi propus ceva ce nu s'a mai propus.*

*Tot ce am urmărit în această lucrare a fost ca să con-
tribuiu, ca și ceilalți autori cari s'au ocupat cu studiul Ches-
tiunei țărănești, la lămurirea ei, după puterile mele, să fac
din parte-mi câteva propuneri și să expun câteva vederi, cari,
deși cunoscute, au însă meritul să fie prezintate pe un temei
de fapte noi și de documente noi.*

*Despre chestiunea țărănească, orcât s'ar scrie nu se scrie
indeajuns. De aceea e bine, ca oricine a studiat această Ches-
tiune, să scrie; căci numai astfel vom avea cât mai multe pă-
reri, pentru a putea alege pe cele mai practice, și numai
astfel se va putea lămurii țara asupra însemnătății acestei
probleme.*

Lucrarea de față nu trebuie dar să fie luată decât ca o modestă contribuțiune la studiul și cunoașterea chestiunii țărănești.

Opera de propagandă ce o întreprind cu scopul de a convinge pe acei cari îmi vor face cinstea de a mă ceti, o leg de trecutul bibliografic al acestei chestiuni. Unesc modestele mele încercări cu ale predecesorilor mei, cari au lucrat tot pentru binele obștesc al țărănimii noastre.

Fără a cunoaște trecutul, nu ne putem cârmui spre viitor.

Cei cari ne vor urmă, vor ține socoteală de străduințele din trecut și vor continuă și ei opera lor de propagandă, întemeindu-se pe ce s'a scris până la dânsii, în grele și, adeseori, foarte turburate împrejurări.

Pentru scopul acesta am socotit nimerit să public o Bibliografie a chestiunii rurale, cât mai complectă.

Lucrarea aceasta nu e atât de ușoară pe cât se crede. Nu e vorba numai de o simplă copiere sau înșirare de titluri de broșuri, monografii, discursuri și vechi legiuiri publicate de un veac și mai bine încoace, înainte și după Unirea Principatelor Române.

Chestiunea, mai mult ostenitoare decât grea, este de a da de urma acestor documente, de a le studii și de a și le procură. Ele sunt numeroase, dar răspândite. Unele se vor fi găsinđ pe la rarii martori de azi ai epocii de alcătuire a statului nostru; altele în străinătate în bibliotecile străine, și iar altele rătăcite pe la anticvarii noștrii.

Cu toate pedicile acestea, însuflețit de chemarea ce mi-am dat, le am răzbit și am izbutit să compun Bibliografia ce o dau la finele lucrării și care va contribui la cunoașterea trecutului și orientarea noastră în viitor.

Așă am înțeles datorria prezentului, căci prezentul poartă pe spate trecutul și în sân viitorul.

V. M. K.

ISTORICUL CHESTIUNII

În lucrarea de față nu îmi propun să expun în mod amănunțit trecutul cheștiunii agrare, ci să schițez în linii mari istoricul acestei cheștiuni pentru a face mai de înțeles starea de azi a țărânimii. Capitolul acesta va fi deci scurt.

De fapt, întreaga istorie a cheștiunii agrare se poate împărți în două perioade mari : întâia aceea până la 1864 și a doua aceea dela 1864 până azi.

Unii istorici-economiști purced altfel. Ei împart de pildă prima perioadă în mai multe epoci precum : aceea când țărânii erau liberi și pe deplin stăpâni pe moșiile lor ; vremea aceasta se socotește dela începuturile Principatelor, dela Descălicare și, mai mult sau mai puțin, până la Mihai-Viteazul ; apoi urmează epoca dela Mihai-Viteazul până la Reformele lui Mavrocordat din 1746 în Muntenia și din 1749 în Moldova, când majoritatea clasei țărănești eră redusă în stare de *vecini* și iobagi, numărul moșnenilor și răzășilor liberi scăzând mereu față de impilările marilor proprietari ; iar a treia epocă dela Reformele lui Constantin Mavrocordat, care declarase pe țărani liberi de iobăgie și le dăduse voie de a se mută de pe moșiile lor, — libertate nimicită apoi de marii proprietari — până la 1864, când se face împrăprietărea cea mare și țărânul intră iarăș în drepturile sale de stăpân al pământului său strămoșesc și devine de fapt cetățean liber și independent. În această din urmă perioadă, reformele agrare s'au ținut lanț aproape sub toți Domnii și sub toate formele de guvernământ ce am avut : Regulamentul Organic, Convențiunea dela Paris, Comisiunea Centrală de la Focșani. Toate aceste legiuri însă nu puteau fi definitive, pentru că ele căutau să împace interesele mării proprietăți, cari erau

de a ține mereu robite brațele țărănești, cu ceceace vremea ajunsese a nu mai tolera să se împace: cu robirea brațelor de pământ. Incercările cari s'au făcut dar în direcțiunea aceasta de către Domnii Grigore Ghica în 1766, Alexandru Moruzi în 1790, Alexandru Ipsilante în 1808, Caragea în 1818, Regulamentele Organice în 1832, și Așezământul din Muntenia din 1851, cari, mai toate, s'au sfortat a întări pretenția nedreaptă a proprietarilor de pământ asupra stăpânirii exclusive a moșiilor fără coproprietatea țăranilor, apoi legiuirea Comisiunii Centrale din Focșani și Legea lui Barbu Catargi din 1862, — lege făcută contra țăranilor — toate aceste încercări nu au putut să rezolve chestiunea țărănească. A trebuit să se facă lovitura de stat din **2 Mai 1864** și a fost nevoie de curajul unui mare Domnitor și al unui mare bărbat de stat, pentru ca dreptul țăranilor la pământ să fie recunoscut și ca ei să fie împroprietăriți. Această mare reformă a fost desăvârșită de *Legea din 14 August 1864*, dată când o nouă eră începe pentru țăranul român.

Am spus mai sus că, după mine unul, istoria țăranimii noastre are două perioade mari: aceea până la 1864 și cea următoare: dela 1864 până azi. Prima perioadă a fost, în general, cu toate reformele «liberale» (!) ale lui Constantin Mavrocordat din 1746 și 1749, perioada tristă a *robiei*. Decretul lui Mihai-Viteazul, care aservește pe țărani și îi declară de *rumâni* sau *vecini* pentru depurarea, nu a făcut desigur alta decât să întărească o veche stare de lucruri, căci nu e de închipuit ca el să fi transformat de odată în sclavi un întreg popor. Vremea aceasta, a împilărilor fără desfârșit, când *rumânii* erau tratați ca țiganii robi, când puteau să fie vânduți ca obiectele, când copiii puteau să fie despărțiți de părinți, pentru a fi vânduți aparte, vremea aceasta a fost și aceea a decăderii țării.

Mai târziu, pe la începutul veacului al XIX-a, ideile mari liberale pătrunzând în Principate, încep să se pue la ordinea zilei chestiunea agrară, a liberării țăranilor clăcași și a împroprietării lor. Marii proprietari de pământ, recunoscând din primul moment pericolul, se siliră a face să se crează că au un drept de proprietate individuală asupra moșiilor lor, iar țăranii doar numai un drept de chiriași, de oameni tolerați. Apărătorii țăranilor dovedeau însă, pe temeiul întregii istorii a țării și a tuturor documentelor ce se cunoșteau pe atunci, că țăranii au un drept sfânt asupra moșiilor, că, propriu-zis, ei au fost aceia cari au stăpânit dintr'un început pământurile și că, numai într'un târziu, boerii, ajutați de Domni

și de împrejurări, au putut să robească pe țărani. Lupta între aceste două curente a ținut, foarte aprigă, dinainte de 1848 și până la 1864, când Mihail Kogălniceanu și Vodă-Cuza, decretând Legea rurală, au pus capăt discuțiunii, împroprietărind pe țărani. Numai cine a urmărit scrierile economice de pe vremuri poate să-și deeseama de vioiciunea luptei, de mulțimea străduințelor și de uriașa încordare de care a fost nevoie pentru a se ajunge la împroprietărire. Partidul boerilor țineă dârj la principiul dreptului exclusiv al proprietarilor asupra moșiilor, și nimic nu putea să-l scoată din convingerea aceasta; discuțiunile în presă, în întruniri și în Parlamente urmau, fără încetare, foarte aprinse, iar duelul oratoric dintre Barbu Catargi și Mihail Kogălniceanu asupra chestiunii împroprietăririi țăranilor a lăsat urme neșterse. Atât erau de încordate spiritele pe atunci!

În sfârșit, împroprietărire a cea mare s'a făcut, în contra *ambelor* partide politice istorice ¹⁾, și, azi, după ce patimile s'au liniștit, după ce vremea a trecut, *nimeni nu mai contestă că țăranii nu ar fi avut în trecut un drept de coproprietate asupra moșiilor*. De altfel și documentațiunea istorică a dovedit în mod neîndoios acest lucru: că proprietatea individuală boerească nu a existat nici odată la noi și că țăranii au avut la noi, din toate timpurile, un drept de servitute asupra moșiilor marilor proprietari rurali.

Faptul acesta este foarte însemnat, pentru că, după cum vom vedea în capitolele următoare, convingerea — absolut dreaptă — că țăranii au avut un drept de coproprietate asupra moșiilor, duce și azi, *în zilele noastre*, la propuneri directe de noi împroprietăriri pe moșiile proprietărești și de noi îndatoriri a proprietarilor de a da țăranilor pământ în întindere de două treimi din moșiile lor.

De altfel, lucrul acesta, indiferent dacă e realizabil sau nu, se explică în mod firesc, prin faptele istorice de nezgduit, că constituirea proprietății mari individuale s'a făcut la noi în țară în urma unei lungi evoluțiuni în defavoarea drepturilor lămurite ale țăranimii.

Documentele ce se scot mereu la iveală întăresc din ce în ce mai mult această convingere, dar nicăieri ca în privința pădurilor nu se poate urmări mai bine firul istoric ce ne arată, în modul cel mai limpede, cum proprietatea individuală rurală s'a constituit în dauna drepturilor țăranimii.

1) Vezi discursul d-lui Take Ionescu rostit în Camera Deputaților în ședința dela 20 Februarie.

Astfel, încercările marilor proprietari de a fi recunoscuți proprietari absoluți asupra pădurilor, deși sătenii aveau din cea mai adâncă vechime drepturi hotărâtoare asupra lor : drept de pășune, drept de tăiat și transportat lemne, etc., se pot foarte *lesne* urmări în tot decursul veacului trecut. De unde la început, stăpânii pădurilor erau țărani, lucrurile ajunseră cu vremea ca proprietarii moșiilor să intre, prin diferite măsuri, în stăpânirea individuală a masivelor forestiere, excluzând cu totul pe țărani dela servituțile ce le garantau oarecari beneficii în păduri. Legea rurală din 14 August 1864 respectă dreptul țăranilor la păduri. Art. 9 al legii îl consfințește:

Dreptul la pădure ce au sătenii de pe moșiile din Moldova după art. 44 al legii muntelui (adică județele Putna, Bacău, Neamțu și Suceava) și *cei de pe moșiile din Țara-Românească, în virtutea art. 140 § 4 din legea dela 23 Aprilie 1851* (aceea a Principelui Știrbei), **li se păstrează neatins și în viitor.**

După cincisprezece ani, proprietarii vor fi în drept a cere liberarea pădurilor de sub această servitute, prin bună învoială sau prin hotărâre judecătorească.

Acest drept, îl vor putea exercită și comunele, așezămintele publice și statul.

Acest drept al țăranilor din Muntenia asupra pădurilor nu a fost însă respectat, iar proprietarii au ajuns să stăpânească în mod personal și absolut bogățiile forestiere ale țării. Din cauza aceasta, țăranii, când au nevoie de lemne pentru făcut case sau pentru încălzit sau pentru alte trebuinți, trebuie să le cumpere, cu prețuri adeseaori mari, din pădurile proprietății, sau să dea în schimbul lor muncă grea și rău plătită. Una din pricinile îngreuerii învoielilor agricole este și nevoia țăranului de a da muncă pentru lemnele de cari are nevoie.

* * *

După 1864, istoricul chestiunii agrare se rezumă în diferitele legi de împroprietărire ce s'au votat dela 1866 până la 1892 și cu numeroase modificări dela 1892 până în zilele noastre, precum și în legile de tocmeli agricole. Legi mari de emancipare în favoarea țăranilor, legi cari să reformeze adânc relele de cari suferă, nu au mai fost însă făcute dela 1864 până azi.

În afară de împroprietărirea cea mare, din 1864, pe moșiile boerești, s'au făcut, în decursul anilor, împroprietăriri pe moșiile

statului secularizate. Legislația, după care s'au făcut însă aceste împrăștiări, nu a fost delă început lămurită. In loc, ca din primul moment, să se dea împrăștiărilor țărănești un caracter înalt social și economic, neîmprăștiându-se decât *săteni*, și pe o anumită întindere de pământ fixă, s'au pus în vânzare moșiile secularizate, în scop fiscal, risipindu-se astfel un bun prețios fără folos pentru economia națională. Legile de *înstrăinare* a domeniilor statului din 1866, 1868, 1873, 1875, 1881, 1883 și 1884, prevedeau că se pot vinde și moșii în trupuri întregi și la nețărani. Abia prin legea din 1889, care a urmat marelui răscăle țărănești din 1888, s'a rupt cu acest sistem nenorocit și s'a hotărât că moșiile statului nu pot servi decât la împrăștiarea țărănilor pe parcele de câte 5 hectare.

Pe lângă aceste legi mai trebuie să menționăm împrăștiările ce s'au făcut pe temeiul articolelor 5 și 6 din Legea rurală, adică a aceloră căroră nu li s'au putut împlini întinderea locurilor legiuite (două treimi) pe moșiile boeresti și a însurăteilor (spornicilor).

Legislația asupra regimului muncii, a tocmelilor agricole, are și ea un istoric interesant. Legea rurală din 1864 prevede *dreptul comun* și complectă libertate a muncii; învoielile dintre săteni și proprietari nu aveau să fie supuse decât dreptului comun. Nu trecu însă mult și legea din 18 Martie 1866, înăspriță și mai mult prin legea din 1872, hotărâ că țăranul poate fi silit prin dorobanț, *manu militari*, a-și face munca învoită pe moșie. Legile asupra tocmelilor agricole din 1882 și din 1893 au înlocuit această dispoziție și au creat un regim nou, cel de azi, asupra căruia vom reveni mai pe larg în capitolele următoare.

Acesta este pe scurt și în linii principale istoricul chestiunii agrare ¹⁾ în România. Am ținut să-l dau, pentru a face mai de înțeles cele ce vor urmă, o chestiune mare ca cea țărănească, fiind mai ușor de urmărit când se cunoaște trecutul ei istoric.

1) Amănunte mai pe larg asupra perioadei delă 1864 până azi se pot găsi în lucrarea mea intitulată: „Legislația agrară și măsurile luate în favoarea agriculturii delă 1864 până azi. — Tipografia Minerva, 1903.

Literatura agrară

Tot atât de interesantă ca și istoria chestiunii agrare, este literatura care s'a ocupat cu această problemă. — Înainte de a intra dar în fondul chestiunii, vom spune câteva cuvinte și în privința aceasta.

Contrar multor păreri, cari ne arată pe noi românii ușurei și superficiali în toate, literatura asupra chestiunii agrare este foarte serioasă și bogată. O mare bibliotecă s'ar putea forma cu tot ce s'a scris, publicat și vorbit în această chestiune, în decursul anilor, dela începutul veacului al XIX-lea și până azi. Din nenorocire, literatura aceasta, deși foarte însemnată, nu poate fi însă considerată ca având o netăgăduită valoare științifică, pentru că cea mai mare parte dintr'însa este întemeiată nu pe constatări statistice riguroase sau pe studii la fața locului, la țară și la sate, ci pe diferite considerente mai mult sau mai puțin teoretice, pe expuneri de reforme și pe critici. Astfel cărțile, broșurile, ziarele, studiile ce s'au publicat, precum și discursurile parlamentare ce s'au ținut, dau, ce e dreptul, informațiuni foarte prețioase asupra problemei agrare, dar ele nu prezintă un tablou unitar, din care să se poată cunoaște în mod precis-științific starea țărănimii din diferitele epoci.

Lucrări statistice avem foarte puține în epoca de la 1858 și după 1860, și acelea cu totul nesigure. Nu dispunem de nici o statistică a proprietății funciare rurale din nici o epocă, întocmai cum nu avem nici o anchetă agricolă mare ce să fi coprins întreaga țară și să ne fi arătat adevărata situațiune a agriculturii din toate punctele de vedere. Aceste lipsuri mari, cari ne arată că nu am știut încă să adoptăm metodele serioase de cercetări obișnuite în țările civilizate, sunt foarte simțite atunci când vroom să studiam cu temei chestiunea agrară. În lipsa unei statistici a proprietății rurale și a unei anchete agricole, suntem siliți să ne întemeiam pe cifre mai mult sau mai puțin sigure, pe ipoteze ce pot fi false și pe unele fapte ce e foarte posibil să nu corespundă realității. Afară de aceasta, studiul devine foarte îngreuiat, de oarece, pentru a cunoaște chestiunea, e nevoie de consultarea unui număr foarte mare de lucrări, de o valoare îndoelnică, sau scrise cu tot soiul de *tendinți*, fără obiectivitatea necesară în asemenea chestiuni. *Organizarea unei anchete mari agrare este dar ab-*

solut imperioasă, pentru cunoaşterea exactă a chestiunii agrare din toate punctele ei de vedere. O asemenea anchetă trebuie să premergă orării acţiuni de reformă, dacă voim să clădim pe o temelie sănătoasă. În străinătate, cu toate studiile numeroase ce s'au publicat, cu toate statisticele perfecţionate, s'a recurs totdeauna la *anchete mari agricole*, pentru a se află starea reală a agriculturii şi a populaţiunilor agricole. Lucrul acesta se impune cu atât mai mult la noi, cu cât noi nu avem nici statistici perfecţionate, nici lucrări făcute de dreptul în sate sau anchete întreprinse de particulari. *Ancheta agrară* se mai impune apoi şi din cauza diversităţii situaţiunii populaţiunilor cari trăiesc din agricultură, a diversităţii felului de proprietate rurală şi a diversităţii regimelor muncii. Avem, după cum se ştie, proprietate individuală, apoi proprietate în indiviziune, cea răzăşească sau moşneană, proprietate în devălmăşie în munţi, embaticari de vii, avem munca în dijmă în Muntenia şi munca în bani în Moldova; avem o clasă de arendaşi foarte puternică; avem absenteişti noştri ireductibili; avem o regiune viticolă foarte întinsă, cu nevoi speciale, întocmai cum avem o regiune pomicolă, iar cu nevoi aparte; cu un cuvânt, formele de proprietate, muncă şi producţiune sunt atât de felurite în ţara noastră, şi chestiunea agrară e atât de complicată încât numai o anchetă largă şi amănunţită poate aduce lumina necesară.

* * *

În timpul din urmă, de câţiva ani încoace, chestiunea agrară a început să preocupe iar spiritele. O mulţime de lucrări, foarte însemnate, bine scrise şi bine gândite, au apărut, menţinând concentrată atenţia opiniei publice asupra problemei ţărăneşti.

De observat este că şi literatura agrară şi-a avut perioadele ei.

Cele mai multe publicaţiuni în jurul acestei chestiuni au apărut în anii dinainte de 1864, când ţara întreagă eră frământată de nevoia împroprietărilor. Apoi deodată scrierile asupra acestei chestiuni încetează după 1864, pentru a reapare iar după rescoalele ţărăneşti din 1888, a încetă din nou după 1893 şi a renvia în anii din urmă, când anii de secetă i-au dat un nou imbold. Aceste alternaţiuni îşi au însemnătatea lor psihologică; ele arată puţina noastră pregătire pentru reformele mari, puţina noastră seriozitate şi puţina noastră pricepere pentru continuitatea muncii. Când vine o nenorocire, un an de foamete, o răscoală sau o altă

nenorocire, începem să ne îngrijim și să ne amintim că există o problemă țărăneasă. Studiile încep să apară, ziarele vorbesc un timp, Parlamentul se ocupă și el poate cu spinoasa chestiune, dar apoi, repede-repede, totul intră în tăcere, promisiunile se uită și nepăsarea revine : pură demagogie în înțelesul cel mai curat al cuvântului !

În vremea din urmă, pare însă că se manifestă o oarecare schimbare, foarte ușoară ce e dreptul, dar totuș simțită ; pare că chestiunea țărăneasă începe să preocupe în mod constant spiritele bărbaților noștri. O manifestațiune a acestei stări de spirit este și eminenta lucrare a fostului ministru al instrucțiunii publice, d-l Spiru Haret, apărută acum câteva luni și care conține o serie de propuneri demne de toată atenția pentru îmbunătățirea stărei țăranilor. Lucrarea aceasta, cum și altele multe, de mare valoare, despre cari o să vorbim în cursul acestei cărți, arată că mințile încep să se limpezească și că mulți încep să vadă că singura mare problemă pentru țara noastră este cea țărăneasă și că tot viitorul neamului nostru, din toate regiunile, atârnă de buna rezolvare a acestei probleme. Scopul lucrării mele nici nu este altul, decât, ca alături de celelalte, să contribuie la întări această credință și a dovedi că nevoia măsurilor de îmbunătățire a soartei țăranului nostru este urgentă.

Un izvor foarte prețios de informațiuni sunt *monografiile comunelor rurale*¹⁾, cari se publică dela o vreme încoace. Aceste monografii cuprind date de o mare valoare și permit ca să cunoaștem adevărata situațiune a satelor. Păcat numai că până acum nu au apărut în număr mai mare, dar oricum, câte sunt, ele permit să se scoată încheieri generale asupra stărei țăranilor din regiunile înconjurătoare ale comunelor asupra cărora s'a publicat monografiile. Lucrările acestea, fiind publicate de diferite persoane, fără control, se înțelege dela sine că unele din afirmațiunile lor — în general toate sunt scrise cu o mare grijă de obiectivitate — nu trebuiesc primite fără critică. În orice caz, ele nu pot înlocui o anchetă agrară.

În decursul acestei lucrări, vom face adeseaori întrebuițare de constatăriile monografiilor.

1) Avem de adus aci mulțumirile noastre călduroase d-lui *M. Rachtivan*, secretarul-general al ministerului de interne, care a binevoit să ne pue la dispoziție colecția de monografii de care dispune ministerul de interne.

CHESTIUNEA ȚĂRĂNEASCĂ

Datele problemei. — Proprietatea funciară.

Am arătat în capitolul trecut deosebitele forme sub cari se prezintă la noi proprietatea rurală. În lipsa unei statistici agrare generale, e însă imposibil de a cunoaște în mod sigur felul și însemnătatea diferitelor categorii de proprietăți rurale. Astfel, nu știm precis care e întinderea terenurilor răzășăști în câmpie și care e aceea stăpânită în devălmășie în munți, fiind siliți a ne mulțumi cu evaluări mai mult sau mai puțin sigure. Tot astfel nu știm în mod exact, care e întinderea proprietății rurale mari în sine și față de acea mică și de acea mijlocie. Afară de aceasta, suntem reduși la presupuneri și la deducții logice, în loc de cifre, când e vorba de starea proprietății țărănești în sine, apoi relativ la lipsa de delimitări a terenurilor între ele, la distrugerea pășunilor și a izlazurilor, la stăpânirea în indiviziune a aceloraș pământuri de către membrii aceleiaș familii : părinți, frați, gineri, etc., la îmbucătățirea pământurilor de la 1864 până azi și așa mai încolo. În toate aceste chestiuni, a căror mare însemnătate o vede oricine, suntem nevoiți de a judeca pe cunoștinți nesigure, întemeiate pe statistici cari variază între ele și pe spuse din cărți și broșuri. Această singură expunere ne arată, ea doar, de ce covârșitoare nevoie este instituirea unei anchete agrare.

Chestiunea proprietății rurale țărănești poate fi privită din mai multe puncte de vedere. În primul rând ne vom ocupa cu starea acestei proprietăți, așa cum se prezintă azi, din cele ce știm despre dânsa, așa cum sunt datele pe cari le avem la dispoziție,

și, în al doilea rând, despre împroprietăriri, întinderea împroprietărilor și relațiunea dintre proprietatea mică și cea mare.

Starea proprietății țărănești este foarte precară ; *ea nu e nici consolidată nici individualizată*. S'a dat țăranilor pământ în 1864, dar fără a se lua măsuri ca ei să se poată folosi de dânsul în toată întinderea lui și în toată voia lor, așa cum vor voi și așa cum face și proprietarul mare, în toată independența. Legea rurală din 1864 prevede delimitarea terenurilor țărănești, dar această fericită dispozițiune nu s'a aplicat decât în sensul delimitării acestor terenuri de moșiile proprietarului, fără a se hotărnicii pământurile țărănești între ele, făcându-le independente unele de altele. Cu chipul acesta, moșia proprietarilor mari a devenit cu totul neatârnată, pe când loturile de pământ ale țăranilor, lăsându-se nedelimitate între ele, au devenit dependente între dânsese, făcând pe țăran să nu aibă libertatea de mișcare pe propriul său pământ, căpătat cu atâta greutate.

Neajunsurile cari izvorăsc din starea aceasta de lucruri sunt fără de număr și fără de sfârșit ; ele constituiesc una din pricinile stărei nenorocite a țăranului.

Întâiu de toate, pământurile nefiind hotărnicite între ele, țăranii își dau drum liber pornirii lor de a câștiga cât mai mult pământ, încălcând mereu pământurile vecinilor lor ; de aci bătăi, procese și crime nenumerate. Lipsa unui cadastru a adus, în parte, lipsa de morală în satele noastre ; cele mai multe procese și crime au drept cauză încălcările.

În al doilea rând, ogoarele țărănești fiind una, fără hotare cari să facă din fiecă țăran un proprietar desăvârșit al bucății sale de pământ, săteanul nu poate face cultura așa cum voește el și nici să cultive ceea ce voește el. Din pricina lipsei de delimitări, țăranul nu e în stare să facă asolamente, nici să cultive lucerna sau alte nutrețuri artificiale în câmp, pentru că ceilalți țărani, cultivând toți porumb sau altă cereală, nu poate unul singur sau mai mulți să se abată cultivând altceva pe acelaș câmp unit. Motivul e foarte simplu : în caz când vreun țăran ar semăna de pildă lucernă pe o parte din ogorul lui, înconjurat numai de porumbiști, odată cu ridicarea porumbului, vitele celorlalți țărani, lăsate pe miriști, ar nimici numai decât lucerniera acelu țăran, care ar avea originalitatea să-și facă una.

Iată ce spune de pildă învățătorul I. Voiculescu, în broșura sa recentă «Scurtă ochire asupra tocmeilor agricole» :

„Dacă stăruim să se semene lucerna la câmp, iarăș trebuie să știm că nu toți sătenii au pământ propriu al lor. Neavând unde să semene, căci în starea de astăzi a contractelor agricole cu arendașii nici nu e de vorbit să stăpânești acelaș petec de loc 5—8 ani cât ține o semănătură de lucernă, aceștia vor privi cu jind la ceilalți, ba vor produce pagube, greutate de pază etc.

„E însă și altceva. Un sătean are 3—4 pogoane de loc și din acestea seamănă o fâșie sau un căpătâiu de 3—4 prăjini sau mai mult cu lucernă. Țarina devine împetrițată; de toate laturile, locul cu lucernă devine la un moment dat mărginit cu miriști, în cari pășunează vitele până se fac ogoarele. De multe ori, aceste miriști rămân până în primăvară. Cum va fi apărută lucerna, când se găsește în păcuri atât de mici și depărtate unele de altele? Mai ales cu lipsa de pază regulată a holdelor și cu obiceiurile noastre de a nu respecta avutul altuia, aceste mici lucernării vor deveni un nesecat izvor de certuri, bătăi, contravenții și procese“.

Aceasta ne arată cum una din nevoile cele mai mari ale agriculturii noastre, nevoia îmbunătățirii creșterii vitelor, este *fundamental împedicată* de greutatea de a se semăna nutrețuri artificiale, greutate provenită din anarhia ce domnește în regimul micii proprietăți rurale.

Cuvântul anarhie este cel drept, căci nicăieri nu domnește o neregulă mai înspăimântătoare în ce privește proprietatea țărănească ca la noi. Odată decretată legea din 1864, am lăsat totul la voia soartei, incapabili de a face o lucrare culturală și civiliza-toare așa de necesară cum e consolidarea proprietății rurale.

Dar nu e numai atât : nepăsarea noastră s'a manifestat și în altă direcțiune, tot așa de însemnată ca delimitările. Am lăsat ca proprietățile să se fragmenteze și ca lucrurile să ajungă până acolo, încât țăranii să stăpânească, în multe locuri, bucățelele lor de pământ în mod răspândit : un hectar sau pogon ici, un alt hectar dincolo, departe, fără legătură între ele. Risipirea pământului aceluiăș țăran în mai multe locuri depărtate între ele, este fără îndoială un mare rău economic, fiindcă împedică organizarea unei gospodării raționale, întemeiată pe asolamente și nutrețuri artificiale, plante textile, etc. Altfel e exploatarea, când proprietatea e concentrată într'o singură bucată și altfel e atunci când e răspândită în o mulțime de părți și locuri.

Din toate acestea se vede că proprietatea țărănească nu e nici consolidată nici individualizată. Nu avem nici *cadastru* nici *comasări*; nu s'au luat adică primele și cele mai indispensabile măsuri pentru a pune proprietatea la adăpost de orice neajunsuri, întărind-o pe o temelie puternică și făcând-o într'adevăr indivi-

duală, fiecare țaran stăpân deplin pe bucata lui de pământ. Așa cum se prezintă azi lucrurile, e mai mult o stăpânire în indiviziune a coproprietarilor țărani pe terenurile primite la 1864, adică o stare de lucruri care împiedică orice progres serios al agriculturii.

Să nu ne înșelăm: dacă vroim în mod sincer binele țărănimii, să nu credem că vom putea să-l obținem fără sacrificii și lucrări mari; datoria noastră e să ne îndreptăm atenția până la cauzele mari, fundamentale, ale relelor de cari suferă sătenii, și, odată găsite, să căutăm a le remedia, oricare ar fi pedicele cari se pun în cale. Dintre cauzele adânci, cele dintâiu sunt lipsa de delimitări și de unire în aceeaș tablă a parcelelor țărănești. Trebuie adică, înaintea de orice, să punem regulă în haosul care domnește azi, începând lucrări de *cadastrare* și de *comasare*.

Legea din 1864 prevede ambele lucrări :

Art. 15. Iziazurile (imașele) locurile de fâneată și arătură rămase în proprietatea sătenilor, după decretul de față, se vor hotărâni și petruți. Ingineri topografi îndestulători, orânduți și plătiți de stat, se vor numi pentru fiecare județ, spre a dirige și a activa lucrarea de mai sus.

Art. 16. Când locurile menționate în articolul precedent, vor fi risipite (diseminate) în multe părți, ele se vor întruni pe cât cu putință.... În caz de întrunirea pământurilor, se va da sîteanului cât va fi cu putință locuri de aceeaș calitate și întindere.

De prisos însă să mai spunem că nici delimitările nici comasările hotărâte în cele două articole citate mai sus, nu s'au făcut. Aceasta, pe lângă relele arătate mai sus, a mai dus și la alte neajunsuri foarte dureros simțite de populația rurală. Pământurile nefiind delimitate și unite, neavând deci drumuri de trecere sau fiind închise din toate părțile de moșii proprietărești, au fost sau sunt cauza că țăraniii trebuie să răscumpere, prin munci și învoeli grele, dreptul de ași trece vitele sau carele prin drumurile moșiei proprietărești cari închid pământul lor. În multe locuri, țăraniii erau sau sunt nevoiți a face învoeli numai pe moșia de ale cărei drumuri de trecere au nevoie, fiind că altfel nu li se pun la dispoziție drumurile.

Și să nu se crează că nevoia cadastrului nu a fost recunoscută. Iată de pildă ce citim în lucrarea d-lui *Nicolae Gr. Filipescu*, fost ministru de agricultură, «Chestiuni țărănești» (pag. 28—29) :

Însă opera întemeierii micei proprietăți va trebui complectată prin câteva *legi de consolidare* a micei proprietăți.

Printre aceste măsuri de consolidare a proprietății ași putea cită, în primul rând, *delimitarea pământurilor țărănești rămase încă nedelimitate.*

În adevăr, scopul urmărit de partidele noastre de treizeci de ani încoace, a fost de a crea, în România, mica proprietate *individuală.*

Cu toate acestea, sunt douăzeci și șapte de ani de când Legea rurală s'a aplicat și până azi nu s'au delimitat încă proprietățile celor împământeniți la 1864. Cei ce au aplicat Legea rurală s'au mărginit a face, în fiecare sat, două părți: partea proprietarului și partea locuitorilor, fără a delimita lotul fiecărui sătean. Astfel, azi încă sătenii posedă pământurile lor în indiviziune; cea mai mare incertitudine domnește în privința limitei fiecărui lot; unii stăpânesc preă mult, alții preă puțin, și sătenii nu pot eși din această situație decât făcând procese cari îi ruinează, căci un proces pentru unul sau două pogoane, până la Curtea de Casație, costă numai în cheltueli de taxe de timbre 365 lei.

Este dar urgent să se facă delimitarea pământurilor sătenilor. Această delimitare va da certitudine proprietății țărănești, va pune capăt unei mulțimi de nedreptăți, va stinge o sumă imensă de procese, va întări în sătean simțul proprietății și va stabili în mintea țăranului nostru, în mod material și bătător la ochi, ideea că proprietatea sa are o limită certă.

O dată cu facerea acestei delimitări ne putem gândi și la *confecționarea unui cadastru.*

Greutățile și cheltuelile imense ce a întâmpinat în alte țări facerea cadastrului, au întemeiat credința că, la noi, cadastrul e o operă aproape irealizabilă. Cu toate acestea cred că un cadastru nu ar fi de loc așa greu de făcut la noi. Statul nostru major a sfârșit triangularea Dobrogei; triangularea Moldovei e în mare parte făcută și peste vre-o cinci ani se va isprăvi și triangularea Munteniei.

D-l Filipescu are dreptate. Cadastrul nu e la noi o lucrare irealizabilă. Triangulările pe cari le anunță d-sa s'au isprăvit, în vremea de când a apărut cartea «Chestiunei țărănești» (1891), iar d-l General Brătianu, Directorul Institutului Geografic al armatei, arată în frumoasa sa lucrare «Cadastrul» (1904), că delimitările se pot face în mod lesnicios pe baza Hărții Țării ridicată de statul nostru major.

Dar nu numai cadastrul e o necesitate; pentru a întări și individualiza cât mai mult proprietatea țărănească, e nevoie și de comasări. E drept, comasarea e o lucrare uriașă și foarte grea; la început ea se izbește de numeroase greutăți, pentru că mulți țărani sau proprietari nu vor să schimbe bucățile lor de pământ sau nu înțeleg avantajul schimbării pe altele mai puțin bune, numai ca toate să fie unite. În Transilvania de pildă, țăranii români au fost la început dușmani înverșunați ai comasării, dar, la urmă, după ce ea s'a făcut în multe locuri, s'au luminat și ei că operațiunea e

în folosul lor și au primit-o cu bucurie. Cu chipul acesta, o mulțime de probleme grele s'au rezolvat în Ardeal în favoarea proprietății mici.

De altfel, comasarea nu e singura mare lucrare ce s'a făcut în Ungaria; aici avem și cadastru și irigațiuni și exploatațiuni agricole model, foarte numeroase, și o creștere a vitelor foarte înaintată. Avem multe de învățat dela vecina noastră de peste Carpați, multe lucruri minunat de bune, multe pilde de muncă serioasă și metodică și multe dovezi de cultură și civilizație înaintată; dacă vre-odată o să vream a introduce de pildă comasările, nu o să avem decât să luăm legile și regulamentele din Ungaria sau Transilvania referitoare la această materie, foarte studiate și complet experimentate acolo.

* * *

Proprietatea rurală țărănească nu suferă însă numai de răul lipsei delimitărilor și a comasărilor.

Starea țărănimii este în multe locuri așa de rea, încât proprietatea, singurul și marele obiect de dragoste neperitoare a țăranului, a trebuit să fie *înstrăinată* nimicindu-se înțeleapta prevedere a *inalienabilității* care a fost introdusă în Legea rurală din 1864 și menținută în toate legislațiile ulterioare. Înstrăinările, foarte numeroase în unele regiuni, s'au făcut sau se fac, ce e dreptul, sub forma de arendări, dar aceste arendări sunt pe termene așa de lungi, încât sunt echivalente cu o înstrăinare în toată regula. În fața acestei situațiuni, mulți propun desființarea inalienabilității pe motiv că ea constituie o piedică apăsătoare în procesul de mobilizare a proprietății rurale, pe care, din cauza aceasta, o depreciază în valoare; alții, dimpotrivă, cer menținerea inalienabilității, dar totdeodată luarea de măsuri legislative riguroase în sensul interzicerii arendărilor pe termene lungi sau în sensul interzicerii pur și simplu a arendărilor. Partizanii celei din urmă cereri uită însă că înstrăinările au drept cauză sărăcia țăranului, care nu și-ar arenda desigur pământurile pentru o nimica, nici nu ar plăti camătă de 300 la sută, dacă ar fi mai încăput și ar avea o situațiune materială mai bună. Înstrăinările de pământuri sunt o urmare directă a sărăciei țăranului, și nu le-am putea face un rău mai mare decât să nu le permitem, ca atunci când au nevoi grabnice, să nu poată să-și arendeze bucata de pământ, pentru a-și satisface nevoile lor. Cu măsuri draconice de interzicere nu se poate obține nimica bun;

dacă vroom să menținem loturile în mâna țăranilor, să le dăm puțința de a face aceasta prin înavuțirea lor, iar nu prin combaterea efectului în locul cauzei.

Acelaș lucru putem spune și despre părăsirea loturilor de către țăranii împroprietăriți pe moșiile statului. Aceeaș cauză a adus acelaș efect. Dacă țăranii ar fi avut bani, s'ar fi mutat pe propriile lor loturi; de aceasta putem fi siguri, dată fiind patima — firească — a săteanului pentru pământ.

Unul dintre relele cele mai mari de care suferă proprietatea țărănească, este îmbucătățirea ei. Dela 1864 până azi, pământurile s'au fragmentat mult, reducându-se, prin moșteniri și înzestrări, la parcele din ce în ce mai mici.

Aci e locul să arăt întinderea proprietății rurale mici, a celei mijlocii și a celei mari, în raporturile lor reciproce. Din păcate însă, nu avem cifre sigure la îndemână, și, în lipsa lor, trebuie să ne referim la cele pe cari le avem și cari sunt foarte variabile între ele.

E așa un haos în această privință încât ei mposibil de a dà cifre precise; datele diferiților autori și funcționari ai ministerului de domenii cari s'au ocupat cu statistica împroprietărilor variază în așa grad între ele, încât nu am provoca decât confuziune în spirite dacă le-am reproduce. Ne vom mulțumi dar să reproducem datele principale cari *par* că se *apropie* de adevăr. Am căutat în zadar în multe locuri, și, mai ales la ministerul domeniilor, să obțin cifre exacte asupra diferitelor împroprietăriri, dar chiar din locuri competente mi s'a recomandat cel mai mare scepticism asupra datelor publicate.

În virtutea Legii rurale din 1864, s'au împroprietărit 511.897 clăcași pe 1.966.044 hectare de ale moșiilor proprietarilor particulari și ale statului.

D-l Vasile Missir, fost ministru al acestui departament, ne dà însă alte cifre, cari par că se *apropie* mai mult de adevăr.

«În toată țara, spune d-l Missir, răzăși, după statistica oficială din 1899, sunt numai în 1306 comune, din cele 3000 comune din cari se compune țara. Ei sunt în număr de 240.615 și posedă 1.460.000 hectare.

Așa, dar, până la 1864 am avut săteni proprietari rurali în cifră rotundă de 240,600, posedând aproape un milion și jumătate de hectare.

Numărul improprietărilor pe baza Legei rurale și a art. 5 și 6 din această lege este de 511.896 pe o întindere de 1.971.182 ha., iar numărul cumpărătorilor pe baza legilor de improprietărire și vânzare a bunurilor statului este de 111.060 pe 565.303 ha.

Recapitulând avem :

1. Răzăși sau moșneni	240.615	pe	1.460.000	ha.
2. Improprietăriți în virtutea legii rurale din 1864	511.897	»	1.971.182	»
3. Cumpărători și improprietăriți în te- meiul diferitelor legi	111.060	»	565.303	»
Total . . .	863.572	pe	3.996.485	ha.

D-l Missir numește aceasta proprietate *țărănească*, deși în ea intră și cea răzășească, din care o mare parte poate fi socotită ca mijlocie, și terenurile în trup mare, cumpărate în virtutea diferitelor legi de vânzare a bunurilor statului dela 1868 până la 1889. Comisiunea de anchetă din 1900, instituită de ministerul domeniilor pentru a cercetă starea și întinderea proprietății rurale, a găsit însă, fără a spune pe ce se întemeiază, că proprietatea țărănească, în care a înglobat tot felul de proprietăți în mod arbitrar, are o întindere de 4.408.379 hectare, față de *numai* 1.787.857 hectare proprietate mare privată. Constatarea aceasta a făcut o mare impresiune. Adversarii improprietării țărănilor au luat cifra de 4.408.379 hectare *proprietate țărănească* drept bună și au opus-o, în mod triumfător, celor *numai* 1.787.857 hectare *proprietate mare*. La aceste cifre, cari nu au absolut nici un temeiu serios, căci sunt aflate pe o cale de cercetare neserioasă, e mai firesc să opunem pe cele arătate de d-l Missir, ca unele ce fiind luate pe baza tabelelor de improprietărire se apropie mai mult de adevăr.

În timpul din urmă, d. Dr. G. D. Creangă, fost director al statisticei generale din ministerul finanțelor, a publicat o lucrare foarte însemnată «Proprietatea rurală și chestiunea țărănească», în care spune :

„Raportul între proprietatea țărănească până la 10 hectare și proprietatea mare dela 100 hectare în sus e de : 3.153.641 hectare, adică 46% proprietate țărănească și de 3.810.351 hectare, adică 54% proprietate mare. Pe când însă întinderea de 3.153.641 hectare se află în mâna a 920.939 capi de familie,

fără a băga aci și pe copărtași, întinderea de 3.810.351 hectare se află în mâna unui număr de circa 5.000 persoane“.

Așa dar numai cinci mii de persoane stăpânesc aproape patru milioane de hectare pământ *cultivabil*, pe când aproape un milion de capi de familie țărănești nu stăpânesc toți la o laltă decât 3.153.641 hectare pământ *cultivabil*. Suntem deci departe de cele 4.408.379 hectare proprietate țărănească stabilită de Comisiunea din 1900, și, afară de aceasta, mai trebuie să se ție seamă că la întinderea proprietății mari arătată mai sus de către Comisiune ca fiind *numai* de 1.787.857 ha. nu s'au adăogăt cele 1.200.735 hectare *păduri* cari sunt în stăpânirea ei și cari constituiesc doar și ele proprietate funciară rurală. — După cum vedem dar, e fundamental falsă susținerea unora că avem de pe acum proprietatea țărănească prea întinsă și că proprietatea mare nu ar mai putea să fie micșorată, fără pericol (? !!) pentru țară.

Lucrarea d-lui Creangă ne mai furnisează următoarele date interesante (aceste date se bazează pe rolurile fiscale ale Recensământului din 1896):

Populația rurală în acel an (1896) eră de 4.798.012 persoane; numărul contribuabililor funciari cu o întindere până la 10 hectare eră de 920.939, având o întindere totală de 3.153.641 hectare; numărul țăranilor de peste 21 de ani, cari nu plăteau decât taxa căilor de comunicație, *adică nu aveau pământ*, eră de 408.502; iar întinderea *cultivabilă* a proprietății de peste 50 hectare eră de 3.977.198 hectare. În cifra aceasta intră: proprietatea particularilor de 3.427.636 ha., proprietatea statului de 297.790 ha., proprietatea instituțiilor de binefacere de 251.772 ha., total 3.977.198 ha.

Să notăm că această întindere, de 3.977.198 ha., este cea *cultivabilă*; această proprietate este *arendată* în proporție de 58%, *adică* în întindere de 2.334.145 ha., la 3332 arendași, dintre cari 2417 sunt români, 443 străini și 472 evrei.

Dacă la proprietatea mare *cultivabilă* mai adăogăm și proprietatea *ne cultivabilă*, în întindere de 1.152.521 ha., obținem că întinderea totală de terenuri pe care o posedă proprietatea mare la noi este de 5.129.719 *hectare*, față de aproape 3.200.000 ha. proprietate țărănească.

«Din întinderea totală a moșiilor mai mari de 50 hectare — spune d-l Creangă — în mărime de 5.129.719 hectare, 2.967.437, *adică* 58% sunt arendate. Din întinderea arendată, 1.854.295 hec-

tare, adică 62% aparțin arendașilor români și 1.093.142 hectare adică 38% aparțin arendașilor străini».

Foarte interesant e să cunoaștem modul cum e îmbucățită proprietatea rurală. Dăm întâiu, după d-l Creangă, cifrele relative la proprietatea mare.

No. proprietăților	Clasarea proprietăților după întinderea lor.	Totalul întinderii cultivabile și necultivabile
2405	50— 100 hectare	225.766 ha.
3314	100— 500 »	1.129.267 »
1122	500—1000 »	1.038.884 »
771	1000—3000 »	1.560.657 »
112	3000—5000 »	563.579 »
66	peste 5000 »	611.566 »
Total 7790		5.129.719 ha.

Avem adică 2405 proprietăți cu o întindere între 50 și 100 hectare ; 3314 proprietăți cu o întindere între 100 și 500 ha., 1122 între 500 și 1000 ha., 771 proprietăți de 1000—3000 ha., stăpânind 1.560,657 ha., 112 proprietăți de câte 3000—5000 ha., cari stăpânesc 563.579 ha., și 66 proprietăți de peste 5000 ha., cu o întindere totală de 611.566 ha.

D-l Creangă spune că moșiile cari se arendează cel mai mult sunt latifundiile ; dintre moșiile de peste 5000 ha. 72% sunt arendate ; dintre cele dela 3000—5000 ha., 73% sunt arendate ; dintre cele dela 1000—3000 ha., 59% sunt arendate și cele dintre 500—1000 ha., 57% sunt arendate.

Și față de asemenea proprietăți, unde absentismul e de regulă, se vorbește de pericolul întinderii proprietății mici, în dauna proprietății mari (!?) și așa mai încolo.

Venim acum la împărțirea proprietății mici. Iată tabloul pe care il prezintă d-l Creangă :

Din numărul de 895.457 contribuabili, după ce s'au scăzut contribuabilii din Dobrogea, unde proprietatea țărănească este foarte bine repartizată :

62.740 adică	7.1%.	au mai puțin de	$\frac{1}{2}$ hectare
80.593 »	9. »	între	$\frac{1}{2}$ —1 »
146.667 »	16.4 »	au	1— 2 »
130.634 »	14.5 »	»	2— 3 »
171.323 »	19.2 »	»	3— 4 »
146.424 »	16.2 »	»	4— 5 »
128.658 »	14.4 »	»	5— 7 »
28.418 »	3.2 »	»	7—10 »
<hr/>			
895.457 adică	100.		

Aşa dar 143.333 țărani au abia între un pogon și 2 pogoane de pământ, — 62.740 au mai puțin de un pogon —; 277.301 au abia până la 3 hectare de pământ, iar în total 83.4% au până la 5 hectare pământ cel mult, — numai 17.6% dintre țărani având pământ peste 5 hectare; între 5—7 ha. abia 128.655 țărani, iar între 7—10 ha. numai 28.418 țărani.

Aceste cifre ne arată mai mult ca volume întregi starea adevărată a proprietății țărănești.

Pe lângă cei 408.502 țărani, cari nu au nici un fel de pământ, și cari, în consecință, nu plătesc decât impozitul căilor de comunicație, avem 143.333 țărani cari nu posedă în totul decât 1—2 pogoane, și 277.301 cari posedă 3—6 pogoane. Și trebuie să notăm că aici nu intră copârtașii, adică rudele cari stăpânesc acest pământ în indiviziune.

De altfel, nu e nevoie de cifre pentru ca să se știe că pământurile rurale s'au pulverizat mult, de oarece moștenirile și înzestrările nu produc alt efect. Monografiile rurale arată și ele, cum e și firesc, că terenurile țărănești s'au îmbucățit foarte mult și că merg din ce în ce divizându-se, pe măsura generațiunilor cari dispar și a generațiunilor cari vin.

La acest mare neajuns s'a venit din multe părți cu propunerea de a se introduce *homesteadul* sau *anerbenrecht* sau o altă formă a acelor feluri de proprietate la noi în țară, pentru a pune capăt îmbucățitiei continue a pământurilor. În Statele-Unite de pildă există *homesteadul*, în sensul că casa, grădina și în total averea până la o anumită sumă, cât se presupune că e nevoie pentru o familie ca să poată trăi, se declară inalienabilă și indivizibilă, garantându-se deplina ei proprietate *unui singur membru al familiei*. În Germania avem *anerbenrecht*, adică pământul și dependențele sunt moștenite de un singur copil, care are numai să plătească o despăgubire celorlalți copii, pentru a rămâne el singur stăpân pe loturile părintești. Cu modul acesta se evită fracționarea pământurilor rurale, cari, în sistemul drepturilor egale ale copiilor la averea părintească, așa cum e în Franța și la noi, se pulverizează prea mult, ajungând să dea naștere la niște loturi de pământ așa de mici, încât nu mai pot hrăni pe proprietarii lor.

Problema care se pune acum la noi, s'a pus de multă vreme și în Franța, unde împărțirile egale între strămoși a produs o îmbucățire excesivă a pământului. Dar și acolo ca și la noi nu s'a găsit alt mijloc pentru a îngrădi răul, decât introducându-se ho-

mesteadul sau anerbenrechtul sau o formă a acestora. Până azi însă reforma aceasta nu s'a putut introduce în Franța; abia în timpul din urmă, în zilele noastre, ministrul francez al agriculturii a propus Camerii un proiect de lege pentru introducerea homesteadului în Franța.

Măsura aceasta are, ce e dreptul, avantajul că menține în țară o proprietate mică capabilă de dezvoltare și îmbogățire, fiindcă păstrează fiecărui țăran pământ în deajuns ca să poată trăi în larg el cu familia lui, dar ea e, în acelaș timp, plină de așa mari nedreptăți și prezintă apoi atâtea inconveniente economice și sociale, încât nu putem decât să ne mirăm că acei cari au propus introducerea ei la noi — și sunt mulți aceștia — nu au căutat să studieze mai de aproape chestiunea.

În primul rând, instituția homestead-ului presupune sau implică nedreptatea, căci ea înseamnă desmoștenirea, desmoștenirea brutală a tuturor copiilor în favoarea unuia singur. Dar, zic partizanii acestei instituțiuni, copiii cari nu moștenesc primesc o despăgubire și se pot apuca de altă meserie, lăsând pământul nefragmentat și în stare de a produce tot ce o proprietate mai mare e în stare să producă mai mult ca aceeaș proprietate, îmbucățită în mai multe părți. Obiecțiunea aceasta nu are însă o deosebită valoare, dacă examinăm starea țăranului *nostru*. Întâiu de toate nu e așa de ușor pentru un sătean ca să-și dea copiii la învățat diferite meserii, altele decât munca câmpului; în al doilea rând, ar fi o adevărată revoluțiune în relațiunile sociale ale satelor: țăranul care își mărită fetele, dându-le zestre pământ și vite și case, nu ar mai putea s'o facă în măsura în care o face azi; el ar avea mâinile oarecum legate și aceasta ar produce o stare de spirit cu totul nou la sate; în al treilea rând, dacă ținem seamă de starea de sărăcie generală a țăranului nostru, avem motiv să ne întrebăm unde ar luă bani fiul mai mare sau mai mic, în favoarea căruia s'ar declară homestead-ul pentru a despăgubi pe frați și surori? Ar însemna, în cazul acesta, ca, odată cu introducerea reformii, să înființăm și o Bancă sau să prevedem ca băncile populare să acorde împrumuturi speciale moștenitorilor *favoriți* pentru a putea despăgubi pe frații lor. Și, dacă am face aceasta, moștenitorul ar fi grevat dela început cu un împrumut serios care, l-ar ține înlănțuit mulți ani, pe când despăgubirea nu ar folosi mult fraților săi.

Al doilea motiv mai serios care se opune introducerii acestei «reforme», este, în afară de marea nedreptate ce ea implică, că în

starea *actuală* de lucruri a economiei publice la noi, când meseriile nu sunt dezvoltate și industria e încă la început, excluderea atâtor frați și surori dela proprietatea pământului, ar aduce foarte repede formarea unui mare *proletariat agricol*, de care tocmai voim să ne scăpăm printr'o asemenea măsură. Frații desmoșteniți nu s'ar duce la orașe, unde nu au încă ce căuta, ci ar rămâne la sate, unde ar contribui, din cauza lipsei de pământ, să îngreueze și mai mult învoelile pe moșiile proprietărești vecine.

Măsură aceasta, sub orice formă s'ar aduce, nu o cred bună, cel puțin pentru prezent. Poate că în viitor, când industriile vor fi dezvoltate, când cultura intensivă a pământului va cere și mai multe brațe de cum cere azi, când vor fi adică numeroase debușuri de lucru la noi în țară, poate atunci va fi momentul de a se introduce homesteadul sau anerberechtul sub o formă sau alta cu toate nedreptățile fundamentale ce comportă acest sistem. La drept vorbind, măsura aceasta nu ar trebui nici odată pusă în aplicare, dar cum nu există nici o altă soluție pentru a împedeacă îmbucățirea pământului, suntem siliți a o primi așa cum este, căutând numai a-i atenua injustiția, prin diferite dispoziții în favoarea fraților îndepărtați dela moștenire.

Pentru moment, răul îmbucățirii pământurilor țărănești poate fi încă foarte bine remediat la noi în țară, *printr'o largă și generoasă politică de împroprietărire*. Părerea mea este că pentru încă câteva generațiuni, nu avem să ne temem de pericolul pulverizării pământului, dacă vom admite împroprietăririle pe o scară largă, utilizând pentru aceasta moșiile statului încă existente, moșiile de mână moartă, moșiile instituțiilor financiare și Banca țărănească sub forma care ar putea aduce cât mai mult pământ țăranilor.

Dacă am adopta o asemenea politică înțeleaptă și în totul conformă intereselor țării, țăranii cari nu au azi pământ, în număr de peste 400.000, și acei cari au pământ puțin, ar putea să devie stăpâni pe loturi de câte 6—7 hectare; și continuând tot astfel am mai putea-o duce vreo 60—80 de ani, când, în urma nouilor pulverizări ale pământului, vom putea să ne gândim la introducerea homesteadului, fiind-că țara va fi propășit destul economiceste, pe tărâmul industriilor, meseriilor și al comerțului, pentru ca să ofere locuri de plasat fiilor de țăranii excluși dela pământ.

Acesta ar trebui să fie, după mine unul, mersul lucrurilor la noi în țară pentru încă câteva decenii cel puțin: *împroprietărirea*.

La lipsa de pământ și la fragmentarea lui să răspundem prin improprietării, fiindcă avem toată puțința s'o facem. Cât privește viitorul, să lăsăm acelor care vor veni după noi grija de a găsi soluțiuni potrivite problemelor care se vor pune. Aceasta nu înseamnă câtuș de puțin ca să neglijăm viitorul, descărcându-ne asupra urmașilor noștri de problemele care se pun azi, ci să chibzuim astfel lucrurile încât judecând ceea ce *putem* face în prezent, să lăsăm viitorului numai chestiunile care, în mod natural, trebuie să-i revie lui.

* * *

Dacă ar fi să complectăm datele asupra proprietății funciare rurale la țărani și să arătăm starea ei, am trebui să vorbim pe larg despre pământurile cumpărate și arendate de cete de săteni și exploatate în comun, de starea terenurilor răzășăști din câmpie, delimitate, și a acelor din munți stăpânite de valma — proprietăți în indiviziune statornică — de starea terenurilor viticole și a situației creată în urma filoxerei, cum și chestiunea otașniței și a răscumpărării embaticurilor. În privința tuturilor acestor chestiuni, a căror însemnătate reiese din simpla lor înșirare, nu avem însă, din păcate, cifre, nici măcar generale, așa încât suntem siliți de a le menționa doar, fără a intra într'o discuțiune mai adâncă a lor.

Datele pe cari le posedăm sunt următoarele :

Dela 1881 până la 1903 ¹⁾, 4216 țărani asociați în cete au *cumpărat* terenuri în întindere de 22.868 hectare, al căror preț a fost de 7.978.251 lei. Prețul acesta a fost plătit, parte prin anticipațiune, iar restul în rate, fie către stat — cetele de săteni au cumpărat moșii în corpuri întregi, în virtutea legii de vânzare a bunurilor statului din 1881 — fie către Creditul funciar rural.

«Avem sub ochi — scrie Agricola — o listă a moșiilor statului ținute în *arendă* de locuitorii săteni. Intinderea totală este de 7183 hectare, iar arenda anuală ce plătesc locuitorii este, în cifre rotunde, de 223.000 lei. Importanța moșiilor particulare arendate la grupări de săteni trebuie să fie cu mult mai mare. Cercetări statistice în această direcțiune nu s'au făcut nici odată. Nu suntem dar în măsură să avem date precise. Se știe însă că domeniul întinse, în Oltenia și cu deosebire în județul Dolj și Romanați,

1) A se vedea *Asociațiunii sătenești de Agricola*, pag. 38 și 39, anul 1903.

se exploatează prin arendășie de săteni și că rezultatele date până acum de aceste exploatari nu lasă de dorit».

Asupra *proprietății în devălmășie din munți*, o lucrare cu totul recentă, asupra căreia vom mai reveni în cursul acestui studiu, spune: ¹⁾

«Ne lipsesc azi — ca și în 1865 — date statistice asupra întinderii proprietății în indiviziune statornică și asupra numărului coproprietarilor ei; *nu credem că greșim însă, afirmând că azi aproape a 20-a parte din întinderea României e proprietate în indiviziune statornică — devălmășie — a unui număr de cel puțin 200.000 de moșneni sau răzăși*, — proprietate din care cel puțin 90% sunt munți — și că cu cât înapoiem în spre trecut, cu atât întinderea proprietății în indiviziune e, la noi, mai mare».

Cât privește răscumpărarea *embaticurilor* pe moșiile particularilor, e o cerință veche a locuitorilor cari suferă greu de pe urma acestui fel de proprietate, cerință care, bine înțeles, nu a fost satisfăcută nici până în zilele noastre. Diferitele legi de răscumpărare a embaticului pe moșiile statului au scăpat, într'adevăr, pe mulți locuitori țărani de greutate, dări și stăpânire în indiviziune, dar locuitorii de pe moșiile particulare nu au fost scăpați de aceste greutate. Darea *otașniței* a ajuns în multe părți foarte împilătoare, și cu toate plângerile repetate ale celor interesați, puterile publice nu au luat nici o măsură de îmbunătățire.

Toate cele spuse mai sus, relativ la diferitele forme de proprietate și exploatațiune țărănească, arată, din nou, nevoia cea mare a unei întinse anchete agrare care să lămurească situațiunea lor și să indice măsurile de luat. Sute de mii de familii țărănești sunt interesate în proprietatea răzășească, în modul de funcționare a cetelor cari au cumpărat și arendat moșii, în îmbunătățirea stărei viilor și în chestia răscumpărării embaticului și a reglementării dării *otașniței*. Aceasta ne arată că chestiunea agrară nu este una și aceeași peste întreaga suprafață a țării, ci, din contra, foarte variată și complexă, așa că rezolvarea ei coprinde o serie de măsuri cu obiecte diferite, după interesele ce reprezintă. E mult de muncit în direcția aceasta în țara noastră, și dacă ar exista bunăvoință sau o pricepere mai serioasă a însemnătății mării chestiuni agrare, nu ar ajunge poate munca multor ani consecutivi, pentru a aduce îndreptările de cari se simte absolută nevoie.

1) Contribuțiuni la studiul proprietății în devălmășie a munților noștri de Dumitru Brezulescu.

Tocmelile agricole

Dela regimul proprietății funciare, trebuie să trecem, înainte de a vorbi de starea țaranului din alte puncte de vedere, la *regimul muncii*.

Am văzut că proprietatea țărănească nu e așezată pe o temelie tocmai solidă ; lipsa de delimitări și comasări, înstrăinările pe termene lungi echivalente cu exproprierea, lipsa de pământ și îmbucătățirea lui arată că mai avem mult de lucrat până să dăm acestei temelii o tărie destul de rezistentă.

De aceeaș însemnătate, dacă nu chiar și de mai mare însemnătate, este regimul muncii. Am putea spune, fără teamă ca cineva să fie în stare de a ne contrazice, că problema fundamentală în chestiunea țărănească este aceea a regulării regimului muncii, astfel ca el să fie în folosul țaranului mai mult decât e acum.

Aserțiunea aceasta are, pe lângă o explicațiune simplă, și una care e întemeiată pe un mare complex de fapte și stări de lucruri. Explicațiunea simplă pentru ce regimul muncii are o însemnătate ce trece, după unii, chiar de însemnătatea împroprietărilor, este că la noi *tot țaranul, fie el pâlmaș, mijlocăș sau chiar fruntaș, muncește la moșia proprietății și se supune învoielilor agricole dictate de acesta*. Ce e dreptul, nu avem nici în privința aceasta date precise, și lipsa lor se simte, special în chestiunea de față, într'un mod foarte viu, apoi nici monografiile comunelor rurale nu se ocupă de această parte a problemei, dar din câte se știe în mod general și după cum spun cunoscătorii satelor, la noi toți țararii, incluziv fruntașii, se învoiesc la proprietari. Însemnătatea acestui fapt nu scapă de sigur nimănui, fiindcă el arată, în mod luminos, că buna stare a țărănimii atârnă, în primul rând, de sistemul muncii.

Care este acest sistem îl știm cu toții, și cu toții mai știm, că nu e om care să nu recunoască, că atât în Muntenia cu sistemul dijmei, cât și în Moldova cu sistemul în bani, condițiunile tocmelilor agricole s'au înăsprit din ce în ce mai mult și din ce în ce în mod mai neînduplecat. La 1888, țararii din câteva județe muntenesti s'au resculat din cauza acestor condițiuni grele, dar dela 1888 până azi putem spune că tocmelele s'au îngreuiat și mai mult. Care să fie oare cauza ? Legea tocmelelor agricole ? De sigur că nu ! Legea tocmelelor din 1893 are, ce e dreptul, multe lipsuri

și foarte mari, despre care o să vorbim mai departe, dar, în general, ea nu e așa de rea, de oarece are și unele lucruri bune. Nici vorbă că dispozițiunile bune ale legii nu se aplică, — ea fiind în general o lege de regulare a *formalităților* muncii, iar nu o lege de *control a muncii în sine* — dar chiar acolo unde se aplică, contractul de tocmeli, condițiunile muncii în sine, sunt foarte grele. Cauza acestei situațiuni trebuie căutată mai adânc, în însuș mecanismul economic al țării noastre; și, propriu zis, nu e o singură cauză, ci mai multe cari împreună fac pe țăran cu totu atârnător de proprietate și, drept urmare, supus tuturor condițiunilor de muncă ce aceasta impune, ca partea cea mai tare. Situațiunea între țăran și proprietate, indiferent de arendaș sau proprietar în persoană, este astfel, încât cel dintâiu nu e în stare să discute, ca om liber pe brațele sale, cu cel de al doilea, condițiunile muncii; nu, brațele țăranului sunt aservite proprietății dinainte, așa că el nu are alt mijloc decât ca se supue și să subserie la orice învoeli.

Sunt multe motive cari aduc pe țăran în starea aceasta de atârnare. În capitolul precedent am citat câteva: regimul proprietății: neconsolidarea ei, lipsa de comasări, servitutea de trecere prin moșia proprietății; îmbucătățirea loturilor, care face pe țăran să nu aibă deajuns pământ de hrană, și așa mai încolo. La toate aceste cauze se mai adaogă una mare, poate cea mai mare din acele cari au vina atârnării țăranului de pământul proprietății: *lipsa de pășuni și erbăritul* pe care țăranul trebuie să-l plătească proprietății.

În urma înproprietăririi dela 1864, țăranii au spart loturile de pășune pe cari le-au obținut atunci, transformându-le în pământ de arătură. Cum însă vitele constitue cel mai prețios avut al lor, ei au *trebuie* să primească a și le învoi pe izlazul proprietății, plătind prețuri din ce în ce mai enorme. Lucrurile au ajuns până acolo că, în unele locuri, țăranul plătește ierbărit fără ca să existe izlaz pe moșia proprietății, fiindcă altfel nu ar fi primit să muncească pe moșie. Silit dar, din cauza lipsei de pășune, a-și învoi vitele pe imașul proprietății, el e nevoit a plăti prețurile ce i se dictează și, în consecință, a da, prin învoelile agricole, cătimea de muncă cerută. Această atârnare de moșia proprietății din pricina vitelor, este deci una din cauzele cele mai mari a faptului că nu există contract liber de muncă la sate și că săteanul e *nevoit* a face ceea ce i se impune.

D-l Spiru Haret citează în cartea sa «Chestia țărănească» pilda unui arendaș din județul Iași care a silit pe săteni să-i plătească 240 lei falcea de fâneață pentru care el plătea numai 12 lei ; și aceasta în 1904 când fânețele nu au produs nimic !

«Incapabili de a se înțelege ¹⁾ între dânșii, ca să lase din pământurile lor o bucată de pământ pentru pășune, prea ignoranți ca să schimbe modul hranei vitelor, prea săraci sau prea leneși (!? n. aut.) ca să-și facă livezi artificiale ²⁾, ei au cuțitul la gât pentru izlazuri de vite, și dau tot ce au de pe suflet, pentru o mizerabilă bucată de izlaz, pe care vitele pasc abia cu cât să se ție pe picioare».

D-l Gr. Gh. Chebap, în excelenta sa lucrare : «Regimul legii rurale din 1864 în efectele lui asupra economiei rurale și stării generale a țăranului» (anul 1902), spune :

«Ingreuarea contractelor pentru dreptul de pășune (de pe vremea Regulamentelor Organice), crește în tot cursul istoriei regimului libertății muncii agricole. Dezastros de grele, aceste contracte încă sub regimul de tranziție al Regulamentelor Organice, ele devin și mai grele sub regimul agrar actual. Sub acest regim, valoarea dreptului de pășune se ridică la o mărime nemai pomenită, atât în istoria economiei rurale europene, cât și în aceea a economiei rurale din România și a țărilor vecine locuite de români. În România, valoarea dreptului de pășune este de 3—4 ori mai ridicată decât în țările vecine».

Monografiile comunelor rurale arată, apoi, că, cu puține excepții, țăranii nu au imaș.

«Cu pășunatul vitelor, spune d. Gădei în monografia sa asupra comunei *Bragadiru-Bulgaru* din județul Ilfov, locuitorii o duc foarte greu. Imăș (izlaz) nu au nici locuitorii nici marele proprietar. Este numai fâneață pe luncă în întindere de 60 ha. și aparține marelui proprietar. Locuitorii sunt deci nevoiți să se invoiască pentru pășunat pe moștile proprietății.

Monografia comunei Merenii-de-sus (județul Vlașca): «Alt izlaz în comună afară de ceea ce se lasă de către arendaș nu este».

☒ *Monografia comunei Șişestii-de-jos* (județul Mehedinți): «Condițiunile de pășunare au cea mai rea înrăurire asupra creșterii vitelor, fiindcă se lasă pentru pășunat locurile cele mai sterpe și lipsite de vegetație. Izlaz este, însă fiind numai râpe, ogașuri și nisipuri foarte mobile, nu produce

1) *Gr. Păucescu* : „Îmbunătățirea stării sătenilor“ 1887, pag. 19.

2) Am arătat în al doilea capitol al acestei lucrări piedicele materiale cari se opun răspândirii nutrețurilor artificiale.

decât o vegetație searbădă și uscăcioasă, așa că locuitorii se învoiesc cu vitele în izlazul proprietarilor din comună sau din comunele învecinate».

Monografia comunei Stălinești (județul Fălciu): «Nutrețuri artificiale nu se cultivă de loc, pe ici pe colea se vede câte o mică suprafață cu pă-râng. Intinderea locurilor de pășune statornice și vremelnice e de 2339 ha. Cei mai mulți locuitori au în preajma satului imaș pentru pășunatul vitelor. Din cauza timpurilor rele, din cauza felului de pășunat nechibzuit, unii locuitori împacă vacile și boii la proprietar ori arendaș. Plata se face în natură (muncă) or în bani».

Monografia comunei Pechea (județul Covurlui): «Trifoiul și lucerna nu se cultivă; țăranul întrebunțează pentru vite părângul. Intinderea locurilor de pășunat, statornice și vremelnice, e de 950 ha. Sătenii au un izlaz, dar pentrucă le este insuficient, vitele le dau și prin comunele vecine».

Monografia comunei Peștișani (județul Gorj): «Ca nutreț artificial se cultivă lucerna, însă până acuma tot ca încercare. Locuri de pășuni statornice sunt numai la munte. În sat însă și pe dealuri sunt vremelnice. căci arendașul, în marea-i aviditate de îmbogățire, nu le lasă, din care cauză bieteile vite duc o vieață leșinată».

Monografia comunei Nănești (județul Putna): «Nu se cultivă nutreț artificial. Locuri de pășune statornice sau vremelnice, izlazuri nu există. Vitele se duc să pască în o comună vecină, pe imașul moșiei Nămoloasa. Plata pășunatului e de 15—20 lei în bani. Condițiunile pășunatului (prețul mare și întinderea imașului restrâns) exercită o influență defavorabilă asupra creșterii vitelor».

Monografia comunei Văleni (județul Olt): D-I S. P. Radianu, autorul acestei monografii, spune în prefață: „Ierbăritul îi face robi (pe săteni). Nu au nici livezi de fân naturale sau semădate. Din această cauză nu pot ține vite“. Înăuntrul lucrării: „Ierbăritul vitelor îl plătesc cu munci. Și cum parte dintre sătenii învoiți nu pot executa — pentrucă nu au timp — toate muncile suplimentare ce li se cer, ei se descurajează, unii se duc pe alte moșii, alții desființează vitele. Răul e mare și păgubitor economiei rurale în genere“. Mai departe: „Locuitorii nu lasă nici un izlaz din pământuriile lor; atât cei din Văleni cât și cei din Popești, n'au nici livezi naturale de fân sau semădate și acesta e un mare neajuns. Izlazul lăsat de proprietari e destul de mare; din cauză însă că ierbăritul se plătește cu munci, parte din locuitori se nemulțumesc. După condițiunile învoei, sătenii plătesc ierbărit proprietarului câte 3 lei de cap de vită mare: cal, bou, bivol; 80 bani de oae când locuitorul face muncă în moșie; 1 leu 30 b. de oae și 1 leu de porc când nu face muncă în moșie; și se cere plata ierbăritului în natură: să lucreze un pogon cu desăvârșire în socoteala ierbăritului. Dacă săteanul muncește 6 hectare (12 pog.) în moșie scutește 2 vite de ierbărit. Și deosebit de pogoanele boierești și cele personale în dijmă, locuitorii din Văleni ară și seamănă pogoane de rapiță, ară și seamănă pogoane de grâu, ară și seamănă pogoane de porumb; grăpează locurile, secără și cară la magazie rapiță, grăul, orzul și ovăsul; transportă grăul, porumbul și rapița la gara cea mai apropiată; fac zile cu carul și cu mânil, fac pogoane de prisos, prisoașe de grâu pentru anul viitor și pogoane de grâu la tarla pentru datoriile anului trecut. Locuitorii cari găsesc grele aceste învoiri

se duc de fac muncă pe moșiile învecinate și nu mai țin vite. Cei cari nu pot face muncile, la socoteală rămân datori».

Monografia comunei Avrămești (județul Tutova): «Intinderea imășurilor fiind însă mică în raport cu numărul total al vitelor mari și mici, se duc la imășurile proprietarilor de prin comunele vecine (Tulești și Lălești) pentru plată în bani sau în muncă sau pentru amândouă deodată. Prețurile în bani după concurența proprietarilor, sunt acestea: 14—24 lei perechea de boi, 10—12 lei vaca cu lapte, 4—8 lei gonitorii, 5—6 lei mânzații; 2—4 lei oaia, 4 lei capra și 10—12 lei calul sau iapa cu mânz. Prețurile în muncă sunt: 32.50 perechea de boi, 12 lei vaca cu lapte și 9 lei gonitorii, 6 lei mânzații și 4 lei oaia, deduse după valoarea muncilor din contractele cu proprietarul Gh. N. Constandache, iar munca de făcut este aceasta: pentru boi 30 hectolitri duși la gara Bârlad (60 Klm.), 4 zile la cărat, o zi cu palmele, o zi cu tânjala și doi pui de găină sau *două lei*».

Am făcut aceste lungi citațiuni — și regret a nu fi avut mai multe monografii, căci le-ași fi lungit — pentru a arăta în chip neîndoios cece am spus la început: că, din cauza lipsei pășunelor, țăranii sunt nevoiți să se învoiască pe moșiile proprietarilor, plătind prețuri enorme și făcând învoeli agricole foarte oneroase pentru dânșii.

Cât de însemnat este acest lucru, reiese din faptul, pe care de asemenea l'am menționat mai sus, că la noi țăranii învoindu-se mai toți la munci pe moșiile proprietărești, chestiunea regimului muncii, care și dânșul e mlădiat în anumit fel din cauze economice foarte adânci, cum de pildă lipsa de pășuni, ia o importanță excepțională, devenind chestiunea fundamentală care trebuie delegată.

Când se vorbește de improprietăriri, nu se poate înțelege decât acei țărani cari au ceva bani, cari posedă atâta încât să poată avansă ceva pentru loturile ce li se vor pune la dispoziție; acești țărani cari posedă o mică avere, nu sunt însă toți țăranii. Am văzut că mulți din ei nu au putut să-și păstreze loturile date prin diferitele legi de improprietăriri, ci le-au părăsit sau înstrăinat prin arendări pe termene lungi. Afară de aceasta, nici soluțiunea constituirii țăranilor în asociațiuni de cumpărare sau arendare a pământului nu este o soluțiune generală pentru imensa majoritate a țăranimii, fiindcă cei mai mulți săteni nu dispun de bani ca să intre în asociațiuni de acest fel.

Chiar *Agricola* spune în «Asociațiuni sătenești», (pag. 32): «Prin urmare, cetele de cumpărători s'au constituit din săteni, *cari posedau capitalul bănesc trebuincios*, sau au găsit la coasociații

tor creditul necesar pentru a putea să-și procure partea aliquotă din avansul ce trebuia plătit proprietarului. Nu s'au admis dar cei nevolnici, adică cei cari, neposedând capitalul necesar, nici încrederea consătenilor lor, au fost socotiți nedestoinici de a intra în asociațiune».

Improprietările și asociațiunile țărănești pentru cumpărarea și arendarea de moșii interesează pe sătenii cari au cât de puțină avere, pe când regimul muncii interesează pe toți sătenii, fără deosebire, și pe acei cari au ceva și mai ales pe acei cari nu au nimic.

Aceștia, imensa mulțime, atârnă în totul de învoieli; ei se vor ridica și vor propăși economicește, dacă învoelile vor fi și în folosul lor nu numai în al proprietății, și vor stă pe loc sau vor da înapoi dacă tocmelele vor fi prea oneroase pentru dânșii și numai în folosul proprietății. Aceasta explică de ce am spus dintr'un început că chestiunea muncii are o însemnătate excepțională la noi, că ea este propriu-zis chestiunea fundamentală de care atârnă soarta țărănimii. În preocupările noastre pentru rezolvarea chestiunii țărănești, trebuie să avem dar privirile ațintite în primul rând asupra regimului muncii, pentru a căuta să înlăturăm toate cauzele economice cari fac ca învoielile să fie apăsătoare și ca țăranul să atârne de pământ nu ca muncitor liber, ci ca aservit lui. Numai când vom rezolva aceste mari chestiuni, luând măsuri ca țăranii să aibă unde a-și pășuna vitele, fără a atârna de moșia vecină și îndepărtând și celelalte cauze de dependență economică ale țăranului, față de proprietate, numai atunci vom putea spune că am îndreptat lucrurile spre o cale de îmbunătățire reală a soartei sătenilor. Numai atunci când vom schimba regimul muncii, vom da țăranului puțința de a se înavuți și de a-și face economii, fiindcă munca lui va fi plătită cum trebuie, iar nu depreciată până la batjocură, și atunci cei harnici vor fi în stare să ceară improprietărirea cu folos, sau să se întovărășească pentru a cumpăra sau arenda pământuri rurale.

Așa cum e azi regimul muncii, e foarte greu, dacă nu chiar imposibil, pentru țăran ca să progreseze și să-și facă economii, pentru a putea deveni proprietar de pământ. Cei peste patru sute de mii de țărani cari nu au pământ, apoi sutele de mii cari au prea puțin pământ și la urmă mijlocașii sau chiar frunțașii cari, din pricina erbăritului sau din alte pricini, sunt siliți a se învo¹ cu munca în dijmă sau în bani pe moșiile vecine, nu pot pune banii deoparte pentru a se improprietări sau pentru alte nevoi

căci învoielile grele nu le îngăduie aceasta. Când învoielile vor fi mai ușoare, nici nu încapе îndoială că toate aceste sute de mii de țărani vor putea să-și economisească ceva de pe urma muncii, și să înceapă un traiu mai bun.

Se știe cât sunt de grele învoielile și cum ele funcționează. Mecanismul învoelilor noastre agricole este astfel că împiedică literalmente pe țăran de a se folosi de pământul ce iă în dijmă sau în bani. Starea lucrurilor e în deajuns de cunoscută în această privință, ca să mai insistăm mult asupra ei. Se știe de pildă, că țăranul capătă pământ în cantitate mai mică decât se învoiește, că i se dă pământul cel mai prost, că nu i se dă mai mulți ani dearândul acelaș pământ, așa că nu poate face rotațiuni sau semănă nutrețuri, că e silit a face mai întâiu *toate* muncile pentru care s'a învoit la proprietate, astfel că își neglijează forțamente pe ale sale, că le întârzie mult pentrucă unii arendași și proprietari dijmuesc foarte târziu produsele țăranului și că, pe deasupra tuturor acestor neajunsuri grave, învoelile în sine, câtimea de muncă ce i se cere pentru pământul ce iă în dijmă, e atât de mare, încât prețul lor s'a socotit că e absolut derizoriu și nerăsplătind nici pe departe lucrul făcut de săteni.

Cu toate că aceste lucruri sunt bine cunoscute și necontestate de nimeni, e folositor, cred, să reproduc, pentru o mai bună convingere și o mai bună cunoaștere a stării de lucruri din zilele noastre, documentele pe cari ni le furnisează monografiile comunelor rurale. E de remarcat, cum am spus mai sus, că, chiar în locurile — foarte rare — unde legea tocmelilor se aplică așa cum este, învoelile în sine sunt foarte grele. Dar acolo, unde nu se aplică nici legea? D-l Spiru Haret crede că «Legea actuală cuprinde dispozițiuni bune, cari, dacă s'ar păzi, tocmelile agricole nu ar mai fi așa povară pentru țărani. Dar ea se eludează în mai toate dispozițiunile ei, iar sancțiunile ce legea prevede nu au nici un efect, pentru că nu sunt reale». Sunt însă și comune unde monografiile afirmă că legea se respectă, dar că învoelile sunt grele în sine.

Înainte de a cită monografiile reproducem un interesant pasaj din lucrarea d-lui învățător I. Voiculescu, intitulată «O scurtă ochire asupra tocmelilor agricole»:

«Să cerceteze cinevă pe la Martie porumbarele sătenilor, după un an de belșug, să vadă dacă 10% din săteni au porumb de hrană până la cel nou.

Trebue să se știe că în anii de belșug săteanul nu produce

la pogon nici atâtea produse cât produce arendașul sau proprietarul în anii de secetă, în anii răi; și această disproporție e cu atât mai mare cu cât săteanul e mai sărac, încât anii de abundență devin mai periculoși chiar decât anii mijlocii, prin faptul că atunci țăranul abia poate să secere, să strângă și să ducă la treerat recolta proprietarului sau arendașului; iar a sa se scutură pe câmp.

Cine a călătorit la începutul primăverii pe șesul țării noastre, a văzut la sigur zeci de țărani cutreerând câmpiile, în urma unui logofăt sau arendaș și a înțeles negreșit că „*împarte locurile la țărani*“.

Ei bine, aceste cuvinte — fără de nici o gravitate pentru altcineva — fac să sfâșâe inima plugarului, îi produc un fior din creștet până în călcăe!

Știe el că la împărțirea locurilor poate să fie lăsat muritor de foame, știe că logofătul a pus ochii pe fata sau pe nevasta lui, știe că la măsurat va fi cel din urmă, știe că locurile nu ajung pentru toți, știe că va fi bătut măr dacă o îndrăzni să zică că i se pare că vin atâția stânjeni la pogon, știe că dintr'o sută de oameni nimeni nu va îndrăzni să-l scape, știe toate acestea și multe altele, cari nu se pot spune. Știe că până i se va măsura trece timpul orzului, trece Martie, iar când se apucă să brăzdeze vine isprăvnicelul și-l chiamă la rușetul boerului. Aci ară încet, abia jumătate de pogon pe zi, căci pogonul e de 5 sferturi și nu are să crânească. Altfel e izgonit din moșie și e bine dacă scapă numai cu atât. Este vreun țăran în țara românească care să fie îngăduit să stăpânească în moșia arendașului mai mulți ani acelaș loc? Ferit-a sfântul! Nici nu îndrăznește țăranul să spue așa cuvânt.

Iată felurite chipuri de a fi exploatat țăranul: El nu poate nici odată să aibă o rotațiune sau vreun asolament în recoltele sale, ci în tot anul va căpăta miriști ori locurile cele mai sărace, și, după ce le face porumbiști sau fasoliști, îi sunt luate și așa necontentit i se schimbă locul an după an. Poftim de vorbește de arătură adâncă, poftim de vorbește de gunoie, poftim de te asigură de întinderea terenului, de calitate, poftim de *lasă porumbul să se coacă*, când arendașul dă poruncă ca în 24 de ore să fie și cocenii tăiați ca să are grâu poftim de vorbește de stărpirea mărarăcinilor, etc., când bietul țăran nu are drept decât să-și ridice recolta și să aștepte să i se arate unde să are pe viitor. Dar îmi va obiecta cineva că sunt țărani cari au pământul lor propriu și pe care-l exploatează tot nesistematic, nu schimbă recoltele ca să pună

orz sau grâu după o plantă prășitoare, cu toate că ar putea, nimeni nu-i oprește de a o face. Da, așa e, de formă nimeni nu-i împiedică; de fapt însă îi împiedică și iată de ce: Țăranul fiind sărac, nu poate să semene porumb în cele 3—4 pogoane ale sale, fiindcă porumbul se recoltează târziu și omul caută să aibă la îndemână, fără dijmă, fără a fi împiedicat o recoltă mai timpurie: grâu, orz, ovăs, parâng, ca să o poată vinde; căci aceste semănături proprietarii și arendașii le dijmuesc târziu, tocmai după ce au terminat ei de trețat și uneori le strică ploile pe câmp. Afară de asta, arendașul *nu dă* țăranului nici un petic de loc pentru orz, ovăs, etc., *dacă mai întâiu nu e asigurat că are să cultive atâtea pogoane cu porumb*. Mai e și altceva: locurile rurale sunt în marginea satelor, unde porumbul greu poate fi păzit de stricăciunile cauzate de câni, de oameni, de vite; și dacă porumbul nu e semănat în țarină întinsă, e greu să-l păzești chiar contra ciorilor. Poate că și inegalitatea porțiunilor de teren îi împiedică de a semăna porumb: unul are la un loc 5 pogoane, altul 2, altul 1 și altul $\frac{1}{2}$ de pogon. Cum ar trebui să rămână un pogon sau 2 de porumb între multe altele de miriște de grâu, de ovăs, etc.? Din aceste cauze, țăranii mai nici odată nu seamănă porumb în locurile lor, ci totdeauna la proprietar sau arendaș. Ceeace face însă pe țăran, chiar și pe acela care ar avea 10 pogoane proprii de arătură, să fie îngenuchiat de arendaș, chiar și în cazul când nu ar avea nevoie să are în moșia proprietarului sau arendașului, e lipsa de izlaz, e în neputință de a-și hrăni vitele peste vară, dacă nu e învoit în moșia boerească.... Toți câți trăiesc la sate, știu că țăranul se hrănește foarte rău, și cu cât vitele s'au împuținat, cu atât el este lipsit de lapte, brânză și unt și silit să se hrănească numai cu verdețuri, oțet și pește sărat. Medicii cei dintâiu au dat alarma asupra sărăcăcioasei hrane a săteanului, arătând că la cazuri de boală, nu au putut găsi într'un sat o oală de lapte pentru un copil bolnav. Mai mult încă: sunt sate în cari copiii nu știu gustul laptelui, fiindcă, afară de laptele dela sânul mamelor, n'au gustat altul în viața lor. Și când lucrurile stau astfel, nu trebuie să ne gândim care e pricina de nu mai ține țăranul yaci și oi de lapte, ci se mulțumește cu doi boi sau doi cai și e fericit dacă îi poate avea și pe aceștia?! Răspunsul e cunoscut: lipsa de izlaz, lipsa de locuri de pășune sau mai drept lipsa de iarbă, căci prin unele sate izlaz nu e deloc; la altele, și dacă e câte o

porțiune în jurul vetrii satului, e atât de mică, încât nici găștele nu au ce să pășuneze».

Iată acum și ce spun monografiile :

Monografia comunei Bragadiru Bulgaru (județul Ilfov) : Pentru fiecare hectar luat în dijmă săteanul face muncă în valoare de 26 lei 66 bani Afară de muncă, sătenii învoiți în dijmă mai dau și 8 kgr. fasole la hectar; câte 30 bani kgr. face 2 lei 40 bani. Dijma e una și una, adică pe din două; admitând un an mediocru care ar da 3 chile și jum. de porumb la hectar, admitând și un preț mijlociu de 40 lei chila, jumătatea cuvenită proprietarului ar fi de 70 lei. Cu alte cuvinte arenda unui hectar dat cu învoială de dijmă și munca sătenilor revine la 99 lei. Inșă din aceasta trebuie să scădem ceea ce costă pe proprietar facerea ogorului la jumătate din pământul dat în dijmă; arătura întâia cu 4 boi costă 16 lei de hectar, jumătate costă 8 lei; deci proprietarul obține dela hectarul dat în dijmă sătenilor un venit net de 94 lei. Condițiile învoiei în dijmă pe moșia Vârteju, unde își au învoiele cei mai mulți săteni din Cornetu-Glogoveanu, sunt *mai grele. Săteanul dă din recoltă dijmă una și una și patruzeci de lei de hectar, bani*; și pământul nu i se dă ca la Bragadiru, jumătate ogorât de proprietar. Afară de aceasta mai dă și câte trei pui de găină și câte 6 kgr. de fasole la hectar. — *Legea tocnelilor agricole nu se respectă în totul*, prin faptul că nu se fac contracte decât numai pentru muncă; pentru dijmă nu se fac. Dealtmintrelea, înșă și legea e defectuoasă în această privință, prin aceea că nu se prevede ca încheierea de contracte agricole să fie *obligatorie*. Nelămurirea aceasta poate da naștere la abuzuri, căci, neexistând contract, de pildă relativ la dijmă, are drept să intervină primarul, conform art. 36 din lege, pentru dijmuirea din oficiu, când nu există contract la mijloc? — Pe moșia Vârteju se calcă art. 4 din lege, obligându-se țăranii să dea și pui de găină.

Monografia comunei Merenii-de-sus (județul Vlașca) : Proprietatea mare se exploatează de arendaș în dijmă; învoitorii actuali nu au contract cu arendașul, ci o simplă învoială verbală.

Se fac, de obicei, 3 categorii de învoeli : I. Învoială întreagă, $\frac{1}{2}$ învoială și cu mânille. Fiecare învoitor primește una din ele, după puterea sa de muncă și ajutorul de care dispune.

Dăm pentru fiecare categorie de învoitori, ceea ce primește dela arendaș și ceea ce în schimb trebuie să facă ca plata în muncă pentru ea.

Învoitorii cu o învoială întreagă. Învoitorii din această categorie primesc dela arendaș 9 pogoane pământ de muncă.

În schimbul lor, ca plată în muncă, fac arendașului : munca completă a două pogoane de porumb care constă din : ogorât, arat, pentru pus porumbul, prășit, plăsuț, rărițat, cuibărit, cules, dus la pățul și cocenii la arie; munca a 3 pogoane pentru grâu, constând din : ogorât, arat, pentru semănat, semănat, grăpat, secerat, cărat la arie; $\frac{1}{2}$ pogon de grâu secerat numai și dus la arie; 3 zile muncă cu carul; 10 zile muncă cu mânille; 3 pui de găină și 10 ouă; iar din recolta obținută de învoitor, după întinderea de 9 pogoane ce i s'a dat, dă $\frac{1}{4}$ arendașului, plus pândărit din grâu și porumb și încă o baniță pe deasupra din porumb pentru copt. Afară de acestea, fiecare învoitor e obligat să transporte la Giurgiu 14 h.l.

grâu sau porumb, având voie în schimb să pășuneze 2 boi sau alte 2 vite mari.

Invoitorii cu 1/2 învoială. — Invoitorii din această categorie primesc câte 4 1/2 pogoane de muncă.

În schimbul lor, ca plată în muncă, fac: muncă completă la un pogon de porumb, constând din: ogorât, arat pentru pus porumbul, prășit, plăsuț, rărișat, cuibărit, cules, dus la pățul și cocenii la arie, 1 1/2 pogon de grâu, cu toată munca lui, adică: ogorât, arat, semănat, secerat și cărat la mașina de treerat; 1/2 pogon secerat și cărat numai; 1 1/2 zi cu carul, 5 zile cu mânilor, 2 pui de găină, 5 ouă, 1/4 din recolta obținută pe cele 4 1/2 pogoane, 14 h. l. produse transportate la Giurgiu în schimbul pășunatului a 2 boi, pândărit și copt.

Invoitorii cu mânilor. — Cei cari primesc învoială în această categorie au dela arendaș 4 1/2 pogoane de muncă.

În schimbul lor, ca plată în muncă, fac: muncă la 2 pogoane de porumb, constând din: prășit, cuibărit, cules și tăiat cocenii; 3 1/2 pogoane de grâu, secerate numai; 15 zile cu mânilor, 3 pui de găină, 10 ouă, 1/4 din recolta obținută, pândărit și copt.

Invoiala verbală făcută mai coprinde: o zi din cele cu carul nefăcută e plătită de invoitor arendașului cu 5 lei; în cazul când invoitorul face mai multe decât e dator, i se plătește de către arendaș cu 2 lei și 50 una. Tot astfel o zi cu mânilor, nefăcută de invoitor, e plătită arendașului cu 2 lei; iar când invoitorul face mai multe decât e dator, i se plătește câte 1 leu fiecare.

În cazul când invoitorul mai are și alte vite, afară de cei 2 boi scutiți de plata pășunatului în schimbul poverii și vrea să le pășuneze, plătește:

Pentru o vită mare 4 lei pe an.

Pentru o vită mică cornută 1 leu pe an.

Legea tocmelilor agricole, după asigurările date de administrația locală, se respectă și, după cât se spune, nu prezintă nici un inconvenient (!?)

Sătenii din localitate muncesc foarte puține zile cu plată la arendaș; toată munca i-o fac în contul datoriilor de învoială. La bătutul porumbului, arendașul primește să i se muncească cu ziua, pe plată, și plătește 1 leu pe zi omului mare și dela 0,50—0,80 b. femeilor și copiilor, potrivit cu vârsta și cu puterea de muncă.

Sătenii nu sunt primiți să facă zile, în comptul celor datorite ca învoială la bătutul porumbului, care făcându-se mai în totdeauna primăvara, ziua e mică și plata ieftină. La treieratul grâului, fiind preă mulți învoiți, nu apucă să-și achite toți zilele datorite, iar la socoteală, cele rămase li se impune să le plătească în bani, câte 2 și 5 lei pe ziua, după cum e cu mânilor sau cu carul. Cei mai mulți, neavând bani să plătească, li se oprește grâu sau porumb, apreciat pe prețuri derizorii. În felul acesta, cei mai mulți săteni, dați datori fără voia lor, își pierd și puținul grâu sau porumb ce le-ar fi rămas la dijmuire, iar munca lor de o vară întreagă se reduce aproape la nimic.

Sătenii plătesc pământul ce li se dă de către arendaș pentru muncit, prin o serie de munci cari s'au arătat deja; pe lângă aceasta mai dau și

$\frac{1}{4}$ din recoltele obținute pe locurile ce au muncit. Judecând chestiunea cu oarecare aprofundare, reese că sătenii nu beneficiază decât de recolta obținută din $\frac{3}{4}$ din pământul de muncă ce li se dă, de oarece $\frac{1}{4}$ li se ia de arendaș.

Luând ca exemplu tipic pe un învoitor cu învoiala întreagă, căruia i se dă pentru muncă 9 pogoane de pământ, rezultă că numai $\frac{3}{4}$ din ele, adică 3,36 h.a. cultivă în folosul său, iar 1,14 h.a. tot pentru arendaș. Cele 3.36 h.a. le plătește în muncă, care pe h.a. e apreciată astfel :

1	H.A. porumb, muncit complect	48,00
1 $\frac{1}{2}$	H.A. grâu » »	57,00
$\frac{1}{2}$	H.A. » secerat și cărat	4,00
3	zile cu carul	15,00
10	» » mânilor	20,00
3	pui de găină	3,00
10	ouă	1,00
	Transportul a 14 H.L. prod. la Giurgiu	16,00
	Totalul	164.00

Scăzând costul pășunatului a două vite mari, 8 lei, rămân 156 lei cari reprezintă plata a 3,36 h.a. Din aceasta, se poate vedea că arenda unui h.a. de pământ pentru un sătean e de aproape 47 de lei; dacă s'ar adăuga și costul muncii unui h.a. și 14 a., a cărui recoltă se dă ca dijmă tot arendașului, ar reeși că arenda anuală a unui h.a. pământ ar fi pentru un sătean aproape 60 lei, adică dublată față de aceia care o plătește arendașul.

Sătenii, la munca arendașului, își au mâncarea lor; dela arendaș nu primesc nimic.

Sătenii primesc dela arendaș plăți anticipate, din timpul ernii. Pentru secere, prețul unui h.a. de secerat, plătit din timpul ernii, oscilează între 12—14 lei; pentru alte munci ei nu primesc plăți anticipate, de oarece nu li se dau.

Țăranii se duc pentru muncă și în comunele vecine; 16 familii sunt chiar învoite pe moșia Crevenicu-Mare. Din cele cari rămân, numai 82 familii nu sunt învoite pe moșia locală; pe cei mai mulți din aceștia lipsa vitelor, carelor, plugurilor, etc., îi împiedică de a contracta astfel de învoieli.

În localitate, sătenii muncesc aproape în continuu, de primăvara și până toamna; forțați a îndeplini numeroase sarcini, mulți lucrează și în zilele de mici sărbători.

Monografia comunei Avrămești (județul Tutova): Legea tocmelilor agricole se aplică și se respectă aproape din toate punctele de vedere. În ultimii cinci ani s'au executat 71 de contracte agricole pentru 31.700 lei la 1.500 hectare întindere de lucrat, lemne de foc, cărat, chirie, locuri arendate, zile la plug și mașina de treerat, contracte de 600 locuitori.

Nu a urmat nici o contestație, dar s'au făcut patru constatări de consiliul comunal pentru angajarea de proprietari a altor patru muncitori în locul contractanților dispăruți cu plata în contul averii lor, socotită după prețul curent al localității, în plus jumătate peste prețul unitar din contract, d. e.: dacă prăjina de prășilă eră 0,50 bani în contract, apoi la constatare s'a plătit cu 0,80 bani, ceea ce contractantul, fără opunere, a plătit.

Cauza a fost maltrătarile muncitorilor de oameni administrației proprietarilor și lipsa de tain, neprevăzut în contract, dar mai cu osebire măsura nedreaptă a porțiunilor de muncă, făcută în plus și în avantajul proprietății cu 8% în mediu peste contract, pentru care nu se mai plătește nimic muncitorului.

Inconvenientul legii constă în lipsa prevederii de a da primarului dreptul să verifice, pe terenul muncit al proprietății, măsura întinderii porțiunii lucrată de contractant, spre a se evita abuzurile plusurilor aruncate fiecărui muncitor de administrația proprietății la parcelarea lanurilor și de a constata cantitatea și calitatea tainului și udăturii, dacă s'au dat după contract.

Monografia comunei Șișești-de-jos (Județul Mehedinți): Cele două proprietăți mari se exploatează direct de proprietari prin oamenii lor, parte muncindu-se în contul proprietarilor, iar parte muncindu-se de locuitori cu dijmă.

Condițiunile în cari se învoiesc locuitorii sunt următoarele: pentru că pășunează pe proprietate o pereche de boi, săteanul ară proprietarului, seamănă și grapă 0,75 h. a., transportă la Severin 7 h. l. și lucrează două zile cu carul la moara proprietății; pentru vaci și cai se lucrează proprietarului câte 4 zile fiecare vită; caprele și oile câte o zi fiecare și mai seceră fiecare 0,50 h. a. de grâu.

La un hectar muncit pentru sătean, el dă dijmă din 3 una; mai face dela 6—10 zile (după calitate) proprietarului, două găini și 6 kgr. fasole.

Toate zilele de lucru sătenii le fac cu mâncarea lor.

Dacă însă săteanul nu îndeplinește aceste angajamente, le plătește așa: 16 lei h. a. arătura, 6 lei transportul, 8 lei seceratul și căratul a 0,50 h. a. grâu, 2 lei ziua cu carul, un leu cea cu brațele, un leu găina și 20 bani kgr. fasole.

Legea tocmelilor agricole nu se aplică și nu se respectă deopotrivă pentru amândouă părțile contractante.

Ca o persoană să poată ajunge primar și ca să stea în această demnitate, trebuie să se supună necondiționat voinței administratorului proprietății, care administrator este și membru în consiliul comunal neîntrerupt dela 1890 și încă în acelaș timp și receptor al statului.

Așa stând lucrurile, cine să aplice legea în părțile unde se prevăd obligațiuni pentru proprietar? Din contra, când e vorba de obligațiunile săteanului, el este executat punctual, plus încărcări la arat și secerat, globiri, asupriri, corvade, etc.

Înțeleg ca săteanul să fie cinstit, muncitor și supus, dar și proprietarul să fie drept și mărinimos.

Inrăurirea legii tocmelilor agricole așa dar, este foarte reă, nu că legea nu ar fi bună, ci pentru că nu are cine s'o aplice în toate părțile ei.

Venitul brut al unui hectar în anii răi, abia se urcă la 10 lei; în anii mediocrii până la 20 lei; iar în anii buni până la 40 lei.

Monografia comunei Gânceova (județul Dolj): Condițiunile locale ale tocmelilor agricole sunt: Arendașul dă 4 h. a. (8 pogoane) pentru porumb, din cari arendașul ia jumătate, țăranul jumătate. În plus, țăranul e dator să facă un hectar porumb cu desăvârșire, ogor, arat, semănat, grăpat, să-

pat, ralițat, cules, curățat și băgat în pătule; un hectar de grâu secerat, legat, clăit, cărat, pus în șire, dus la mașina de treerat; trei zile de lucru cu boii; șase zile cu brațele; un transport de 20 hectolitri la schelă, doi lei sau două găini grase; 50 de snopi coceni; tăiatul materialului pentru acoperirea pătulelor, aducerea la pătule a acestui material și acoperitul lor, și, în fine, dreptul de pândărit $\frac{1}{30}$ din producțiunea totală.

Dacă facem totalul sumei:

Munca a 4 pogoane, dreptul din $\frac{1}{2}$ din învoială	94
2 pogoane porumb, muncite cu desăvârșire, cărate	47
2 » grâu, secerate, clăite, aduse la mașină	17
3 zile cu boii, a 3 lei ziua	9
6 zile cu mâinile la mașina de treerat	12
1 transport de 20 h.l. la schelă 20 km.	10
2 găini	2
1 zi de lucru cu boii, la acoperirea pătulelor și cărarea materialului pentru aceasta	3
6 zile pierdute cu carul la mașină până să-i vină rândul la descărcarea dijmei	18
Total Lei	<u>212</u>

Astfel, țăranul, pentru 4 pogoane ce i se dă ca să muncească, face o muncă arendașului de 212 lei, ceea ce vine la pogon 53 lei. Aceastăarendă este colosală, mai ales pentru un pământ secăt prin o cultură excesivă, la un pământ pe care țăranul îl cultivă în mod aproape primitiv.

În privința împărțirii dijmei, țărani sufer foarte mult. La grâu arendașul obligă să care partea lui la mașină. Țăranul, care i-a venit rândul la dijmuit, așteaptă să-i vină rândul la aruncat în mașină. După ce a terminat aceasta, nu are voie să ridice partea sa până toți ceilalți țărani în voiți nu au terminat. Astfel, această operație durează până în a doua jumătate a lui August, când țărani pot să-și ia partea lor. La porumb, țărani după ce au cules porumbul, sunt obligați să-l transporte pe locul ce l-a arătat arendașul și acolo să-l curețe de foi. După ce toți au terminat cu curățitul, cu tăierea și transportarea materialului pentru acoperit pătulele, se procede la dijmuitul porumbului. Jumătatea ce se cuvine arendașului este pusă în pătule; după ce s'a terminat aceasta se procede la acoperirea pătulelor. Aceste operații durează până în Decembrie. După 10 Decembrie țărani pot să-și transporte ce le-au mai rămas acasă.

În timpul cât muncitorul este ocupat cu munca la arendaș, grâul sau porumbul său, chiar de pe locurile sale proprii, rămâne expus ploilor și vitelor, astfel că țăranul, după un an de muncă neobosită, se alege cu nimic, or cu un product de o calitate inferioară.

Țărani propun ca mijloc de îndreptare să li se dea voie ca fiecare, după ce și-au dus partea lor, să ridice partea ce le-a rămas, iar nu să aștepte până vor termina toți.

Al doilea mijloc ar fi interzicerea arendașului de a mai globi pe țărani și respectarea legii tocmelilor agricole.

Monografia comunei rurale Stăniilești (județul Fălciu): E de notat că, din cauza nevoilor, sătenii iau bani pe munci din iarnă, așa că vara de

foarte puțini muncitori mai are nevoie arendașul. Afară de acesta, sătenii nu-și angajează brațele numai pentru bani, ci și pentru combustibil. Baliga uscată din țârle, buriana de pe câmp, rădăcinile de arbori din pădure se dau numai pe zile de muncă, a căror valoare ne pune pe gânduri.

Monografia comunei Peștișani (județul Gorj): Arendaș este un sătean în tovărăsie.

În contract sunt condiții de îmbunătățirea vitelor, cultura albinelor, și cultura inului și cănepii, însă arendașul nu le respectă. Prețul mijlociu al arendeii pe h. a. e de 30 lei. Acest preț e în urcare și aceasta din cauza înmulțirii populațiunii. Venitul brut al unui h. a. e de 10 lei în anii răi, de 30 mijlociu și de 50 în cei buni.

Fiecare clăcaș face la arendaș două zile de clacă, dă o găină pe lângă dijmă și plata ierbăritului.

Legea tocnelilor agricole nu se respectă în păstrarea izlazurilor. Vitele trăiesc foarte rău din cauza pășunelor.

Monografia comunei Nănești, (județul Putna): Condițiunile tocnelilor agricole, făcute în anul 1903, sunt:

Pentru numărul de pogoane, date de arendașul moșiei Nămolosa și muncite de sătenii din comuna Nănești cu vitele și uneltele lor și cu sămânța arendașului, acesta primește produsele a $\frac{2}{5}$ din recolta respectivă și de fiecare muncitor câte o zi cu carul, transportul a 12 saci la gara Hanul-Conachi și pentru paza holdelor câte un dublu-decalitru de bucate de fiecare pogon și din toate bucatele.

Cei ce nu se prezintă la muncă, când sunt avizați, se consideră ca neavând locuri, ca neangajați.

Orce muncă împiedicată de împrejurări de forță majoră (inundațiuni, secetă, etc.), se va executa de sătenii contractanți în anul următor.

Legea tocnelilor agricole se respectă și pare a fi exercitat o influență bună asupra raporturilor dintre proprietari și țărani. Ea ar prezentă, după părerea proprietarilor și arendașilor, inconvenientul că, în caz de călcare a angajamentelor din partea muncitorilor, nu oferă mijloace practice de satisfacțiune a intereselor celor ce dau de muncă; iar după opiniunea sătenilor, legea în sine ar fi bună, dar situațiunea lor economică inferioară îi privează de orce mijloc de a impune condițiuni mai avantajoase lor, și mai cu seamă, afirmă ei, de a obține respectarea tocnelilor agricole.

Din cauză că sunt avizați exclusiv, sau aproape exclusiv la munca proprietarului sau arendașului local, sau din cea mai proximă comună, și din cauză că dintr'o eventuală neangajare a lor, în scopul de a storce condițiuni mai bune, ei ar putea suferi mult mai mult decât posesorii pământului, ei nici nu cutează a protesta când tocnelile nu se respectă de proprietari. Intr'o chestiune unde condițiunile de muncă sunt regulate după eterna lege a cererii și a ofertei, nici nu ne putem aștepta la o influență decizivă a măsurilor legislative în chestiunea vitală a raporturilor dintre marii agricultori și țărani. Progresul inevitabil al culturii în genere; luminaarea în special a sătenilor asupra mijloacelor de a exploata mai rațional și mai fructuos puținul lor teren,; cultivarea cât de puțin a zarzavaturilor, a fânșetelor artificiale, a meseriilor; cumpătarea mai multă a moravurilor

și dezvoltarea spiritului de economie, vor contribui la înălțarea materială și morală a săteanului.

Monografia comunei Catanale (județul Dolj): Condițiunile locale ale tocmelilor agricole de pe proprietatea statului arendată sunt: una și una grâul și orzul (dijmă); porumbul se ia din cinci grămezi două, un pogon muncit cu desăvârșire, un transport la schela Bistreț de 100 D.Dl. cereale; 10 lei de vita mare, un leu de oaie și o litră de brânză, de mazăre, doi lei de porc, două zile cu carul, trei zile cu mânilor și doi pui de găină.

Legea tocmelilor agricole se respectă, când sătenii fac contracte în regulă cu arendașul; dar au de obicei de se învoesc prin graiu, fără nici un contract, și, în acest caz, urmează a se supune la orice pretențiuni ale arendașului, când ar fi de reă credință.

Monografia comunei Văleni (județul Olt): Agriculturii din comună nu i s'a dat o impulsie mare. Sunt încă ratăcirii vechi cari nu s'au părăsit. Nu zic că metodele noi nu ar fi primite de proprietari sau de agricultorii săteni, sau că ei nu lucrează ogorul cu inteligență, or că nu lasă pământul să se odihnească; zic numai că proprietarii și sătenii nu sunt luminați asupra adevăratelor lor interese. Proprietarii sunt instruiți, dar nu sunt luminați. Stăpâni absolut în proprietatea lor, proprietarii, dacă ar avea inițiative nobile, ar ajunge fără nici o cheltuială să facă îmbunătățiri mari în agricultura localității. Proprietarii se găsesc astăzi fără capital de exploatare și nu pot să-și cultive moșiile cu propriile lor mijloace. Ei recurg la brațele sătenilor cărora li se dă pământ de muncă din moșie pentru a fi semănat, dintre cereale, cu grâu, porumb, ovăs și, dintre legume, cu varză. Sătenii plătesc arenzile cu muncă, făcând proprietarului, cu vitele și instrumentele lor, toate lucrările de cultură. Sarcinile sătenilor prin actul de învoială pentru pământul ce primesc, sunt multe; credem necesar a le enumăra:

1. Dijma una și una la tarlă din grâu și din porumb. Grâul proprietarului îndată după secere și la chemare locuitorii învoiți sunt obligați să-i treere cu mașinile sale, rămânându-le lor paiele;

2. Fânul una și una;

3. La fiecare pogon (jumătate hectar) un transport de 5 saci (5 hectolitri) în stațiunile Beuca, Papa sau Roșiori;

4. La două pogoane de porumb o zi de lucru cu mânilor;

5. Pândăritul din 30 una din partea locuitorului, sau din 15, 1 din totalul recoltei;

6. Erbărit 3 lei de vită mare, 80 bani de oaie sau 1,30 lei pentru cei cari nu fac muncă în moșie, de porc 1 leu;

7. Locuitorul care muncește 6 hectare în moșie, scutește de erbărit 2 vite trăgătoare;

8. Locurile de grădinărie (vărzăriile) se dau cu 50 lei pogonul și 50 căpățâni de varză dare în natură, aproximativ 110 lei hectarul;

9. Câte 2 kilograme fasole de pogonul de porumb muncit, atât din cele cultivate de săteni cât și din cele cultivate pentru proprietar;

10. În fine 3 pui de găină și obșniutele 10 ouă.

La prima vedere ni se pare că e vorba de o învoială agricolă ușoară, în realitate învoiala e greă prin faptul că oamenii învoiți în moșie,

pe lângă munca ce sunt îndatorați s'o facă, se obligă încă să execute alte munci suplimentare, să facă prisoase, cum se zice în limba obișnuită a localității, cari li se plătesc cu prețuri convenite, minime, sub mijlocia costului muncii locale. Erbăritul vitelor îl plătesc în munci. Și cum parte dintre sătenii învoiți nu pot executa — pentru că nu au timp — toate muncile suplimentare, ce li se cer, ei se descurajează, unii se duc pe alte moșii, alții desființează vitele. Răul e mare și păgubitor economiei rurale în genere.

Invoelile agricole au făcut ca cei cari s'au ocupat de chestiunea agrară, să ceară cu toții desființarea lor și înlocuirea cu alte sisteme de munci mai puțin grele pentru țărani. Literatura noastră economică e plină de asemenea cereri, încă de acum 20—25 ani, cari însă, cum foarte bine se știe, nu au ajutat la nimic; din potrivă, de 20—25 ani încoace învoielile s'au îngreuiat mult. Din toată această literatură nu voiu cită însă decât pe d-l P. S. Aurelian, cu următorul pasagiu din lucrarea sa «Exploatarea moșiiilor prin meteiaj», apărută în 1888 :

Cine cunoaște ce sunt invoelile agricole, va conveni că nu au asemănare cu meteiajul, și sunt mai mult o transformare a clăcei pe care Legea rurală a desființat-o..... Nu cred să se poată dovedi că sistemul invoelilor agricole a ameliorat în atâta soarta țăranilor cultivatori, încât să se poată recomanda ca o bună sistemă de exploatațiune..... Temeiul invoelilor este de a dobândi, în schimbul pământului ce se dă cultivatorului, cât mai multă muncă cu brațele și cu vitele pentru exploatarea moșiei proprietarului, un venit cât mai urcat pentru pășunarea vitelor; în fine, o parte cât mai măricică din ce produce pământul. Și atât este de adevărat că acesta este scopul urmărit și realizat prin tot felul de uneltiri, încât dela aplicarea acestui sistem și până azi, ea s'a prefăcut treptat, devenind din ce în ce mai îngreuătoare pentru cultivatori. Citească-se contractele de invoeli dela 1865 și până astăzi și se va vede că am dreptate..... Cum voiți ca cultivatorii să fie liberi, de oarece, de voie, de nevoie, ei trebuie să ia pământ pentru hrana vitelor și pentru întreținerea lor? Unde să se ducă, când mai peste tot locul dau tot de invoieli analoage? Părerea mea este că invoelile agricole, astfel cum sunt aplicate, nu mai răspund situației economice de azi. Atunci, după 1864, în pripă, au putut servi ca sistem tranzitoriu; cred însă, că trebuiesc prefăcute, sau mai bine zis înlocuite, cu exploatarea moșiiilor prin meteiaj, care e singura sistemă aplicabilă azi.

De părerea aceasta au fost mulți economiști și încă cu mulți ani înainte de 1888, dar tocmelile s'au menținut totuș, cu o tristă vitalitate, până în zilele noastre, iar relele cari s'au semnalat de zeci de ani, mai dăinuiesc și azi, mărite și înzecite.

Am văzut mai sus că legea tocmelilor din 1893 nu se aplică decât în cazuri rare, și că, în definitiv, ea nu a împiedecat nici una

din abuzurile cari se semnalaseră cu zeci de ani înainte. Dijmuirea e prea întârziată ; zilele de Vineri și Sâmbătă prevăzute de lege pentruca țăranul să-și poată face munca pe propria sa moșie, nu se țin ; găini, limbi de porc se dau ca și mai înainte, de asemenea taxe de pândărit și alte angarale, cu toate prescripțiile lămurite ale legii, care spune că nu se pot da decât produse ale pământului.

Pe lângă dispozițiunile neîndoios bune pe cari le are legea tocmelilor agricole din 1893 și a căror respectare ar micșorâ de sigur din greutatea învoielilor în sine, legea mai are și unele dispozițiuni rele ce au dat și dau naștere la numeroase abuzuri. Astfel este articolul 36 care vorbește de operațiunea dijmuirii de către primar în caz de neexecutarea ei din reă voință, al cărui efect este însă cu totul stricat prin ultimul lui aliniat, care spune că dijmuirea din oficiu se va face numai atunci când țăranii vor fi «îndeplinit *mai întâiu* condițiunile tocmelii privitoare la operațiunea dijmuirii». În practică, acest aliniat a făcut ca țăranii să nu-și îndeplinească nici odată condițiunile tocmelii, așa că dijmuirea a rămas ca și înainte la discrețiunea proprietății.

Afară de aceste dispozițiuni rele, legea tocmelilor este insuficientă prin aceia că nu prevede destule organe și măsuri riguroase de control, pentruca dispozițiunile ei bune să se aplice întocmai. Instituirea primarului ca executor al legii tocmelilor, nu a fost tocmai o măsură fericită, pentrucă se știe ce însemnează administrația la noi, în afară de faptul că primarul e de obicei, din multe și multe pricini, la discreția proprietății. Pentru stricta aplicare a legii tocmelilor trebuesc luate alte măsuri, cu mult mai eficace decât acelea cari s'au luat, pentrucă țăranul, care e partea cea mai slabă, trebuie apărat de o exploatare prea neomenoasă. Acei cari strigă contra intervenționismului în contractele de muncă nu ar avea cuvânt s'o facă, întâiu fiindcă întreaga noastră legislație economico-socială este intervenționistă și al doilea fiindcă țăranul nostru e pus în condițiuni așa strigătoare de inferioritate față de proprietate, încât *apărarea lui devine o chestiune de apărare națională*.

Experiența de până acum ne-a arătat că măsurile de apărare trebuie să devie din ce în ce mai severe, dacă voim ca ele să-și atingă scopul. Altfel, legiferăm absolut în deșert. Cari au fost de pildă urmările legii tocmelilor din 1893 ? Unii au legat speranțe mari de această lege, crezând, printr'o curioasă înșelare de sine, că ea va aduce o simțitoare îmbunătățire a regimului muncii la

sate. Acești optimiști au uitat însă două lucruri esențiale: primul că regimul muncii e așa de împovorător pentru țăran, nu numai din cauza plusului de obligațiuni ce le impune, cum: taxe de pândărit, pui de găină, mușchi de porc, taxe de trecere, etc., ci și mai ales din cauza felului de lucru în sine la care sunt siliți sătenii să se oblige, din pricinile economice pe cari le-am arătat mai sus; și al doilea că o lege, orcât de excelentă, nu e bună decât atunci când se aplică.

Legea tocmelilor din 1893 nu se aplică; aceasta ne-au arătat-o toate citațiunile pe cari le-am extras din monografiile comunelor rurale și din diferitele publicațiuni cum și practica de toate zilele.

În cazul acesta, se pune întrebarea: Ce e de făcut? Chestiunea regimului muncii la sate este, în definitiv, după cum am arătat, cea mai însemnată, fiindcă întreaga țărănime muncește pe moșiile proprietărești sau arendășești. Rezolvarea acestei chestiuni înseamnă deci rezolvarea celei mai mari probleme agrare din câte se pun la noi.

Modul cum trebuie concepută această rezolvare reese, cred, în chip foarte limpede, din înșirarea cauzelor cari fac ca regimul muncii să fie așa de împovorător pentru țărani. Înlăturarea acestor cauze economice trebuie să fie prima preocupare a bărbaților noștri de stat, iar legiferarea formelor de tocmeli și a reglementării muncii trebuie să urmeze în al doilea rând. Putem să facem cele mai ideale legi de tocmeli agricole și dacă vom lăsa neatins toate cauzele cari fac din munca țăranului un izvor de nesecate beneficii exclusiv în favoarea proprietății, desigur că răul va dăinui și mai departe. Regularea proprietății țăranului, delimitarea și comasarea ei, apoi regularea chestiunii pășunatului — aceasta se impune *înainte de orice*, și numai după aceea facerea de legi asupra tocmelilor. Și, în ce privește aplicarea acestor legi, trebuiesc iar luate măsuri întinse, mult mai severe decât cele cari fac din legea din 1893 o colecțiune de litere moarte.

Dar despre toate aceste lucruri voi vorbi mai pe larg în capitolul în care voi trata despre măsurile de îmbunătățire. Aci am vroit doar să arăt care este starea țărănimii din punctul de vedere al muncii și cum sforțările făcute până acum pentru a îmbunătăți regimul muncii, neavând de obiect decât partea superficială a problemei și nu cauzele adânci ale inferiorității economice a țărănimii, nu au produs nici un efect favorabil.

Starea țărănimii din punct de vedere material, moral și intelectual.

Acum, când am schițat în liniamente mari regimul proprietății și regimului muncii, unde am văzut starea țărănimii din aceste două puncte de vedere, rămâne să vorbim, tot în general, de starea ei din celelalte puncte de vedere: material, moral și intelectual. Și în aceste direcțiuni, ca și în celelalte două, am întâmpinat aceleaș greutăți de documentațiune pe cari le-am semnalat în capitolele precedente, din cauza lipsei unei anchete agricole generale; și aci vom fi dar nevoiți să ne întemeiăm spusele pe cele afirmate în bogata literatură agrară de care dispunem, pe cele conținute în monografiile comunelor rurale și pe cunoștințele personale.

Este dela sine înțeles ca atunci când țăranii stau așa de rău în ce privește proprietatea pământului și munca, situațiunea lor materială, morală și intelectuală să nu fie tocmai strălucită.

Sărăcia țaranului român este un fapt pe care nu-l mai contestă aproape nimeni, afară de acei al căror robust optimism sau anumite credinți politice îi împedică de a vedea aceasta și de a declara drept exagerări spusele unanime ale acelora cari au studiat chestiunea țărănească. Să recitim de pildă tot ce s'a scris la noi asupra acestei chestiuni dinainte de 1848 și până azi; recitiți, în timpurile mai recente, acele câteva zeci de monografii cari descriu comunele rurale din aproape toate regiunile țării — în toate veți găsi aceeaș constatare: țaranul e sărac.

Că o îmbunătățire oarecare s'a produs față de starea de acum câteva decenii, nici nu mai încapem îndoială. Improprrietăririle și-au avut fără dor și poate efectul lor, de asemenea noile metode de cultură prin mașini și deschiderea de noi izvoare de produțiune, dar această îmbunătățire a fost considerabil micșorată prin diferite pedici — arătate mai sus — și în orice caz nu a corespuns așteptărilor, nici nu a fost așa de mare cum cere timpul nostru, cum ar fi trebuit să fie și cum e în interesul țării să fie. Avem, ce e dreptul, și mulți chiaburi la sate, dar aceștia au ajuns la stare numai printr'o aspră și neînduplecată selecțiune, lăsând în urma lor, în sărăcie, pe ceilalți săteni.

Aceasta face ca ei să fie înapoiati nu numai în metodele de cultură, ci și în celelalte manifestațiuni ale vieții omenesti.

Astfel, se știe ce fel de agricultură face țăranul și cum nu și-a însușit încă primele noțiuni ale plugăriei raționale. Rotațiuni de culturi, gunoiri sau îngrășări artificiale, nutrețuri artificiale, textile sau alte plante de comerț, cu un cuvânt tot ce deosibește o agricultură mai științifică de una primitivă și rutinară, nu există la dânsul. Aceasta face ca și creșterea vitelor să fie neglijată de țărani, de asemenea și celelalte izvoare de producțiune și avuție pe cari le oferă munca câmpului și traiul la sate : grădinăria, avicultura, apicultura, etc.

E drept că țăranul nostru e împiedicat, după cum am văzut în capitolele precedente, de a adopta rotațiunile și de a cultiva nutrețuri artificiale sau textile ; neexistența delimitărilor și a comasărilor sau munca în dijmă pe pământul proprietății, îl pun în neputință de a adopta asolamente cu diferite culturi, dar țărani cari au întinderi mai mari de pământ, nu au nici ei asolamente, nici vite bune, nici horticultură, avicultură sau apicultură.

Țăranul nostru, în afară de porumb și puțin grâu sau orz și ovăs sau meiu, aproape nu mai cultivă altceva ; și pe aceste le cultivă în așa chip că producțiunea este de regulă inferioară.

Motivele acestei stări de lucruri, sunt două : întâiu motive economice și al doilea neștiința. Motivele economice le cunoaștem, le-am repetat de o mulțime de ori : neașezarea proprietății pe o temelie tare și regimul muncii. Din cauza regimului muncii țăranul își ogorește, își ară și-si seamănă târziu pământul ; întârzie lucrările de întreținere a plantelor, cum de pildă prășitul și culege târziu, mult mai târziu ca proprietarul sau arendașul, produsele sale. Aceasta ne arată cum fenomenele economice se leagă strâns între ele și cum o cauză de inferioritate aduce numeroase altele. Încheierea ce se impune dela sine din aceste constatări, este că dacă vroom într'adevăr ca țăranul să producă mult și bine și să câștige mai mult de pe urma muncii sale grele, să-i înlăturăm mai întâiu cauzele ce îl silesc să producă puțin și rău și să câștige puțin.

În al doilea rând, foarte departe, vine neștiința sau rutina. În direcția aceasta de idei se pune problema mijloacelor de întrebuințat pentru a se ridica productivitatea pământului țărănesc prin răspândirea cunoștințelor agronomice. Aci intervine rolul școalei, al învățământului agricol și al tuturilor măsurilor de educațiune profesională despre care o să vorbim mai încolo.

Chestiunea creșterii vitelor merită o mențiune aparte, din cauza mării ei însemnătăți pentru agricultură. Am dat foarte mult

înapoi în privința aceasta. Unilateralitatea producției de cereale a făcut ca să se rezerve cât mai puține întinderi de pământ pășunilor și, din pricina aceasta, vitele degenerază cu totul. Monografiile comunelor rurale arată toate, *fără excepțiune*, că creșterea vitelor a decăzut cu totul la țărani, cari hrănesc și țin vitele contrar celor mai elementare nevoi de dezvoltare a lor. Scăderea pășunelor, proasta calitate a nutrețului natural, limitarea la extrem a fânețelor artificiale, cum și modul barbar de îngrijire a vitelor la toți țărani și în general și la marea proprietate — care drept vorbind are foarte puține vite — a adus starea de lucruri de azi : degenerarea vitelor și împuținarea lor.

Pe când la 1862¹⁾, la 100 hectare de arătură aveam în țară 20 cai și 61 de boi, adică 81 de trăgători, de o putere de tracțiune uimitoare, după spusa contemporanilor, astăzi la aceeași întindere nu mai avem decât 14 cai și 23 boi, adică 37 trăgători, de o putere de tracțiune deplorabilă. Raportând cifrele de mai sus la întinderile arabile respective, de unde la 1862 revenea la 1,2 hc. pe fiecare cap de vită, astăzi revine 3,1 hc. de cap de vită trăgătoare.

Nu mai puțin îngrijitoare este și degenerarea pe toată linia a stocului de vite existent, care face în deosebi vitele noastre de tracțiune improprii muncii noastre agricole și pe care o influențează într'o măsură destul de adânc jignitoare, — iar ca ironie a soartei, de unde odinioară fama vitelor noastre cornute și a cailor noștri trecea peste hotare, și de unde aceste vite se exportau pentru sume însemnate, precum văzurăm mai sus, — am ajuns astăzi să importăm vite de tracțiune și în deosebi cai, pentru sume însemnate.

Nu mai este un secret pentru nimeni că trăim astăzi sub raportul acesta într'o situațiune de dezechilibru între agricultura propriu-zisă și creșterea vitelor, care se resfrânge la rândul său simțitor asupra producției țării, căci din cauza lipsei de vite pe deoparte, și a slabei lor puteri de tracțiune pe de altă parte, o bună parte a terenului nostru arabil nu se poate munci la vreme și în condițiunile cerute de o bună practică agricolă, ba chiar rămâne ici și colea nemuncit.

Cine nu a văzut și nu vede zilnic înhămate la plug câte 4, 6 și 8 vite, a căror înfățișare degenerată îți face milă și care de abia sunt capabile toate la o laltă să zgărie un pogon de loc pe zi la o adâncime de 8 maximum 10 ctm. ? Care din plugari nu știe că nu pot conta pe o muncă susținută de 4—5 zile a vitelor țărănești, arendășești, ba chiar proprietărești ? Cine nu știe că vaca țăranului român a ajuns în așa hal de degenerare încât abia îi poate da laptele necesar întreținerii casei sale ? Și cu toate acestea, problema aceasta trece nebagată în seamă, ca și când nu ar fi fost vorba de o situație anormală și păgubitoare pentru interesul nostru cel mai vital al agriculturii !

1) A se vedea «Creșterea și îmbunătățirea rasei vitelor noastre în raport cu agricultura. Politică noastră zootehnică. O problemă economică de actualitate» de C. J. Băicoianu.

Ar mai fi multe de spus asupra stării materiale a țărănimii, — în afară de regimul proprietății și al muncii — asupra agriculturii pe care o face și asupra rentabilității muncii sale; ne mărginim însă la atât, pentrucă nu voim să depășim caracterul acestei lucrări, care nu e o monografie în chestia țărănească, ci o schiță.

Vom mai spune doar atât că, după cum arată monografiile comunelor rurale, rentabilitatea diferitelor categorii de țărani este foarte mică, că profitul este înghițit de impozitele funciare foarte grele și, în multe părți nedrepte, din cauza neconștiinciozității agenților fiscali și că ceea ce rămâne este foarte puțin, pentru a-i mai putea servi la economii. Sunt săteni cari și-au înstrăinat pământurile pe termene lungi prin arendare, pentru motivul că nu aveau bani pentru taxele de înmormântare sau pentru alte nevoi casnice (monografia comunei Bragadiru-Bulgaru), cum în general camăta de 300 la sută și celelalte arendări, echivalente cu spoieli, așa cum le arată *Agricola* în broșura sa «Camăta la sate», dovedesc o stare de sărăcie la sate foarte pronunțată.

O altă caracteristică a stării de lucruri la sate este faptul, arătat de multe monografii de comune rurale, că țăranii își mai treieră și azi produsele cu cai și boi.

Și ca încheiere următoarea citațiune din broșura învățătorului I. Voiculescu «Scurtă ochire asupra tocmelilor agricole» :

«Prin urmare, în fiecare comună se găsească câțiva săteni mai avuți, cari, folosindu-se de sărăcia și nepriceperea celor săraci, îi exploatează în chipul cel mai neomenos, căci, după cum ziceam, *țăranii ar perî de foame* prin sate chiar și atunci când recoltele sunt abondente, dacă nu ar întinde mâna, nu s'ar împrumută, nu și-ar vinde brațele, pământul, etc., ca să-și găsească mijloace de traiu. Și să nu se creadă că numărul acestor nevoiași este mic : din contra, formează majoritatea în satele noastre și se cade de majoritate să ne ocupăm. Rămâne dar bine stabilit că sătenii noștri nu și-ar putea agonisi mijloacele de existență, nu și-ar putea plăti obligațiunile către stat decât în condițiunea neapărată de a lucra, pe lângă pământul lor, dacă au, și în moșia proprietarului sau arendașului».

* * *

Înainte de a vorbi de starea morală și intelectuală a țărănimii, se cuvine să spunem câteva cuvinte de *traiul săteanului*.

Monografiile comunelor rurale au, în privința aceasta, infor-

mațiuni foarte prețioase, cu atât mai remarcabile cu cât ele confirmă în totul cele ce se știu până acum din diferite alte publicități și din rapoartele sanitare.

Intâiu de toate se confirmă că țăranul serbează prea multe zile păgâne, deși în unele locuri obiceiul acesta a început să dispară față de numeroasele munci la cari e supus; se înțelege delăsine că iarna e vacanța cea mare când țăranul nu face aproape nimic.

În al doilea rând se confirmă că țăranul se hrănește prost, că ține prea multe zile de post și că igiena la dânsul lasă foarte mult de dorit, din toate punctele de vedere. În privința aceasta reproducem următoarele foarte interesante pasagii din monografiile rurale, relative la casele țărănilor, la numărul ferestrelor, la odăile de locuit, și așa mai încolo :

Monografia comunei Bragadiru-Bulgar (județul Ilfov): În toată comuna sunt 245 de case locuite, și anume: 172 în Bragadiru, 39 în Bulgaru și 34 în Cornetu-Glogoveanu. Din acestea: 73 sunt acoperite cu tablă, 6 cu șindrilă, 115 cu trestie, 33 cu coceni, 9 cu trestie și coceni și 9 cu rogoz.

Împărțind casele după numărul încăperilor, aflăm: 99 de case cu câte o singură încăpere, 120 cu câte 2 încăperi, 14 cu 3 încăperi, 4 cu 4 încăperi, 4 cu 5 încăperi, și alte 4 cu mai mult de 5 încăperi, aparținând marelui proprietar (fabrica, pepiniera, moara, administrația moșiei). Există un singur bordeiu în comună și anume în Bulgaru.

Din 245 de case, 223 servă de locuință țărănilor.

Din 254 de familii țărănești, numai 6 întrebuințează două camere pentru locuit; iar 248 — adică 97.62% — compuse din 1121 de suflete, întrebuințează pentru locuit câte o singură încăpere, ceea ce ar reveni în mijlociu câte 4-5 suflete la o încăpere, care obișnuit are dimensiunile următoare: 2,20 m. — 2,50 m. înălțime, 2,80 m. — 3 m. lungime și 2,50 m. lățime.

Mai mult încă: sunt 8 gospodării, compuse din câte 2 familii, cari sunt devălmașe la o singură odaie de locuit; aceste familii însumează în totul 58 de suflete, ceea ce revine la 7 suflete într'o singură odaie; în fine, în Bulgaru e o gospodărie alcătuită din 3 familii conținând 11 suflete, cari locuiesc într'o singură odaie.

Cum casele cele mai numeroase au câte două odăi, și cum aproape toate gospodăriile țărănești întrebuințează pentru locuit o singură odaie, cea de a doua rămâne «odaie curată», un fel de odaie de primire; dar am aflat la 46 de case țărănești această odaie absolut goală, ceea ce e semn de mare sărăcie. Am aflat numai la 3 gospodării această odaie goală, transformată în grajd pentru vite; dar pentru ținerea porcului sau păsărilor servă la mai mulți. Sunt 5 locuințe țărănești, cari au câte o odaie podită pe jos cu scânduri, și una singură care are dușumea în ambele odăi; toate celelalte au pe jos lut. Sunt în comună trei case țărănești — două în Bragadiru, una în Cornetu-Glogoveanu — cari au cerdac de scânduri jur împre-

jur ; ba încă la una cerdacul e podit cu asfalt. Dintre camerele locuite de țărani ¹⁾ numai 8 — și anume : 7 în Bragadiru și 1 în Cornetu — au câte 3 ferestre ; 64 — și anume : 42 în Bragadiru, 13 în Bulgaru și 9 în Cornetu — au câte două ferestre ; restul de 188 de camere locuite au numai câte o fereastră.

Dimensiunile ferestrelor sunt, în general, de 50—60 cm. înălțime pe 30—40 cm. lățime. Ferestrele se obișnuiesc numai într'o parte, și adică numai cu vederea în curte ; unele camere au și câte un mic ochiu de geam în partea opusă cu vederea în grădină, de formă pătrată, cu o latură de 15—20 cm. și pe care, în 8 cazuri, l'am aflat lipit.

În afară de acestea, am aflat ferestrele lipite, adică închise perpetuu, la 8 locuințe ; la una din ele am aflat ambele ferestre mari lipite.

Monografia comunei Merenii-de-sus (județul Vlașca) : Cu privire la locuințe, trebuie spus că aproape toate în general, lasă de dorit în ceea ce privește felul construirii lor, cât și calitățile igienice ce însușesc. În tot cuprinsul comunei nu se găsește nici un bordei.

Casele, clasate după numărul încăperilor de cari dispun stau astfel :

C A T E G O R I I L E			
Case cu 1 cameră	Case cu 2 camere	Case cu 4 camere	Totalul
204	64	1	269

În privința sufletelor ce locuiesc aceste case, am dat detalii în capitolul „Populația“, clasându-le după numărul persoanelor cari le locuiesc.

Acoperămintele caselor sunt aproape la toate din coceni, trestie, pae ; puține sunt acoperite cu fier sau șită. Dăm următorul tablou :

C A T E G O R I I L E					
Case învelite cu fier	Case învelite cu șită	Case învelite cu trestie	Case învelite cu coceni	Case învelite cu pae	totalul
27	4	86	98	54	269

Casele sătenilor au ferestre neîndestulătoare ca număr și foarte mici ; multe din ele sunt așa de mici, încât nici razele soarelui nu pătrund înăuntru. Dăm în tabloul ce urmează casele grupate după numărul ferestrelor ce au :

1) În număr de 260 (248 familii au câte o cameră, 6 familii au câte 2 camere).

C A T E G O R I I L E				
Case cu 1 fereastră	Case cu 2 ferestre	Case cu 3 ferestre	Case cu 4 ferestre	Total
117	149	2	1	269

Casele vechi, făcute într'un trecut mai mult sau mai puțin depărtat, au numai câte o fereastră și aceea lipită, adică nu se poate deschide; cele construite mai de curând precum și cele ce se construiesc acum cu câte 2—3 ferestre cari se deschid sunt cu mult mai mari.

După felul cum ferestrele se pot sau nu deschide, dăm casele împărțite în următorul tablou:

C A T E G O R I A		
Cu ferestre ce se pot deschide	Cu ferestre ce nu se pot deschide	Totalul
207	62	269

Se înțelege că cei cari locuiesc în cele 62 case, ale căror ferestre nu se pot deschide, nu au alt mijloc de ventilare decât numai deschiderea ușei. Cum nu înțeleg însă utilitatea aerului și necesitatea ventilațiunilor, deschiderea ușilor pentru a intra aerul în cameră nu o fac niciodată, afară numai de cazul când voiesc a intra și eși din cameră. Chiar cei cari au ferestre ce se pot deschide, nu obișnuiesc a-și ventila camerele prin ajutorul lor decât foarte rar și aceasta inconștient. Aerul din camerele lor e sufocabil, iar cei cari locuiesc în ele sunt galbeni la față și aproape lipsiți de viață.

Monografia comunei Peștișani (județul Gorj): Locuințele în parte ar corespunde cerințelor igienice dacă s'ar ține și curățenie înăuntru. Jumătate din numărul caselor sunt cu trei încăperi, iar jumătate cu două. Ele sunt acoperite cu șindrilă și sunt văruițe fără alte vopseli. Bordee nu sunt. Fiecare cameră are câte două ferestre în mărime de $\frac{0.80}{0.50}$ și nu le deschid. Au curți împrejmuite, dar țin vitele în ele și fac necurătenie. Ca mobilier fiecare casă are o masă, două paturi primitive și unul ori două scaune, o ladă pentru rufe și o culme în loc de cuier, acoperită cu cămăși și oprege, singura parte frumoasă ce vezi în casele lor. Tot acest mobilier și-l fac sătenii, afară de lăzi ce le i-au fie dela rudarii cei mai săraci, fie de Brașov cei mai cu dare de mână. Ca așternute au pături,

scoarțe, perine lucrate de femei; saltele nu obișnuiesc; sunt cu totuși Spartani în privința odihnei și a gătitului de bucate.

Monografia comunei Nănești (județul Putna): Locuința. Bordee nu sunt. Sunt 184 case cu o singură încăpere și 61 cu două încăperi (tinda sau vestibulul nu e considerat ca încăpere, deși are uneori dimensiunile și întrebuintarea unei camere de locuit). Sunt foarte puține cu mai mult de două încăperi. Ele adăpostesc 1056 suflete; sunt acoperite mai toate *cu trestie* luată din bălțile dimprejur; 20 sunt acoperite cu tinichea; cinci sunt *podite* cu scânduri, *restul cu pământ*. Toate sunt văruipe pe dinafară. Casele au câte trei ferestre, puține au două sau patru; lungimea ferestrelor variază dela 0.50 m. — 1 m.; *cea mai mare parte sunt fixe*.

Casele sunt îngrădite cu curțile lor, *iar curțile sunt neglijent îngrădite*. Casele sunt ridicate deasupra nivelului solului. Locuințele sunt neregulat dispuse în interiorul satului, destul de regulat pe strada principală și 2—3 strade laterale; fațada e întoarsă spre stradă sau perpendicular pe direcțiunea stradei.

Mobilierul casei e, în genere, răstrâns la strictul necesar.

Monografia comunei Mărăștii (județul Bacău): Sunt în comună 67 bordee; 230 case cu câte o singură cameră, având și câte o mică tindă și unele o cămăruță în fundul tindei; 56 case cu câte 2 camere despărțite cu o sală prin mijloc; iar unele fără sală și 8 case cu mai multe camere. În aceste case locuiesc 1463 locuitori (suflete), afară de 41 case cari sunt nelocuite.

Bordeele sunt acoperite cu lut și parte cu pae. Casele sunt acoperite cu stuf, rogoz și cu pae; însă cele mai multe sunt acoperite cu șindrila și două cu tablă. Casele sunt podite pe sus cu podeală de fag și altele cu podeală de brad; din acestea, 15 case sunt dușumelite pe jos cu dulapi de brad și parte din ele vâpsite pe dinăuntru și pe dinafară.

Casele, în general, au câte 3 ferestre, afară de cele cu mai multe odăi, cari au câte 2 ferestre la fiecare cameră, plus că unele au și câte două jumătăți de ferestre la săli.

Ferestrele sunt de diferite mărimi, după felul de construcțiune a locuințelor, începând dela 50 c. m. înălțime și 30 c. m. lățime la locuințele mai vechi și terminându-se până la 1.80 metri lungime și 0.90 metri lățime la casele mai sistematice, construite în cei din urmă 20 ani. Ferestrele la mai mult de jumătate din numărul locuințelor se deschid, fiind așezate în balamale.

Ferestrele sunt de sticlă, numai o parte foarte mică sunt de hârtie; iar ferestrele de burdufuri de vite sunt cu totul excluse de aproape 50 ani.

Datele acestea sunt de o incontestabilă însemnătate, pentru că ne arată, în chipul cel mai neîndoios, că se impune o foarte energetică politică sanitară rurală și măsuri foarte întinse, pentru a remedia acest mare rău. Să nu ne înșelăm însă într'o anumită privință: să nu credem anume că, dacă o să întemeiem sate model sau case model, sau o să lansăm regulamente, orcât de drastice pentru construirea de case igienice la sate, o să ne și ajungem

scopul. Remediu nu stă în regulamente și în instituțiuni fictive, ci tot în ceea ce am spus de atâtea ori până acum, în înăvuierea țaranului. Cum vom ca țaranul să-și facă case igienice cu mai multe odăi și bucătărie, dacă nu are mijloace pentru aceasta? Ne acățăm totdeauna de efect, fără a vroi să cercetăm cauzele. Să dăm țaranului puțința de a câștiga mai mult, scăpându-l de un regim al muncii care-l încovoiaie la pământ, și atunci el își va face singur case bune și igienice, fără regulamente sanitare silnice.

O altă constatare ce reese din cele de mai sus, este starea înapoiată a țărănimii.

Iată o chestiune căreia nu s'a dat până acum întreaga însemnătate ce merită! Ar fi să repetăm banalitățile arhicunoscute, dacă am începe să arătăm rolul femeii în casă. E destul să spunem că femeia țaranului nu are rolul ce ar trebui să-l aibă azi în casa sa. Fără învățătură, cum este țărancă noastră, nu are cele mai simple noțiuni de igienă, nici de bucătărie ceva mai aleasă, cu atât mai puțin de gospodărie rațională, de avicultură, horticultură, apicultură, sericicultură, lăptărie, etc.

E timpul credem, să ne gândim și la această chestiune, a cărei însemnătate reiese cu o evidență ce nu mai trebuie dovedită. Fără luminarea țărancelor, gospodăria săteanului nostru nu va fi nici odată destul de temeinică, așa cum o visează acei cari sunt grăbiți să-l vază cu o oră mai înainte înstărit și liber pe destinele sale. Ar fi o anomalie, dacă nu și un nonsens, ca să ne concentrăm atenția numai asupra ridicării culturale a țaranului, lăsând țărancă analfabetă și în starea de înapoiere în care se află azi.

Nu e vorba, vom mai aveà enorm de muncit până să ridicăm pe țărani pe treapta culturii, dar nici educarea țărăncii nu trebuie s'o neglijăm.

Deocamdată, atât țărani cât și țărăncile sunt încă foarte înapoiate. Numărul analfabeților este unul din cele mai mari din țările europene. Ultimele statistici arată că în toată țara sunt 4.888.433 locuitori sau 82.67% cari nu știu scrie nici citi, adică analfabeți. Dintre aceștia 4.243.320 sau 86.81% locuiesc la sate și 645.113 sau 13.19% la orașe.

Din numărul celor fără știință de carte, e logic să excludem ¹⁾ copiii până la vârsta de 6 ani în numărul circa de un milion (nu-

1) A se vedea «Proprietatea rurală și Chestiunea țărănească», de Dr. C. D. Creangă, pag. 36—38.

mărul copiilor până la 7 ani este de 1.225.432) cari prin natura lucrului nu știu scrie și ceti; cu toate acestea populațiunea mai mare de 6 ani ce nu știe scrie și ceti, atinge coeficientul de 65.90%.

Această stare îngrijitoare este confirmată și de alți factori. Astfel din statistica recruților pe anii 1900—1904 rezultă că din tinerii repartizați în acești 5 ani, în număr de 223.458, nu au știut scrie și ceti 152.763, adică 68 la %.

Din totalul căsătoriților nu au știut scrie și ceti în 1896 : 64.4% bărbați și 85.9% femei, iar în 1897: 60.7% bărbați și 87.9% femei. In comunele rurale, în special, nu au știut carte și ceti 70.8% bărbați și 94.5% femei.

Aceste cifre de a căror exactitate nu ne putem îndoi, căci ele, deși aplicate la cazuri diferite, ne dau aproape acelaș rezultat, cred că ne arată destul de clar starea înapoiată în care ne aflăm în această privință. Cauza o vom găsi imediat dacă cercetăm câți elevi urmează școala în comunele rurale.

Dau mai jos un tablou pe anii 1897—1902, care vorbește dela sine :

T A B L O U

Copii în vârstă de școală în comunele rurale

<u>Anii</u>	<u>Băieți</u>	<u>Fete</u>	<u>Total</u>
1897—1898	374.469	310.981	685.450
1899—1900	380.034	324.005	704.039
1900—1901	384.867	330.109	714.976
1901—1902	389.777	338.316	728.093
Total . . .	1.529.147	1.303.411	2.832.588

Au urmat cursurile

<u>Anii</u>	<u>Băieți</u>	<u>Fete</u>	<u>Total</u>
1897—1898	119.606	18.998	138.604
1899—1900	152.705	28.079	180.784
1900—1901	159.295	31.384	190.679
1901—1902	162.229	34.232	196.461
Total . . .	593.835	112.693	706.528

În patru ani de zile, din 2.832.558 copii în vârstă de școală, nu au urmat dar cursurile decât 706.528, adică numai un sfert,

25%. Restul a rămas fără de școală, — și ne mai mirăm că alfabetismul nu dă înapoi, cu toate jertfele ce am făcut de vreo patruzeci de ani încoace pentru învățământul primar rural? Dar cum să nu dea înapoi dacă legea asupra obligativității nu se aplică cu rigoare și dacă mai lipsesc atâtea localuri de școală și atâția învățători? Căci, presupunând că țărani și-ar da toți copiii la școală, conform legii care-i obligă s'o facă, nu am fi în stare să-i primim pe toți, din cauza lipsei de localuri școlare și a personalului de învățământ. E dar o adevărată fericire (!!) că țăranel nostru e înapoiat și nu-și dă copiii la învățătură, pentru că altfel nu am fi în stare să corespundem nevoilor.

De observat este că fetele urmează mult mai puțin școala decât băieții, pentru că țăranel e convins că fata nu are nevoie de carte. «Aceasta explică de ce din totalul fetelor în vârstă de școală au urmat cursurile în acești 4 ani abia 9%, pe când băieții 38%». De altfel și monografiile comunelor rurale pun în evidență acest fapt: că țăranel nu pricepe câtuș de puțin rostul învățaturii la fete.

Aceleași monografii, mai dau informațiuni foarte interesante asupra conștiinței naționale și a ideii de patrie la săteni. Afară de foarte rari excepții — și aceste trebuiesc primite cu mare rezervă, — țăranel român are o idee foarte vagă de noțiunea patriei, iar cât despre conștiința națională el nu are sau nu pricepe ce înseamnă aceasta. Țăranel nu întrebuițează cuvântul de patrie; orizontul lui se închide cu linia care mărginește moșia și satul pe care locuiește, și dacă mintea lui trece vreo dată peste această linie, este pentru ca să-și amintească că departe, la București, există un Domn și un guvern, cari pot orce, cari pot să facă binele ca și răul, după dorința și bunul lor plac. Cât despre idei politice sau Constituțiune, sau sentimente de solidaritate națională, — acestea sunt noțiuni cari nu există pentru țărani. D. Gâdeiu, autorul monogafiei comunei Bragadiru-Bulgaru, arată că în satul acesta, atât de aproape de București, țărani români nu știu ce e patrie și sunt foarte departe de a concepe acest cuvânt, așa cum îl concepem noi orășenii.

Fără a stărui asupra gradului de necultură ce lipsa unor asemenea cunoștinți trădează la țărani noștri, după aproape o jumătate de veac de libertate politică și socială, e de nevoie să arătăm marele pericol național la care starea aceasta de lucruri ne expune. Căci ce fel de rezistență națională poate opune o populațiune, atunci când ea nu posedă sentimentul național și ideea de

patrie? Și nu e oare rușinos, ca la câteva ceasuri de București să existe țărani, cari să nu știe în mod precis ce e aceea: patrie? Și ar mai fi locul să ne mirăm, în cazul acesta, dacă prima agitațiune străină, cu tendinți anti-românești, ar avea succese mari pe lângă țărani noștri?

Faptele acestea, foarte îngrijitoare, arată mai mult ca orice cât de nepăsători am fost față de țărani și cum întreaga muncă culturală pe care am desfășurat-o de patru decenii încoace la sate, e redusă azi la niște rezultate așa de neînsemnate, că abia se simt. Incheierea ce aceste fapte comportă sunt de diferite naturi: de ordin economic și cultural. Țăranul trebuie făcut independent economiceste, spre a fi cât mai atașat de pământul lui și cultivat intelectualmente și sufletește, pentruca să aibă dragostea de țară și sentimentul solidarității naționale. Ambele aceste acțiuni trebuie să meargă mână în mână, de oarece fiecare din ele se îndreaptă spre acelaș scop: *întărirea țării prin întărirea țărânimii*, singura în stare de a conserva naționalitatea română în orice vremi de restriște și de a supraviețui, păstrând curat caracterul etnic, orăror cataclisme naționale sau politice.

Măsurile de îmbunătățire.

Starea de lucruri descrisă în paginile precedente este cunoscută. Acei cari s'au ocupat și au studiat de aproape chestiunea țărănească sunt unanimi în a recunoaște adevărul celor spuse până aci și în a declara că lucrurile nu mai pot merge înainte astfel în viitor. Economia noastră rurală, spun, aceștia prezintă prea multe rele; țărâtimea, *temelia statului românesc* și matca întregii rase românești — fiindcă de menținerea ei atârnă menținerea rasei — este încă prea slabă economiceste și culturalicește, iar ideile de legiferare socială și economică sunt încă prea puțin dezvoltate la păturile cari formează clasa conducătoare a acestei țări.

Critica este, într'adevăr, dreaptă în cele mai multe din părțile ei. Confirmarea ei am dat-o în paginile cari preced. Totuș și această critică trebuie primită cu cumpăneală. Clasa noastră țărănească a făcut progrese neîndoioase; sutele de mii de familii, cari au locuri de pământ de câte 3, 4, 5 și chiar 6 hectare de pământ, și cari pe lângă aceasta mai iau pământ în dijmă și cari, în anii cei buni au, orcum, beneficii simțitoare, nu sunt câtuș de puțin într'o stare

materială de plâns. Pentru această întreagă categorie de țărani, care dă multor sate de ale noastre un caracter pronunțat de prosperitate, ar fi de ajuns ca să se îmbunătățească regimul muncii, regulând proprietatea prin delimitări și comasări și punând țărănimea în măsură de a avea cunoștințe agricole mai raționale, spre a putea produce mai mult atât în cantitate cât și în calitate, numai astfel vom lua un avânt economic serios și vom forma o clasă de frunțași încăpuți și cu gospodărie bogată.

Când vorbim dar de chestiunea țărănească, nu trebuie să scăpăm din vedere (pentru a nu fi învinuiți că vedem totul în negru), de a vorbi și de acei săteni, pentru cari împroprietărirea din 1864 și din ceilalți ani următori a fost punctul de plecare al înavuțirei lor. Priceperea și interesul pentru chestiune câștigă cu atât mai mult, cu cât limităm lucrurile la adevărata lor întindere și nu dăm prilej partizanilor *statului-quo* să învinuiască pe partizanii reformelor mari agrare de părtinire și orbire.

Acești frunțași nu sunt însă, vai! decât o mică minoritate din populațiunea țărănească și chiar dânsa are absolută nevoie de sprijin și de reforme mari pentru a putea fi pusă în pozițiune de a apăsa fără împedări. Restul e compus din țărani fără proprietate sau din țărani cu o proprietate așa de mică, încât nu e în stare de a le procura neatârnamarea economică. Pentru aceștia, cei mai numeroși, se pune dar chestiunea agrară în toată întinderea și complexitatea ei, și, despre această categorie am vorbit pe larg în capitolele trecute.

Improprietările.

Am văzut în aceste capitole relele de cari suferă țărănimea; măsurile de îmbunătățire trebuie să corespundă deci, în mod firesc, acestor lipsuri. Vom vorbi de ele rând pe rând, așa cum le-am arătat, începând cu împroprietările, pentru a trece apoi la regimul muncii și în urmă la măsurile de alt ordin, între cari consider ca de o însemnătate covârșitoare politica școlară.

La drept vorbind, așa fi trebuit să încep cu regimul muncii fiindcă, după părerea mea regimul muncii este cheia chestiunii agrare. Credința mea în privința aceasta este că dacă regimul muncii s'ar îmbunătăți serios și țăranul ar fi pus în stare de a dezbate ceva mai liber decât azi contractul lucrului, el ar putea să profășească foarte repede economicște, ar putea să facă eco-

nomii, și astfel să ajungă, prin hărnicia sa, la împrăștierea. În mod logic așa fi trebuit dar să vorbesc întâi de învoeli și de muncă, ca să ajung apoi la împrăștierea, dar fiindcă, urmând obiceiului luat de acei cari s'au ocupat de chestiunea țărănimii, am apucat să tratez întâi despre împrăștierea și țin să păstrez și aci șirul urmat dintr'un început.

Am văzut la capitolul respectiv că, conform recensământului fiscal din 1896, avem *peste* 400.000 de țărani fără nici o bucată de pământ și un număr foarte mare de țărani ale căror pământuri sunt foarte îmbucătățite. În acelaș timp am văzut că proprietatea noastră rurală, are mai mult caracterul proprietății mari decât celei mici, cea mare având în stăpânirea ei peste jumătate din întinderea cultivabilă a țării, în afară de păduri întinse și în afară de alte resurse de avuție legate de marea proprietate rurală.

Aceste fapte, dovedite prin numeroase cifre ce concordă în concluziile generale, nu se mai pot pune la îndoială azi. Un timp, adversarii împrăștierei țărănilor; întemeiați pe o anchetă foarte puțin serioasă, au triumfat, strigând, în contra realității evidente, că suntem o țară de proprietate mică și că proprietatea mare tinde să dispară din ce în ce mai mult față de cea țărănească, cotropitoare. Studiile făcute în urmă, pe temeiul unor date mai apropiate de adevăr, au arătat însă falsitatea totală a acestei aserțiuni puse în serviciul unei anumite tendinți sociale.

Astăzi, este bine stabilit că suntem o țară de proprietate mare rurală și că, înăuntrul acestui fel de proprietăți, latifundiile predomină. Faptul acesta are o mare însemnătate în chestiunea care ne preocupă aci, fiindcă el comportă o serie de încheeri absolut favorabile împrăștierei țărănești.

Aceste împrăștieri le reclamă toți, toți acei cari au studiat chestiunea agrară și cari în urma acestora, au căpătat nu numai tragere de inimă pentru țaran, ci ceva mai mult decât un sentiment de umanitate și filantropie, sentimentul convingerii raționale că lucrurile nu mai pot merge înainte tot așa și că trebuie cu orice preț inaugurată o largă și departe văzătoare politică agrară în folosul țărănimii.

Alături de toți aceștia, îmi iau libertatea de a fi și eu. Sunt pentru împrăștierea în cea mai largă accepțiune a cuvântului și nu împărtășesc de loc toate acele prejudecăți sociale cari fac pe unii adversari implacabili ai împrăștierei.

Părerea mea este că, așa cum stau azi lucrurile, mai este loc la noi de o acțiune foarte întinsă de împroprietărire. În primul rând statul mai posedă el moșii în întindere de vreo 400.000 hectare, iar instituțiile de mână moartă, moșii în întindere de vreo 200.000 hectare. Aceste din urmă, deși formate din donațiuni testamentare cu scop filantropic, ar putea fi foarte bine secularizate, înscriindu-se în budgetul public la cheltueli o sumă echivalentă pentru întreținerea instituțiilor de binefacere. În definitiv, nici un punct de vedere de principiu nu se opune unei asemenea secularizări, din moment ce avem un precedent în privința aceasta. Sentimentul religios este cel puțin tot așa de respectabil ca și sentimentul filantropic și, dacă în 1863 s'a crezut de cuviință a se seculariza moșiile închinat mănăstirilor, nu vedem de ce nu s'ar proceda în acelaș mod și acum față de moșiile de mână moartă, cu atât mai mult cu cât instituțiunile de filantropie, la a căror întreținere servesc ele, nu ar rămâne în pagubă de veniturile lor, budgetul public însărcinându-se cu întreținerea lor, așa cum se face cu asistența publică în alte țări. În ce privește argumentul că legile noastre moderne civile se opun unei asemenea secularizări, e lesne de răspuns că toate reformele nu se îndeplinesc decât prin abrogarea unor stări de lucruri trecute, la cari corespund legi învechite ce se desființează.

Afară de cele 600.000 de hectare proprietate de stat și de mână moartă, împroprietăririle s'ar mai putea face și pe latifundiile marilor proprietari, latifundii *arendate*, după cum am arătat, în proporția dn 79% și 75%.

Aci intervine o chestie foarte greă, fiindcă formează obiectul de neînțelegere al partidelor noastre politice, chestia Casei rurale. S'ar părea că suntem în fața a două concepții fundamentale deosebite și că prăpastia între aceste două concepții este așa de mare încât o punte de trecere sau o tranzacțiune nu poate fi adusă la îndeplinire. În fond însă, s'ar putea foarte bine ajunge la o înțelegere, dacă ar dispărea acel nenorocit punct de amor-proprriu de partid și dacă s'ar studia chestiunea ceva cu mai multă obiectivitate.

În definitiv ambele noastre partide de guvernământ au votat și practicat împroprietăririle pe moșiile statului. Nu e locul aci, apoi e și cu totul nefolositor din punctul de vedere practic, ca să ne urcăm până la 1864 și înainte, pentru a arăta atitudinea partidelor noastre față de împroprietărire. *Errare humanum est, perseverare diabolicum*. Partidele noastre au greșit, dar nu au

perseverat. Ele s'au convins repede de marea însemnătate socială și economică a împrumuturilor și, după 1864, a venit, fiecare pe rând cu legi noi de împrumutare.

Prin aceasta ele au recunoscut în mod limpede, dacă vroom să menținem pe țaran nedeslipit de satul lui și să-i dăm neatâr-narea economică și puțința de a se ridica din toate punctele de vedere, trebuie să-l împrumutăm. Principiul împrumutării este așa dar bine admis de ambele partide. Nu vorbim aci de partidele noastre așa cum sunt constituite, fiindcă în amândouă sunt par-tizani și adversari ai împrumutării pe moșiile particulare, ci de concepțiunile diferite cari s'au manifestat în jurul acestei chestiuni.

Acolo unde începe deosebirea este asupra chestiunii, dacă împrumutările trebuie să se facă și pe moșiile particulare, sau nu-mai pe cele ale statului. Adversarii împrumutării pe moșiile sta-tului s'au întemeiat totdeauna pe argumentul fals, că proprietatea țărănească este deja prea întinsă față de cea mare, că odată admis principiul împrumutării pe moșiile particulare, proprietatea mare va dispărea repede față de poftetele excitate ale țărănimii și că dis-pariția proprietății mari ar fi una din cele mai grozave nenorociri ce ne-ar putea isbi.

Să cercetăm aceste argumente rând pe rând.

Am văzut mai sus și în capitolul relativ la proprietatea fun-ciară că țararii nu stăpânesc, în total, nici jumătate din pământul cultivabil al țării. D. Dimitrie N. Comșa, în broșura sa, în care propune «Un nou proiect de casă rurală» spune: «Deși la noi pro-prietatea mare este foarte întinsă, aparținându-i 52% (în realitate mai mult. N. Aut.) din terenurile cultivabile al României, pe când în Ungaria — care trece drept una din țările Europei unde proprie-tatea mare e cea mai răspândită» nu-i aparține decât 38%.....» După cum vedem dar, temerea celor cari strigă că, fiind o țară de proprietate țărănească preponderentă, ar fi o crimă de a ne atinge de proprietatea mare, este sau interesată sau cu desăvârșire lip-sită de temei. Trebuie s'o spunem și s'o repetăm fără încetare : suntem o țară de proprietate mare, chiar latifundiară; câteva mii de proprietari stăpânesc mai mult pământ decât toate milioanele de țarari. Și afară de aceasta, latifundiile nici nu sunt măcar ex-ploatate de proprietarii lor, ci date, în marea lor majoritate — 75—79%, — în arendă.

Incheierea acestora, o încheiere de nezgduit, este că mai avem loc de împrumutăm pe moșiile particulare, fără nici un pe-

ricol de a vedea proprietatea mare dispărând. Intinderea actuală a proprietății mari poate foarte bine fi micșorată, fără ca organizația socială să sufere câtuș de puțin.

Ajuns aci, trebuie să previn o întâmpinare. Nu sunt contra proprietății mari, cum sper că nimeni, afară de revoluționarii comuniști, nu sunt contra acestei proprietăți. Dar în toate trebuie să judecăm și să procedăm cu măsură și cumpăneală. Dacă am stă să judecăm astfel, fără pasiune, nu văd, nu pot vedea în ce ar consista pericolul, dacă o parte din proprietatea mare, care este preă mare la noi, preă întinsă, preă latifundiară, ar trece în mâinile, țăranilor, cari nu au pământ de loc, sau cari au preă puțin. Nu-mească-se reforma ce ar traduce această mare nevoie de împroprietărire orcum s'ar numi: Casă rurală, Bancă țărănească sau altfel; aibă orce formă ar avea, e greu de descoperit vreun pericol social într'insa dacă va reduce proprietatea mare la proporțiile proprietății din Ungaria de pildă, țară cunoscută ca țară de proprietate mare.

Bine-înțeles, Bancă țărănească sau orce altă instituțiune s'ar crea, trebuie să corespundă strict nevoilor țăranimii, ea nu trebuie deci nici să împroprietărească pe cei cari au dejă pământ, nici să fie organizată astfel, încât să poată deșteptă poftă nerealizabile la țărani sau să stabilească raporturi de ură între țărani și proprietari, cei dintâi voind să silească pe cei de al doilea să le vândă moșia. O instituție de Casă rurală sau Bancă țărănească, cum propune d-l Spiru Haret, trebuie să fie astfel organizată, încât să ție în seamă toate interesele. Și o asemenea formă de casă sau bancă nu e de loc greu de găsit. Totul este ca oamenii noștri de stat să ajungă la recunoașterea evidentă : 1) Că nu se pot lăsa cum e azi, sute de mii de țărani fără pământ. 2) Că cele 600.000 hectare proprietate a statului și a mânei moarte pot foarte bine servi la noni împroprietării serioase, 3) Că proprietatea mare este destul de vastă în afară de faptul că absentismul este de rigoare la dânsa, pentru a putea fi micșorată întru atât încât, împreună cu împroprietările dela punctul 2, să serve la dotarea celor mai mulți țărani azi fără pământ cu pământ și al 4) Că micșorarea aeeasta va da proprietății mari proporția justă și compatibilă cu interesele noastre economice și naționale.

Recunoașterea acestor puncte, cari implică în sine menținerea proprietății mari deși nu în întindere latifundiară de azi, ar duce lesne la o înțelegere asupra creării unui tip de Bancă țărănească sau

Casă rurală, care să împace nevoia improprietărilor cu interesele proprietății mari. O asemenea bancă particulară, nu de stat, nu ar improprietări decât pe sătenii fără de pământ, sau pe acei cari au pământ puțin și ar avea desigur și însărcinarea de a face operă culturală, creând centre noi de populație și educând pe țărani asupra măsurilor cele mai bune, pentru îmbunătățirea traiului. Cu chipul acesta s'ar mulțumi toate interesele, reluându-se în acelaș timp improprietărirea pe moșiile statului și celor de mână moartă.

Să luăm aminte că mai avem loc de a aduce, în limita unui asemenea sistem de Bancă, o largă politică de improprietărire, întărind temelia Statului nostru, țărănimea. Încă pentru un număr de decenii mai avem loc de asemenea improprietării și de muncă binecuvântată pentru prosperitatea țărânimii. Să ne folosim de aceea că mai avem sute de mii hectare disponibile și moșii vaste de către 10000 și 20000 pogoane proprietate particulară cari pot, fără cel mai mic pericol, trece în mâna țăranilor. Peste câteva decenii, când populația se va mări și proprietatea rurală va avea poate alte împrejurări, nu vom mai putea avea o politică largă de improprietării, căci vom avea de satisfăcut cereri preă numeroase. Improprietărind *acum* în împrejurările favorabile în cari ne aflăm, pe cei mai mulți cari nu au pământ, înlesnim situația în viitor, fiindcă nu vom avea atunci un dublu proletariat agricol: acel creat de vremuri și acel pe care îl avem azi. Dacă improprietărăm azi în măsura pământurilor ce avem și a pământurilor cari se pot foarte bine scădea dela proprietatea mare, scădem proletariatul și luăm problemelor agrare ale viitorului acuitatea lor, pentrucă plusul de populație agricolă din viitor va găsi de sigur debușeuri de muncă în industriile și comerțul ce vor fi mai înfloritoare decât azi. Orcum am examină dar chestiunea, o politică mare de improprietării nu poate fi decât spre folosul țării și fără paguba cuivă.

Mai este și o obiecțiune care trebuie combătută. Unii, adversari ai improprietărilor, spun că proprietatea țărănească nu e în stare să aducă, îmbunătățirile tehnice necesare la cultura pământului și că o țară a cărei proprietate rurală ar fi în mâna țărânimii ar fi pe calea peirii. Ne-ar duce preă departe dacă am voi să combatem în amănunt părerea aceasta și dacă ar fi să ne întindem pe larg asupra rezultatelor minunate date de proprietatea țărănească în Danemarca, Norvegia, Franța. Semnalăm doar aceste exemple pentru a arătă că obiecțiunea nu e întemeiată. Și chiar

dacă nu am avea aceste exemple, încă am avea ce răspunde. Și răspunsul e acesta : asocierea, sindicarea, — așa cum se practică de exemplu în Danemarca — poate face minuni, poate realiza ori câte îmbunătățiri și poate să aducă exploatarea intensivă, de altfel posibilă în toată desvoltarea ei numai la proprietatea mică, și alte forme superioare de producțiune. Să răspândim cultura la sate, să luminăm pe țăran, să-l educăm, să-i arătăm binefacerile asociațiunii economice, și atunci vom vedea că nici un progres nu e prea înalt pentru dânsul și nici o idee nu este prea deasupra lui. În definitiv, țăranul e om, și ca atare susceptibil de ridicare intelectuală. Păcatul țăranului și nenorocirea lui este că e ignorant și rutinar. Să-l facem om, în adevăratul înțeles al cuvântului, capabil de a se ridica peste orizontul lui de azi, și atunci, ca toți oamenii culti, el va înțelege interesele sale și va ști cum să le apere. Raționamentele noastre asupra țăranului din viitor sunt ca și asupra țăranului de astăzi ; judecăm ca și cum ne pregătim ca să avem mereu a face cu o ființă inferioară, fără pregătire, fără cultură și fără voință. Dacă ne gândim că și peste 30—40—50 de ani, țăranul nostru va fi tot ca cel din zilele noastre, o ! atunci avem dreptate să ne temem, avem dreptate să nu-l credem în stare de a se ridica singur și de a înțelege nevoia îmbunătățirilor ; avem dreptate să ne temem că nu va ști să ia parte la conducerea națiunii și că va fi prada tuturor evenimentelor nenorocite cari se pot abate asupra unei țări. Dar în judecata noastră, intră credința că școala și libertatea ne va da cu vremea un altfel de țăran, un om luminat, care va ști să se folosească de imensele progrese ale timpurilor noastre. Și când vorbim de împroprietăriri, la acest fel de țăran ne gândim, care se va pricepe să utilizeze pământul său și, ridicându-se pe el, să ridice și țara.

Să avem dar încredere în viitor și să nu ne fie frică că întinderea proprietății țărănești ar putea să fie vreodată un pericol pentru soarta acestei țări.

De altfel, în trecut și într'un trecut nu tocmai depărtat, idea împroprietărilor țărănești nu a întâmpinat atâtea pedici câte vedem că întâmpină azi. Am putea umple volume dacă ar fi să cităm părerile bărbaților noștri politici cum și ale scriitorilor noștri economiști cari s'au pronunțat cu căldură pentru împroprietările continue. Vom cită însă numai câteva pasagii elocvente dintr'o

broșură a *d-lui Mihail Seulescu* ¹⁾. Introducerea broșurei constituie o adresă către așezătorii colegiului II de Dolj. Aci d. Seulescu spune: «Iubiți cetățeni, conform credințelor și aspirațiilor voastre am crezut de cuviință, colegul meu Take Ionescu și cu mine, să luăm în chestiunea agrară o atitudine *franc democratică*».

Iată ce spune apoi d-l Seulescu în discursul său din Parlament :

Sunt țări puternice cari au perit din cauza lipsei de țărănime. Atât timp cât Roma a avut o clasă puternică de agricultori a fost o națiune neînvingă, liniștită înăuntru, tare și expansivă în afară. Indată ce micul proprietar a fost înlocuit prin clăcaș, apoi prin sclav, Roma căzû prădă ambițioșilor și facțiunilor înăuntru, barbarilor în afară, cari îi cultivau și apărau frontierele, de oarece nu mai aveâ de unde să recruteze pe legionari. Pe de altă parte sunt țări cari, cu toate nenorocirile de ordin intern și extern carile bântuesc, trăesc prospere tocmai din cauză că posedă un element țărănesc plin de vitalitate. Așă este Franța. Astăzi, mai mult ca orcând trebuie să căutăm legături puternice între națiune și solul ce ea ocupă. De când noțiunea de patrie tinde a deveni o noțiune teritorială, aceste legături trebuesc să fie indisolubile; iar problema e următoarea: *pământul să aparțină aceluî care'l cultivă.*

Și mai departe: *E de remarcât că toate partidele și toți bărbații politici din acest parlament, s'au raliat la ideia că săteanul trebuiește făcut stăpân pe bucata de pământ ce o cultivă.* Să nu uităm, d-lor deputați, că țăranul merită toată sollicitudinea noastră, că lor datorim în parte că naționalitatea noastră s'a păstrat neatinsă în mijlocul a tot felul de umilințe și nenorociri. Să ne aducem aminte că sunt țări, în care inimicul s'a făcut campionul ideilor mari, generoase, ideilor umanitare, pentru ca să-și poată consolida domnia în aceste țări. Să nu lăsăm să treacă această ocaziune, și să arătăm odată acest parlament unit asupra unei idei, aceia de a dă țărănilor o bucată de pământ cu dărnicie: căci suntem patrioți și români înainte de a fi conservatori, socialiști, liberali or radicali. Să nu facem, cum ziceâ elocintele nostru coleg d-l Eug. Ionescu, ca o operă de justiție socială, să devie o meschină vânzare de moșii. Să ne aducem aminte că, pe când în secolii XV și XVI, țărăni liberi țineau în loc hordele musulmane ale lui Mahomet și Bayazet, țărăni sclavi de sub Constantin Brâncoveanu, au lăsat să intre în țară pe un agent inferior al Porții cu 400 de jandarmi, cari aici, la câțivă pași de locul unde delibărăm noi, reprezentanți liberi ai unei țări libere, să aresteze însuș pe Domnul țării. Cei patru sute de bașibuzuci, cari spre rușinea țării îndeplineau acest atentat, ca să vină dela Giurgiu la București au trebuit să treacă prin câmpia Călugărenilor unde cu 120 ani înainte 200.000 de turci au fost ținuți în loc de 16 mii de moșneni. Să ne silim dar să refacem clasa moșnenilor. Eu însă cred că legea de azi nu este îndestulătoare și de aceea voiu votă contra ei.

1) Camera deputaților, *Chestiunea agrară*. Discurs pronunțat în ziua de 20 Februarie 1889 de M. N. Seulescu. Însoțit de raportul și proiectul de lege asupra împroprietării țărănilor, prezentat Camerei 1889

Apoi expunând principiile pe cari se bazează proiectul său de improprietărire, cere ca :

I. *Improprietăriră trebue să fie continuă. Prin urmare, să facem să dispară din lege orice termene fatale pentru cereri de pământ.* De asemenea, am înlăturat definitiv licitația ca mijloc de adjudecațiune, considerând ca egale drepturile tuturor țăranilor de a deveni proprietari, atât timp pe cât statul posedă pământuri.

II. *Insurățelul, adică fiul de țăran care se căsătorește, are drept să ceară un lot de pământ în condițiunile legii.*

Este o veche tradițiune națională, un drept consemnat în vechile așezăminte rurale și prevăzut în toate legile și regulamentele posteroare ca fiul țăranului să fie adus la posesia pământului. Nu am făcut decât să consacru prin o anume dispoziție dreptul însurățelului de a fi improprietărit.

III. *Din sumele încasate dela țărani, statul va întrebuința anual pentru cumpărarea de domenii două din trei părți.*

Această dispoziție e conformă cu vechile tradiții sociale ale țării noastre, de oarece țăranii aveau un drept de servitute, pe două din trei părți din moșiile pe cari erau stabiliți.

Reforma din 1864 a făcut să înceteze față cu particularii această servitute. Statul însă este dator să o menție pentru domeniile sale în favorul clasei țărănești, ale cărei interese trebue să se bucure de o deosebită îngrijire din partea guvernului.

Iată de ce două din trei părți ale prețului încasat pe moșiile ce se înstrăinează trebuesc să fie afectate acestei servituți și se va consacra cumpărărilor de moși, cari să constituiască o rezervă pentru viitoare improprietărire.

Pe de altă parte, pentru a mări această rezervă, guvernului se dă facultatea de a emite obligațiuni rurale, drept plată particularilor cari se vor învoi să cedeze moșiile lor pentru a fi divizate în loturi.

Aceste citate, apoi afirmările d-lui Seulescu relativ la părerile bărbaților noștri politici și ale partidelor asupra improprietărilor, cum și propriile sale propuneri : improprietăriră continue, improprietăriră însurățelilor, cumpărare de moșii particulare pentru a fi apoi parcelate la țărani, etc., arată că acum vreo 15 ani se cugetă mult mai larg ca acum în chestiunea improprietăririlor țărănești și că, în privința aceasta, ca în multe altele, am făcut regrese în cel mai înalt grad regretabile.

De altfel proiecte ca acele ale d-lui Seulescu, cari azi ni se par aproape revoluționare, nu au fost rare pe vremea aceea. Mai mult, chiar azi autorii cari studiază mai adânc chestiunea rurală, sunt aduși, prin forța lucrurilor, să ceară luarea de măsuri, cari constituie o atingere a drepturilor de proprietate și tind să ne reîntoarcă la vremile dinainte de 1864, când locuitorii aveau un drept

de servitute asupra a două treimi din moșiile boerești, un drept de servitute asupra izlazului, un drept de servitute asupra pădurilor și așa mai încolo. Pe când însă astăzi asemenea cereri, cari trebuiesc să ne pue pe gânduri fiindcă sunt foarte semnificative, sunt tratate ca revoluționare și nici măcar admise la discuțiune, acum 15 ani, proiecte ca ale d-lui Seulescu cari, aproape revoluționare, în orice caz foarte radicale după concepția de azi, erau considerate ca firești și aveau mulți partizani până în rândurile partidelor celor mai puțin înaintate politicește. Sublinierile ce am făcut citațiunilor din broșura d-lui Seulescu arată în deajuns, fără comentarii din partea noastră, tendințele radicale ale acelei vremi.

Am spus că acei cari au studiat mai profund chestiunea țărănească s'au văzut nevoiți, în lipsă de alte soluțiuni, să se întoarcă la legiurile din trecut, când țaranii aveau drept de pământ și pășune în moșia boerească. Vom cită câteva pilde, pentrucă manifestațiunea aceasta de idei are o foarte mare însemnătate, cu atât mai mare cu cât autorii acestor cereri nu sunt politicieni de rând sau niște scriitori fanteziști, cari nu-și dau seamă de rostul cuvintelor lor, ci oameni serioși, cu poziții sociale înalte sau cari trăiesc în mijlocul țărănimii și-și dau seamă de nevoile lui.

Astfel, programul partidului radical, publicat de d. G. Panu în 1888, are următoarele revendicațiuni, cu privire la țărani :

„Obligațiunea din partea proprietarilor și a arendașilor de a da din pământul arabil numărul de pogoane necesare tuturor țăranilor cari au pământ insuficient“.

«Să se dea țăranilor dreptul de a luă din pădurile statului lemne pentru trebuințele casnice și de a pescui».

D-l Spiru Haret, în cartea sa «Chestia țărănească» (pag. 52):

„Mai întâi mă întreb dacă nu este drept, ca pentru familiile de săteni cari nu au deloc pământ sau mai puțin de 4 pogoane, să se revină la principiul lui Vodă Știrbei, adică ca acestor familii proprietarul să fie obligat a le da acest minimum de 4 pogoane, în niște condiții cari să fie fixate prin lege, și aceasta până la două treimi din întinderea moșiei. Precum se vede, ceeace cer eu este mai puțin decât ceeace da Vodă Știrbei, de oarece la el întinderea porțiunilor variă dela 4 pogoane și 15 prăjini până la 11 pogoane ; iar cât pentru dijmă

și zilele de lucru pentru proprietar, s'ar mulțumi țăranii ca legea să le pună condiții și mai grele decât dijma una din zece și 22 zile de lucru pe an, pe care le impusese Vodă-Știrbei; dar să fie o normă pusă, peste care să nu se poată trece. *Această măsură, care ar avea explicația și justificarea sa și în nevoia prezentă și în tradițiile trecutului, ar face ca chestia țărănească să piardă toată acuitatea sa, pentrucă ar asigura mijloace de existență, fie cât de modeste, la atâtea familii cari azi nu au siguranța zilei de mâne*“.

D. I. Voiculescu, învățător, în broșura sa citată, cerând a se lua măsuri pentru ca învoile să fie drepte, își rezumă revendicațiunile în câteva puncte, din cari cităm primele două :

«I. Va trebui ca statul să stabilească prin lege o dijma fixă de maximum o treime proprietarului sau arendașului.

«II. Fiindcă, în cazul acesta mulți arendași sau proprietari vor refuza învoiala țăranilor, *să fie obligat orce proprietar sau arendaș* (a mai mult de 100 h. a.) *să dea până la 3/4, din pământul său arabil spre a fi cultivat de țărani*, dacă aceștia simt această nevoie».

Aș mai fi putut prelungi citațiile de asemenea natură, dar socotesc că atâta ajunge. Ele arată, venite cum sunt din câmpuri diferite, că chiar spiritele cele mai serioase nu se dau *azi* înapoi să ceară atingerea dreptului de proprietate astfel cum e fixat de Legea rurală din 1864 și de codul nostru civil, numai pentru a găsi o soluțiune dreaptă în chestiunea țărănească. Faptul acesta are după noi o semnificare extraordinară, fiindcă arată, cum am spus mai sus, că bărbați eminenti, spirite cari nu pot fi taxate de superficiale și cari sunt foarte departe de a împărtăși idei revoluționare, cu un cuvânt oameni politici înclinați mai mult spre conservatism, sunt nevoiți, de îndată ce se ocupă mai de aproape cu problema rurală, să adopte concluziuni ca cele de mai sus, cu obligarea proprietății de a cedă țăranilor trei pătrimi din moșie.

E lesne de văzut că asemenea soluțiuni nu mai sunt realizabile în zilele noastre, fiindcă nu e de gândit că am putea să ne întoarcem, în ce privește proprietatea rurală, la regimul servituțiilor din timpul lui Știrbei-Vodă. Ele ne arată însă, mai mult ca orce altă argumentațiune, nevoia cea mare a unei politici largi de impro-

prietărire, atât pe moșiile statului cât și pe cele latifundiare. Căc̃ atuncea, când, în desnădăjduire de a putea găsi o soluțiune nimerită marilor rele de cari suferă țărănimea noastră, se găsesc mulți cari se declară hotărît pentru reîntoarcerea la legiuirile vechi, dinainte de 1864, e limpede ca lumina zilei că aceste rele adânci nu se pot rezolvă decât prin singurul chip care ne e la îndemână: *împroprietăririle pe o scară vastă*, fără a ne atinge de dreptul de proprietate individuală.

Față de cererile de mai sus împroprietăririle pe moșiile statului, ale mânei moarte și ale particularilor constituie o soluțiune moderată și cu alure modeste.

Și dacă am avea câtuș de puțin înțelegerea adevăratelor noastre interese *naționale și economice*, nu am trebui să mai stăm mult pe gânduri, ci să ne și folosim de momentul actual, foarte favorabil, când, fără cea mai mică pagubă pentru vreun interes oarecare al țării, am putea să reducem proprietatea cea mare, latifundiară și absenteistă, la proporțiunii mai modeste, în favoarea țărănimii. Pentru țaran, nimic în lume nu-i mai scump ca bucata de pământ. Să i-o dăm dar, atâta vreme cât mai avem pământ, pentru a-l ține în satul lui și a întări ca granitul temelii naționale a neamului românesc. Și țaranul are dreptate; el știe că fără proprietate nu va ajunge la bună stare și la neatarnare economică; și pentru că și noi avem interes ca țaranul să ajungă la bună stare și la neatarnare economică, să-i dăm pământul fără de care nu se poate ridica.

* * *

Dela o vreme încoace, forma *de arendare și cumpărare a moșilor prin asociații țărănești* se bucură de o foarte mare popularitate.

Am reprodus la capitolul asupra proprietății funciare, după *Agricola*, care a luptat în favoarea tovarășiilor țărănești cu scopul de arendare și cumpărare a moșilor, câteva cifre despre însemnătatea acestor asociațiuni. Aceste cifre nu reprezintă însă adevărata mișcare a asociațiunilor de acest fel la noi în țară, cari par a fi mai numeroase de cum credem. Din păcate însă nu știm decât foarte puțin asupra organizațiunii interne a asociațiunilor sătenești; nu știm cum e constituită conducerea, exploatarea moșiei în comun, împărțirea rentabilității și așa mai încolo.

Lacuna aceasta este foarte simțitoare, fiindcă ne împiedică să-

cunoaştem adevărata situaţiune a asociaţiunilor. Nu voim să avansăm nimic, nici să micşorăm entuziasmul partizanilor acestei forme de improprietări, dar, aproape fără voie, ne vine întrebarea pe buze: Oare asociaţiunile acestea, atât de populare în momentul de faţă, nu servesc ca mijloc de exploataţiune pentru câţiva ţărani fruntaşi chiaburi, cari au depus cea mai mare parte din capital sau cari sunt cei mai deştepti, în dauna celorlalţi ţărani cocetaşi? E o întrebare, nu o afirmare. Şi întrebarea e la locul ei când ne gândim că mai ales la sate sătenii chiaburi sunt câteodată cei mai răi şi, mai nemiloşi impilatori ai consătenilor lor şi că, în alte forme de exploatare în devălmăşie, fruntaşii sunt, în regulă generală, aproape fără excepţie, acei cari trag cele mai mari folose din devălmăşie, pe când cocetaşii se aleg cu beneficii foarte mici.

Astfel, d-l Dumitru Brezulescu, în lucrarea sa despre proprietatea în devălmăşie la munţi, arată numeroase exemple de exploatare din partea chiaburilor — pe spatele cocetaşilor. El numeşte administraţia bunurilor devălmaşe „*o despoere imorală a celor nevoiaşi de către cei puternici din cetele de moşneni*“ şi cere măsuri grabnice de îndreptare a relelor — foarte numeroase — la cari a dat naştere devălmăşia din munţi.

Nu avem oare dreptul să conchidem din acest fapt că şi la asociaţiunile din câmpie se pot petrece lucruri asemănătoare?

Ţin să spun, pentru a preveni interpretările greşite, că nu sunt, din acest motiv, contra tovarăşilor ţărăneşti în sine, ci că ar trebui să se ia măsuri riguroase, prin impunerea de statute-tip şi prin crearea de organe de control, pentru ca asociaţiile să nu devie un nou instrument de exploatare în mâna câtorvâ.

Agricola, în broşura sa despre «Asociaţiile ţărăneşti», spune:

«...Mai toate cumpărările (din partea asociaţiilor), sunt făcute nu direct de către toţi cetaşii ci prin intermediul a câtorvâ fruntaşi, cari continuă a reprezenta proprietatea întregă către vânzător, până la achitarea totală a preţului. La aceasta au contribuit şi contribuie încă două împrejurări: De multeori cei mai cu dare de mână dintre asociaţi, făcând înlesniri de credit celorlalţi tovarăşi, iau măsuri de asigurare a drepturilor lor, prezentându-se singuri ca cumpărători ai întregului trup, până ce fiecare din coproprietari îşi va achită părţile aferente».

Oare ţăranii mai cu dare de mână, cari iau asupra lor trupurile întregi de moşie şi avansează credit celorlalţi ţărani mai săraci, nu se folosesc de situaţia lor preponderentă şi de bogăţia

lor, pentru a luă din munca celorlalți mai mult, mult mai mult, decât le-ar aduce o dobândă chiar urcată a capitalului lor? E cu puțință, ce e dreptul, ca relațiunile dintre fruntași și ceilalți țărani din sânul tovarășiei să fie cele mai bune posibile și ca profitul să se împartă după sfânta dreptate, dar e cu puțință și cazul invers — poate cel mai natural. Și dacă așa ar stă lucrurile, nu avem dreptul să cerem ca funcționarea intimă a asociațiunilor țărănești să fie deaproape supravegiate, pentru a nu da naștere la o nouă formă de împilare a țăranilor mai puțin avuți? Părerea noastră este că funcționarea asociațiilor țărănești pentru cumpărarea și arendarea moșilor ar trebui să fie regulată prin lege, care să prevadă și elaborarea de statute-tip cum și organe de control, cari ar putea fi sau membrii consiliului de administrație ai băncilor populare sau controlorii instituiți de casa centrală a băncilor populare sau aceștia în unire cu inspectorii comunali. Forma ar fi lesne de găsit, din moment ce s'ar admite principiul controlului și al strictei supraveghieri.

Prin aceasta, repet, nu sunt contra asociațiunilor țărănești de arendare și cumpărare a moșilor, pentru că în definitiv, orce formă de împroprietărire care e în folosul țăranului, o consider bine venită. Nu-mi pot însă ascunde simpatiile ce am pentru forma obișnuită de împroprietărire, cea individuală, practică până acum, fiindcă o socot cu mult superioară, în starea actuală de lucruri, tovarășii și devălmășiilor chiar reglementate și supravegiate. Proprietatea, stăpânită în comun de către mai mulți, prezintă dezavantaje serioase cari se accentuează pe măsură ce moștenirile încep să intervie.

Mai mult de preferat e, cred eu, dacă e vorba de răspândit la sate gustul asociației pentru scopuri economice, ca să se îndemne țăranii să-și puie pământurile ce au la olaltă pentru a putea face rotațiuni, a plantă nutrețuri artificiale sau a-și lăsa loc pentru izlaz; mai departe, pentru a-și aduce mașini perfecționate, batoze și altele și a-și vinde produsele în comun.

Afară de aceasta, asociațiunile sătenești pentru *cumpărarea* în comun — *arendășia* în comun fiind o formă mai acceptabilă — nu constituie, cum vor să creadă unii, o soluțiune în chestiunea împroprietăririlor țărănești. Motivul este foarte simplu: la aceste întovărășiri nu pot participa decât țăranii cari au bani deajuns pentru a depune o parte din capitalul necesar. *Agricola* o spune deadreptul: «Numai vânzările către sătenii în stare de anticipa o

parte din preț pot fi trainice și utile și numai acelea trebuiesc încurajate». Ceilalți săteni, cari sunt, după cum se știe, în număr foarte mare, sunt dar excluși dela asociațiunii și în general dela verce împroprietării; asociațiunile acestea nu constituie deci o soluțiune.

Agricola este de părere că numai acei țărani cari au de anticipat o parte din preț merită a fi încurajați pentru a fi împroprietăriți. Aceasta este echivalent ca o condamnare fără apel a părții celei mai numeroase din țărănime. Și cu toate că e dreaptă, părerea lui *Agricola*, fiindcă împroprietăririle nu trebuiesc făcute orbește și fiindcă e în zadar de a ajuta în sensul acesta pe nevolnici, părerea mea este însă că condamnarea nu trebuie să fie fără apel și că trebuie să ajutăm pe țărani cari nu au primit pământ pe o altă cale, spre a fi în stare a și-l cumpăra, avansând o parte din preț, cu din banii lor.

Calea aceasta trebuie căutată fără dor și poate numai în

Îmbunătățirea regimului muncii

care, după cum am arătat de mai multeori până acum, interesează pe toți țărani fără deosebire și, ca atare, este acela de care atârnă prosperitatea și buna lor stare.

Mijloacele pentru a aduce o îmbunătățire radicală acestui regim constă în înlăturarea cauzelor cari îl fac așa de oneros pentru țărani și în luarea de măsuri energice ca abuzurile și relele cari s'au înrădăcinat cu vremea în practica tocmelilor agricole să dispară, pentru a fi înlocuite cu condițiuni de muncă mai favorabile sătenilor.

Cari sunt cauzele cari au contribuit la îngreuierea muncii și la atârnarea din ce în ce mai mare a țaranului de proprietatea vecină, le-am expus mai pe larg în capitolele precedente. Delimitările și comasările ar constitui o îmbunătățire simțitoare în direcțiunea aceasta de idei, fiindcă ar face proprietatea țărănească cu totul independentă, nu în quasi-indiviziune cum e azi, mai lesne exploatabilă și pe fiecare țaran liber de a-și munci pământul cum voește. Independența aceasta a pământului propriu s'ar traduce imediat printr'o independență mai mare față de proprietatea mare vecină, de care nu ar mai atârna în multe și în multe privințe. Mulți țărani, avându-și terenurile bine delimitate și unite într'un singur trup, ar putea atunci să introducă asolamente și să cultive plante furagere, lucernă, trifoiu, etc. Ei ar ajunge, cu chipul acesta, să fie în stare a-și hrăni singur vitele, fără a fi siliți să recurgă

pentru aceasta la islazul moșiei proprietății mari, scăpându-se astfel de acel *erbărit* care a fost și este una din cauzele cele mai mari ale îngreuerii tocmelilor agricole.

Asupra acestei cauze mai ales trebuie să ne îndreptăm atențiunea, pentru a lua măsuri de îndreptare a răului. Care poate fi remediul cel mai bun pentru a nu mai face pe țărani să atârne, în ce privește erbăritul, de moșia vecină? Alături de mulți alții cari s'au ocupat de chestiunea agrară, cred că remediul cel mai eficace este instituirea *islazurilor comunale*, unde locuitorii satelor să-și pască vitele.

Am spus mai sus că prin delimitări și comasări s'ar ajunge ca unii țărani să-și cultive pe pământurile, devenite libere și unite, nutrețuri artificiale, cum de pildă lucerna, trifoiul, etc. E adevărat, aceasta e tendința către care trebuie să tindem: restrângerea pășunilor naturale în favoarea fânețelor artificiale. Acesta a fost mersul lucrurilor și în alte țări mai înaintate, în ce privește agricultura rațională, și ar trebui să fie și la noi. Inlocuirea agriculturii extensive prin cea intensivă, este o nevoie economică pronunțată pentru noi; și datoria conducătorilor țării este ca să grăbească, printr'o evoluțiune mai rapidă, trecerea, fără bruscheță, dela exploatarea extensivă la cea intensivă.

În acelaș timp însă, nu trebuie să uităm că orcât am fi doritori să vedem triumfând metodele raționale de exploatare a pământului, nu vom putea forța mersul lucrurilor, fiindcă nu e în mâna noastră să schimbăm dintr'o zi într'alta condițiunile naturale cari fac ca agricultura noastră să fie extensivă și nu intensivă. Aceste condițiuni sunt foarte variate și complexe; ele sunt de ordin fizic tot pe atât cât sunt de ordin social, cultural și economic. Mai cu seamă la țărani ar mai trebui să treacă vreme până când să fie în stare de a-și organiza o exploatațiune intensivă a loturilor lor și de a pricepe folosul ei. Până atunci, ei se vor folosi pentru vitele lor de pășunile naturale și chiar acei cari vor avea lucerniere și trifoiște tot își vor ține vitele cea mai mare parte din timp pe islazuri și miriști. Lucernierele și trifoiștele nu vor înlocui poate nici odată, în mod complet, pășunile naturale, cari sunt necesare creșterii și desvoltării vitelor. E bine ca islazurile naturale să se restrângă pentru a face loc fânețelor artificiale, cari reclamă mult mai puțin spațiu, dar e o întrebare dacă e un bine pentru sănătatea și vigoarea vitelor de muncă ca imășele să dispară cu totul și vitele să fie crescute numai la grajd, fără a avea libertatea de mișcări care

le face rezistente tuturor intemperiilor. Zootechnia nu este, mi se pare, contra imaşelor naturale, ci dimpotrivă ; dacă voim să avem rase de vite viguroase, să le menţinem păşunile naturale, însă, fireşte, în întinderea compatibilă cu nevoile unei agriculturi intensive.

Din toate acestea reese că existenţa imaşurilor corespunde unei nevoi ; şi dacă la aceasta mai adăogăm ceea ce se cheamă rutina ţăranului care-l îndeamnă să prefere islazul ôrcărui alt mod de alimentare a vitelor, înţelegem uşor de ce, chiar când va avea loturile sale delimitate şi comasate şi chiar când va putea să-şi cultive oarecari nutreţuri artificiale, el tot va simţi nevoia islazului şi se va angaja pentru erbărit. Ca ţăranul să ajungă a-şi ţine vitele numai la grajd sau, vara, numai pe miriştele sale, nu e de gândit ; chiar când îi se vor delimita şi uni pământurile sale, el va fi nevoit a-şi învoi vitele, cel puţin pentru o parte a anului, la islazul proprietăţii. E drept, odată pământul ţăranului delimitat şi comasat, acesta va putea să-şi hrănească mult mai bine vitele cu furagii artificiale, şi dacă mai presupunem că el va fi învăţat cum să-şi ţie vitele, se înţelege dela sine că creşterea vitelor ar putea să ia un mare avânt ; dar ţăranul nu va avea nici atunci atâta nutreţ, încât să nu mai aibă nevoie de islazul proprietăţii nici nu va putea sau nu va voi să le ţie fără încetare la grajd, aşă ca să se dispenseze de imaşul moşiei mari vecine.

Toate aceste ne arată că, chiar de se vor aduce proprietăţii rurale ţărăneşti îmbunătăţiri aşă de mari ca delimitările şi comasarile, încă ei nu vor scăpa cu totul de atârnarea cea mare, de erbărit. Şi fiindcă scăparea lor de această aservire este absolut necesară, singurul şi cel mai bun mijloc este instituirea *islazurilor comunale*.

Chestiunea care se pune însă imediat este : *cum* să se formeze islazurile comunale ? — căci e uşor de a spune : faceţi islazuri comune, dar cu greu de executat. Intr'adevăr, proiectul acesta prezintă greutate mari, foarte mari, de execuţiune. El presupune refacerea tuturor parcelărilor din 1864 şi ceilalţi ani de împroprietărire, parcelări noi şi scăderi de porţiuni din pământul fiecărui împroprietărit, pentru formarea păşunii deavalma. Ei bine, da ! toate aceste lucrări sunt grele, dar ele trebuiesc făcute, neapărat făcute. De altfel, asemenea lucrări ar trebui făcute, în caz când am întreprinde cadastrarea şi comasarea proprietăţii rurale ; şi că, mai curând sau mai târziu, cadastrul şi comasarile tot se vor face, nici nu mai încape îndoială, fiindcă un stat civilizât care voieşte să aibă

ordine în toate, nu poate trăi fără ele. Și apoi care țară s'a dat înapoi dela aceste mari lucrări de progres, pentru cuvântul că au fost grele? Ungaria, unde situațiunea nu a fost mai bună ca la noi, a făcut și cadastrări și comasări, iar noi să ne speriem de ele, pentrucă sunt grele?...

Odată cu delimitările terenurilor rurale, va trebui să se delimiteze, cum am spus, islazuri comunale. E însă cu putință ca, în unele sate, împrejurările să fie astfel încât să nu ajungă sau să nu fie destul pământ pentru a crea un islaz comunal. În cazul acesta va trebui prevăzut prin lege ca, în schimbul unei despăgubiri, proprietatea vecină să fie obligată a cedă o porțiune de teren pentru a se completa câtimea necesară pentru a se formă un islaz.

— Măsuri revoluționare ! atingere la dreptul sfânt al proprietății ! — vor strigă unii, la citirea acestei propuneri.

Intr'o anumită măsură, aceștia vor avea dreptate. O asemenea obligațiune este, într'adevăr, o atingere la dreptul de proprietate, dar e singurul mijloc de a eși dintr'o situațiune înextricabilă și de a face reforme agrare cu folos. S'a văzut mai sus că ne-am pronunțat contra măsurilor revoluționare în ce privește împroprietăririle. Am spus că ele sunt inutile, din moment ce putem face împroprietări pe calea cea mai legală posibilă. În ce privește însă pășunile comunale, o mică derogare dela principiul proprietății private cred că nu prezintă nici un pericol, întâi fiindcă cazurile când s'ar aplică obligativitatea ar fi rare și al doilea fiindcă terenurile astfel cedate, în schimbul unei despăgubiri bine-înțelese, ar fi în întindere neînsemnată și de calitate cea mai inferioară de pe moșie. Totul e chestia de principiu, — dar când oare au putut principiile să ție în loc o mare reformă cum este cea agrară ? De altfel lucrul e limpede ca lumina soarelui : reforme radicale în chestia agrară nu se vor putea face decât procedând cu curaj și fără cruțare atât împotriva nedreptăților la cari au dat naștere învoelile cât și în privința îmbunătățirilor pozitive ce se vor face, a creațiunilor de fapt. Altfel nu vom dà niciodată de capăt acestei chestiuni, care se cufundă cu însăși țara.

Reforme mari agrare nu s'au făcut niciodată fără a se tăia în carne vie, fără a se pune ferul roș peste toate abuzurile și privilegiile cari, cum e la noi, împedică propășirea a aproape cinci milioane de oameni.

Introducerea islazurilor comunale va trebui așa dar să fie precedată de lucrări grele de delimitări și comasări și în acelaș timp

însoțită de obligațiunea ca proprietățile mari să completeze, acolo unde va fi lipsă, terenurile necesare pentru formarea acestor islazuri.

În schimbul acestui sacrificiu — cât bine pentru țărani !

Scăpați de povara erbăritului, ei vor putea să trateze mai neatârnați de proprietate contractul muncii, vor putea să tragă profituri mai mari de pe urma muncii lor, vor fi adică puși în situațiune de a se înavuți mai mult, și prin aceasta de a se împroprietări acei cari nu vor avea pământ și a se ridica din toate punctele de vedere. Nu mai vorbesc de folosul ce va rezulta de pe urma îmbunătățirii creșterii vitelor, căci astăzi islazurile proprietărești nu mai sunt islazuri, ci un loc unde stau vitele, fără a avea să se nutrească cum trebuie.

Islazurile comunale vor trebui, după părerea mea, să primească nu numai vitele locuitorilor cărora li se va fi luat câte o bucățică din pământul lor pentru a fi constituit, ci și vitele locuitorilor fără de pământ, în schimbul unei foarte mici plăți — în bani, nici odată în natură — în favoarea celor dintâiu. Statul va avea dreptul să impue această dispozițiune, în urma lucrărilor mari ce va fi întreprins pentru a creă noua stare de lucruri și a pământului în plus ce se va adăoga parcelelor celora cu pământ, pentru a formă un islaz mai mare. Cu chipul acesta, se va da puțință și țăranilor fără de pământ a-și ține vite — cel mai mare avut al săteanului — și, prin ele, a se emancipa, încetul cu încetul, prin muncă, economiceste.

Din orice punct de vedere am consideră dar chestiunea islazurilor comunale, nu putem decât să-i descoperim foloase considerabile, cari pledează în favoarea introducerii lor.

În Transilvania, legea asupra comasărilor prevede în mod expres ca țăranii cari vor voi să aibă și după comasare o pășune comună să și-o poată face ; se știe că peste munți s'a lăsat țăranilor pășune comună și că aceasta le-a fost de un foarte mare folos.

La noi în țară, în trecut, nu a existat darea numită erbărit, care e pomenită pentru întâia oară în legislațiua noastră în *Regulamentele Organice și în legea lui Știrbei-Vodă*.

Moșiile din țara noastră, spune d. *Ion Rădoi* în valoroasa sa lucrare „Chestiunea agrară în România“ (1895), erau grevate de ceea ce se poate chemă azi servitutea legală, pentru pământ de muncă și pentru pășunarea vitelor sătenilor, fără a fi supuși aceștia către proprietari la vreo dare specială numită erbărit sau dare de pășunat. Îndatorirea și vorba aceasta erau necunoscute în legislațiunea Ipsilante și Caragea și prin urmare și în vechile și în canonisitele obiceiuri ale pământului, obișnuite totdeauna

în Țara Românească. Lucrul acesta își are pe deoparte explicația sa istorică sus expusă, pe de alta lucrul tot astfel și actualmente se urmează și în alte țări tot cu obiceiuri ale pământului ca și al țării noastre, ca în Bulgaria și Serbia. Vitele locuitorilor din aceste țări au dreptul la pășunat în toată întinderea țării, dela Dunăre la Balcani, fără a putea fi supuși locuitorii la vreo dare specială numită erbărit către proprietari. Drept la pășunat în comun al locuitorilor fiecărei comune (pășunat, islazuri comunale) este și până azi consacrat și urmat în celelalte țări locuite de români, cum Transilvania, Bucovina și altele.

Mai departe ¹⁾ D. Rădoi, vorbind în aceeaș ordine de idei, ajunge la chestiunea *libertății de tocmeală*, și spune :

Se poate oare după dreptate și adevăr susține că săteanul ce ar avea nevoie de pământ de cultură sau pășune și proprietarul care ar avea nevoie de munca acestui sătean, poate să fie între dânșii vorba de *tocmeală liberă*? Este adică cu puțință a se zice că între sătean, mari proprietari sau și arendaș poate să fie loc la *vorbă de tocmeală*? Negreșit că nu. Săteanul, după adevăr, este silit să primească orice învoială i s'ar pretinde de către proprietar sau arendaș. Ce dar îi lipsește țăranului pentru a putea trăi cu adevărat liber și ticnit? Nimic altceva, decât de a putea discuta liber tocmeala agricolă cu proprietarul sau arendașul. Și cum s'ar putea ajunge a se realiza pentru el posibilitatea unei asemenea libertăți? Răspunsul din cele mai sus expuse și cari sunt neajunsuri și suferințe incontestabile, se vede lămurit că *este principalmente în puțință de a avea locuri de pășunat vitele...* Când va avea unde să-și lase nesupărat vitele să pășuneze, va fi nevoit, din cauza grelelor condițiuni ce s'ar căută să i se impue pe moșia unde locuiește, să se ducă pe altele unde va găsi condițiuni mai avantajoase. Negreșit că numai în așa chip se poate stabili în avantajul săteanului o adevărată concurență între cei ce vor avea trebuință de brațele și vitele lui. Numai atunci se poate zice, după dreptate și adevăr, a fi vorba de o adevărată tocmeală și prin urmare de legi de tocmele agricole.

Pentru a realiza puțința de a avea țăranii locuri de pășunat vitele, d. Rădoi nu admite însă soluțiunea pentru care am pledat noi pe larg, adică crearea de islazuri comunale prin reparcelarea pământurilor țărănești și complectarea lor, acolo unde va fi nevoie, cu pământ din proprietățile mari. Motivul pentru care d. Rădoi se opune acestui sistem, este că nu s'ar putea da voie locuitorilor neîmproprietăriți să beneficieze de islazul ce va fi constituit din pământurile luate dela cei împroprietăriți. Am răspuns însă mai sus la această obiecțiune, propuind ca locuitorii cari nu vor avea să dea pământ pentru constituirea islazului să plătească celor cari

1) Vezi Chestiunea Agrară în România, pag. 179 și următoarele.

vor da pământ o mică taxă, riguros controlată, ca să nu fie prefăcută în muncă; și, în al doilea rând, arătând că statul va avea dreptul să impue celor cu pământ ca să lase și pe ceilalți să-și pască vitele de muncă pe islazul comun, din cauză că statul va fi făcut lucrări mari pentru a realiza aceste islazuri; că se vor lua din moșiile statului și ale particularilor porțiuni pentru a se alipi și mări islazurile și că acestea, constituind o reformă de utilitate publică, care va însemna un mare pas spre îmbunătățirea soartei țăranilor, va fi natural ca ele să fie date spre folosința generală a sătenilor.

Socotesc deci că proiectul creării de islazuri comunale pe baza expusă de noi este cel mai potrivit. Altfel, cădem în extravagante sau în propuneri cari aduc o atingere prea gravă dreptului de proprietate, pentru ca să poată fi vreo dată realizate. D-l Rădoi propune de pildă o altă soluțiune, care are, după noi, defectul de a fi prea absolută în ce privește proprietatea mare. D-lui spune :

În interiorul fiecărei comune trebuie rezervat din pământurile tuturor fără deosebire, *proprietar* sau locuitori săteni, în fiecare an sau chiar perpetuu, locul de pășunat în întinderea ce se va crede necesar; neapărat ținându-se seamă de absoluta strict trebuință, pe cât timp recolta grâului, a fânețelor și altele nu va fi ridicată, căci aci stă strâmtorarea. Și pe aceste locuri slobozi a paște și proprietarul vitele sale și cele ce le-ar învoi pe moșie pe islazurile rezervate de locuitori pe acele moșii și chiar pe miriștele și cositurile lor. *Negreșit că aceasta în afară de islazul propriu zis comunal din prejurul fiecărei comune determinat în chipul cum mai sus am arătat.*

Soluțiunea creării de islazuri comunale sau a regulării chestiunii pășunatului pe o cale sau alta nu este nouă; mai toți acei cari au studiat chestiunea țărănească au fost nevoiți să ajungă a cere introducerea lor. Vom cită, cum am făcut și în capitolele precedente, pe câțiva autori, pentru a arăta cum toți acei cari s'au ocupat de nevoile sătenilor prezintă revendicațiuni în privința islazului.

D. Gr. G. Păucescu, fost ministru al agriculturii, spune în scrierea sa «Chestia țărănească» :

Ceeace le lipsește în adevăr la toți (țăranii), *sunt islazurile*. Din cauza lipsei de islaz, vitele de muncă sunt în proastă stare; din cauza lipsei de islaz nu pot să ție vite de hrană, oi, capre, porci și vacă. *Din cauza islazului sunt nevoiți să primească învoeli cât de grele dela proprietari și arendași. Trebuie dar islaz.* Și lucrul este lesne (nu tocmai așa

de lesne, după cum am arătat N. A.), căci islaz li s'a dat prin Legea rurală. Nu avem decât să-l deosebim din celălalt pământ rural și să-l restituim destinațiunei lui. Tot pământul rural să se împartă în trei părți: din care una să servească de islaz schimbându-se din patru în patru ani. Pe acest islaz vor pășuni vitele cari prin Regulamentul Organic erau scutite de erbărit. Cu modul acesta țăraniile vor avea islazul trebuincios și vor putea să discute tocmelile cu proprietarul, și, afară de aceasta, pământul țărănilor va deveni mai bogat și mai productiv.

Programul radical din 1888 mai sus menționat, cere prin art. 6:

Indatorirea arendașilor și a proprietarilor de a rezervă pentru islaz un număr de pogoane în proporție cu numărul vitelor din comună, precum și fixarea unei întinderi de pășune pentru fiecare vită.

D. M. Seulescu, în raportul proiectului de lege prezentat Camerei (1888) punctul VII:

Imprejurul fiecărui sat se determină o rază în care e fixat islazul comunal. Deși islazul (la vaine păture) este condamnat de economia rurală, îl vedem însă în ființă în țări mult mai înaintate ca a noastră, cu populațiuni îndoit și întreite. Mai mult de jumătate din cele cinci milioane hectare aproape ce posedă în Franța comunele, sunt consacrate islazului comunal. *La noi înșfînțarea unui asemenea islaz ar fi o măsură dintre cele mai binefăcătoare, mai ales când știm că una dintre cauzele pentru cari, relațiunile dintre săteni și proprietarii mari sunt atât de anevoioase și pe alocuirea atât de nedrepte, e lipsa unui islaz comunal.*

D. Spiru Haret, vorbind de culturile furagere:

S'au pus deja mari stăruințe, spune d-sa, pentru a deprinde pe țărani cu aceste culturi și mulți din ei ar fi dorit să urmeze sfaturilor. S'a prezentat însă o dificultate: că dacă unul cultivă furage pe parcela sa, când vecinii lui își ridicau recolta și dau drumul vitelor pe câmp, toată cultura lui, de furage era pierdută. De aceea până când țăraniile să ajungă a-și îngămădi parcelele sau pînă ce să avem pază suficientă la câmp, va trebui tuturilor comunităților țărănești să li se impună ca, din moșia comună, să se lase câte o parte de o întindere potrivită cu numărul de vite al comunității, care să se cultive anume cu furagii și în care fiecare membru al comunității să aibă parte.

Lucrul acesta va fi foarte anevoie a se face, pentru că la comunitățile constituite mai de mult, cum sunt împroprietăririle din 1864 și 1879, răzășiile și altele, ar trebui să se refacă toată parcelarea existentă și aceasta ar fi foarte greu. Dar nu va fi tot așa pentru moșiile cari se vor cumpăra sau lua în arendă de azi înainte de către asociațiile țărănești. Acolo va fi lesne a se pune la condițiunile cumpărării sau arendării ca să se lase pe fiecare an o parte din moșie pentru cultura furageră.

Învățătorul *I. Voiculescu* cere, ca și câțiva din autorii pe cari i-am citat mai sus, ca islazul să fie dat, obligator, adică prin lege, numai de către proprietate, făcându-se prețuri anumite de pogon. D-sa mai cere ca *fiecare sat să-și aibă lucerniera sa desemnată în moșia arendașului sau proprietarului.*

După cum vedem, unele din aceste propuneri tind la o atingere prea gravă a dreptului de proprietate, așa cum e constituit prin codul civil și prin întreaga noastră legislație modernă. Fie că e vorba de a se sili proprietatea de a constitui un islaz împreună cu locuitorii, fie că se propune de a-i sili să lase vitele țăranilor să pască pe miriștele și cositurile lor, fie că se cere lăsarea de lucerniere în moșiile proprietărești, orcum s'ar întoarce lucrurile nu li se poate lua obiecțiunea că calcă într'o măsură prea mare dreptul de proprietate individuală, așa cum e azi și cum nu mai e cu puțință a-l schimba. Din cauza aceasta, repet, socotesc propunerea făcută mai sus de mine ca cea mai avantajoasă, fiindcă restrânge *la un minimum aproape imperceptibil* această încălcare a dreptului de proprietate, din care unii fac pivotul tuturor reformelor agrare.

Dintre autorii cari s'au ocupat cu chestiunea agrară, unul dintre cei mai recentți, d-l *C. I. Băicoianu*, este contra soluțiunii islazurilor comunale și pentru cultura nutrețurilor artificiale :

Reprezentanții naturalismului agricol, persiflează d-l Băicoianu pe aceștia din urmă, în cartea sa „Creșterea și îmbunătățirea vitelor noastre“, ca consecință logică a teoriei lor simplisto-naturaliste, îi vedem cerând intervențiunea statului în materie de proprietate și reclamând impunerea arendașilor și proprietarilor de moșii, printr'o lege de tocmeli agricole, „la îndatorirea de a lăsa în fiecare moșie întinderea de islaz necesară pentru pășunatul vitelor locuitorilor cari cultivă moșia cu brațele“.

Nepreparați, cum sunt, în ale științei și practicei cultivei raționale, ei nu sunt în stare să-și dea seamă de complexitatea împrejurărilor ce au provocat și provoacă starea de lucruri de astăzi și de la care nu ne putem sustrage decât cu prețul unei atingeri grave a vieții noastre economice,— și încă și mai puțin ei își dau seamă cât de turburătoare este soluțiunea lor, fie sub raportul ordinii de stat, fie sub raportul jignirii progresului agricol al țării.

Teoria simplistă a islazului, ca necesitate inexorabilă în vederea creșterii vitelor, a suferit de mult o înfrângere prin practica altor țări, cari, ca și noi, au fost, încă de mult, împinse la o cultură intensivă, și cari, în ciuda susținerii islazului, au ajuns la o stare mai mult decât prosperă pe acest tărâm. Nu mai departe decât situația vecinei noastre Ungaria, pentru a nu cită decât un exemplu, nu ne poate lăsa reci.

Regimul intensiv al agriculturii, către care ne împing toate împrejurările interne și externe, nu îndreptățește, după cum ne arată situația

înfloritoare a vitelor din Ungaria, decadența îngrijitoare a fondului nostru animal. Din contra, practica regimului intensiv, ce ni se impune tot mai mult, cere o creștere de vite rațională tocmai ca un element de sprijin puternic al rentabilității agricole. Înțelegând pericolul către care împinge această ramură de producțiune agricolă, întinderea arabilă în detrimentul pășunelor, guvernul ungar a arătat agricultorilor săi încă din vreme mijlocul de combatere a răului ce amenință pe calea utilizării inteligente a resurselor unei culturi intensive raționale și a introducerii culturilor furagere susținută de parcuri de alergare, în interesul mișcărilor corporale necesarii dezvoltării fizice a animalelor.

D-l Băicoianu are dreptate când spune că teoria islazurilor a suferit o înfrângere în străinătate și că e necesar să ne îndreptăm spre cultura intensivă. D. Băicoianu uită însă că împrejurările economice din țara noastră sunt fundamental deosebite de cele ale străinătății și că e ușor de a spune : faceți agricultură intensivă, dar e greu de realizat. Impejurările din țara noastră fac ca reprezentanții naturalismului agricol (!?) să aibă dreptate, cu toate ironiile reformatorilor cari au pretențiunea că nu sunt economiști de cabinet, și ca instituirea islazurilor comunale să fie singura soluțiune posibilă, din întreaga serie de motive pe care am expus-o la începutul acestui capitol și asupra căreia nu am să mai revin. Partea curioasă însă în teoriile d-lui Băicoianu este acolo unde recunoaște singur greutățile introducerii pe o scară largă a nutrețurilor furagere, pe cari le și expune, ne arătând în acelaș timp mijloacele de a le înlătura. Cităm :

Această problemă a premiilor, în vederea culturilor furagere, nu este atât de ușoară pe cât ne închipuim. Ea prezintă dificultăți izvorâte din repartițiunea actuală a proprietății, cari trebuie să se înlăturate dacă voim să atingem scopul urmărit. Să ne explicăm : Din cele patru milioane și mai bine de locuitori ai țării, o bună parte, în afară de obrația lor, nu au pământ propriu. Aceștia nu vor avea, deci, unde să cultive plante furagere cu toată voința lor și a noastră. Iar o altă parte, deși împrietăriți, din cauza pulverizării pământurilor lor și a lipsei de uniformitate în culturi, cu greu se vor putea decide la atari culturi, mai mult sau mai puțin permanente, și cari reclamă o pază susținută.

Să precizăm printr'un caz concret dificultățile acestei categorii : Intr'o delimitare de o sută de pogoane, găsim astăzi 60—70 proprietari dela o jumătate până la 10 pogoane. Admițând că unul ar dori să-și semene pogoșul cu lucernă, cu greu se va putea decide să o facă, căci riscă, din cauza lipsei de uniformitate în cultură, să piardă din folosul lucerniștei sale, fie prin trecerea vecinului printr'însa spre locurile lor, fie prin paguba ce ar putea aduce vitele acestora mânate pe miriștele ce o înconjoară.

Mai departe, d-l Băicoianu accentuiază greutatea trecerii dela regimul de azi la regimul intensiv, expunând situația așa cum este, fără însă a da, la sfârșit, vreo încheiere care să arate în ce mod s'ar putea, acum sau într'un viitor mai apropiat, înlătură împrejurările cari dau naștere regimului de azi și cari îl vor menține încă mulți ani de azi înainte. D-sa spune :

Problema alimentațiunii vitelor mai are încă o lature pe care nu o putem trece cu vederea, cu atât mai vârtos, cu cât tranziția dela starea de azi la regimul intensiv pe cari împrejurările ni-l împune, nu se poate operă cu ușurință de astăzi pe mâne. Ca și până acum, vom avea de socotit încă mult timp cu practica pășunatului pe așa zisul islaz. Țăranul nostru este preă conservativ și starea lui culturală e preă înapoiată pentru ca să putem speră într'o îndrumare a sa atât de repede pe calea mijloacelor ce ne oferă, o agricultură rațională. El va continuă să-și ducă înainte vitele pe islazul său, acolo unde-l are, și să-l ceară arendașilor și proprietarilor, orcât de insuficient ar fi acolo unde nu-l are. Este de nediscutat, că sub acest raport, țăranul român a fost speculat într'un chip atât de neomenos, încât și acestei împrejurări trebuiește atribuită micșorarea numărului vitelor dela țară. Dar cece este și mai îngrijitor, este că această neomenie continuă și astăzi când islazuri în adevărata accepție a cuvântului nu mai există și când ele au luat caracterul unor întinderi mai mult rezervate gimnastice corporale a vitelor. Intr'adevăr, nu este o raritate să găsim 15—20 vite de hectar pe așa zisele islazuri, pe câtă vreme prețul erbăritului este într'o disproporție strigătoare față de foloasele ce țărani pot trage din ele, precum și față de o rentă creștinească ce s'ar datorî pentru pământul pus în acest serviciu. Nu este aci locul să intrăm în amănuntele șicanelor de natură spoliatoare, ce se obișnuesc pe spinarea țăranului, în jurul nevoei de a-și trimete vitele pe islaz. Trebuie să recunoaștem însă, că, în această privință, *se impune o intervenție a autorității centrale*, atât din interes social cât și pentru a nu împiedică opera de creștere și îmbunătățire a rasei vitelor noastre. Principiul pe care o atare intervenție ar trebui să se bazeze, ar fi acela al unei remunerațiuni echitabile, în cece privește cantitatea pământului și a rentei sale, față de numărul vitelor.

De prisos să mai lungim discuțiunea, căci pasagiul de mai sus este o excelentă motivare — de altfel la fel cu aceea făcută de mult de către «naturaliștii agricoli» — pentru crearea de islazuri comunale.

* * *

Dacă am stăruițt așa de mult, în partea dintâiu a acestui capitol, asupra delimitărilor, comasărilor și islazului, a fost pentru a arată cari sunt, după noi, măsurile ce trebuiește luate pentru a

nu mai ține pe țăran așa aservit de proprietate și pentru a l pune în posibilitate de a trată mai liber condițiunile muncii.

Greutatea acestor condițiuni, adică greutatea învoelilor, provine în bună parte din cauzele arătate. Indepărtându-le, se vor putea îndepărta și clauzele cari fac din învoeli niște contracte extrem de apăsătoare pentru țărani.

În afară de cauzele cari dau naștere la condițiuni grele de muncă pentru țărani, multe din aceste condițiuni au o mare însemnătate în sine și sunt de așa natură, încât s'ar putea foarte bine îndreptă în folosul țăranului, pentrucă ele nu sunt decât niște abuzuri și impilări altoite pe atărnarea din ce în ce mai mare a săteanului de proprietate. O mulțime de excrescențe parazitare s'ar putea tăia, ușurându-se prin aceasta pe țărani și mijlocindu-se astfel ca ei să aibă un mult mai mare folos de pe urma muncii lor de cum au astăzi.

În definitiv, regimul muncii în dijmă își are avantajile lui, și încă foarte mari. Grație acestui regim toți țăranii pot avea pământ propriu de muncă, ceea ce e foarte mult, în orice caz e foarte bine. Dacă nu ar există exploatarea, exploatarea *neomenoasă* și *brutală*, care lasă pe țăran sărac cu toată munca sa, regimul dijmei ar fi binecuvântat și ar permite, într'adevăr, tuturor celor harnici să se ridice materialmente. Așa însă cum e azi, regimul acesta e desfigurat, fiindcă el nu mai reprezintă un sistem civilizât de muncă, ci un sistem perfecționat, intensivizat, de exploatare a muncii țăranului.

Am descris la început abuzurile la cari dau naștere învoelile. Să le rezumăm în trăsăturile lor generale: Țăranul primește de obicei pământ mai puțin decât cantitatea pe care se învoește și de calitate proastă; acest pământ nu i se dă însă pentru a putea urmă pe dânsul mai mulți ani de arândul o cultură rațională, căci în fiecare an capătă o altă porțiune de teren. Pentru pământul ce primește, el e nevoit să facă întâiu toate muncile pentru cari s'a angajat la moșia proprietății, întârziind propriile sale munci pe pământul luat în dijmă sau pe pogoanele ce va fi posedând de-a dreptul; în afară de aceasta, el muncește câteva pogoane de ale proprietății în rușfet, adică pe deaîntregul, fără să iă din ele vreo parte. După aceea urmează alte obligațiuni: căratul, pui de găină, produse dela diferite animale, legume, etc., taxe de pândărit, de trecere și așa mai încolo. La urmă vine dijmuitul; dacă arendașul sau administratorul vrea, îl ține pe țăran până la Cră-

ciun, cu porumbul expus pe câmp tuturor intemperiilor și tuturor întâmplărilor.

Diferitele legi de tocmeli agricole, între cari în deosebi cea din 1893, au căutat, ce e dreptul, să îmbunătățească puțin starea aceasta de lucruri, hotărând dispozițiuni noi. Dar cine le respectă? Monografiile comunelor rurale ne-au arătat că în multe regiuni ale țării se ia dela țărani, contrar legii, pui de găină și diferite taxe cari nu au nimic a face cu «dijma din produsul pământului», cum prevede legea. Apoi știm bine că nici dispozițiunea ca țăranii să aibă pentru dânșii zilele de Vineri și Sâmbătă nu se respectă, iar încât privește aliniatul nenorocit din art. 36 care spune că arendașul sau proprietarul va putea să întârzie cu dijmuitul până când țăranii vor fi satisfăcut toate obligațiunile contractului lor, e lesne de închipuit la câte nedreptăți a dat și dă naștere.

Legile, orcât de bune, nu au împedicat nici odată la noi în țară abuzurile și călcarea lor. De aceea cred de prisos a imita pe ceilalți autori cari au studiat chestiunea țărănească și a propune și eu diferite măsuri legale, pentru a combate exploatarea. Asemenea propuneri nu sunt de altfel grele, căci impilările de cari suferă țăranii arată în acelaș timp remediul, care consistă de obicei în a se interzice cutare sau cutare lucru sau în a se adopta cutare și cutare propunere direct sugerată de aceste impilări.

Ca documentațiune voi reproduce însă câteva din părerile emise.

Programul radical din 1888 cere :

Fixarea maximului orelor de lucru dintr'o zi pentru tot felul de muncă la câmp, la pădure, la sat etc.

Apoi :

Fixarea prețului pogonului ce se dă sătenilor spre a'l munci; fixarea cvantumului dijmei.

D. Spiru Haret :

O altă măsură care cred că merită să fie examinată este aceasta : să se stabilească serii de prețuri normale, în felul celor cari se fixează pentru obiectele de rechiziție.

Aceste prețuri se vor stabili pentru fiecare județ sau fiecare regiune, pentru câte trei sau cinci ani, de către o comisiune compusă din proprietari, arendași, săteni și agenți ai administrațiunei. S'ar fixa tot așa numărul maxim de zile de lucru pe cari țăranul va fi dator a'l dă proprietarului

sau arendaşului pe fiecare an. Serile de preţuri astfel stabilite, ar servi ca baze a tocmelilor agricole şi nu ar fi permisă abaterea de la ele, într'un sens sau altul, cu mai mult de un procent oarecare.

E posibil, e chiar probabil că aceste măsuri ce propun vor fi criticate cu asprime şi vor întâmpina multă rezistenţă; *dar le găsec drepte şi nu văd prin ce alt chip s'ar putea stavili, măcar în parte, exploatarea cea grozavă ale cărei victime sunt ţăranii.*

D. I. Voiculescu cere :

I. Va trebui ca statul să stabilească prin lege o *dijmă fixă* de maximum o treime proprietarului sau arendaşului.

III. Orce cultivator ţăran va stă neschimbat 5 ani cel puţin pe aceeaş parcelă de loc.

Care din aceste propuneri nu e oare bună şi care din ele nu tinde să puie frâu exploataţiunii negre şi să dea fiecărei din părţi un profit drept şi raţional al muncii şi al capitalului? Dacă ne oprim să reflectăm puţin, vedem că fiecare din propunerile de mai sus corespunde unui rău mare şi merită a fi acceptată pentru a se pune capăt impilarilor fără de nume. Şi fixarea orelor de muncă şi fixarea preţului de pogon şi fixarea dijmei şi seriile de preţuri, ca şi stabilirea numărului de zile ce ţăranul va fi îndatorat a munci proprietăţii, — toate, dar absolut toate, sunt bune şi necesare, fiindcă toate tind la acelaş scop: încetarea «exploatării *grozave ale cărei victime sunt ţăranii*». Şi împreună cu d-l Haret, spunem că le găsim drepte şi că nu vedem alt chip de a se stavili răul.

Şi am mai putea înşiră proiecte şi cere măsuri de îmbunătăţire, votarea de legi noi, modificarea legii actuale a tocmelilor agricole, înlăturarea dispoziţiunilor ei nenorocite şi luare de noi dispoziţiuni de control — dar la ce folos exhibarea unei originalităţi eftine, dacă toate propunerile sunt menite să nu aibă folos practic?

Să presupunem un moment — o ipoteză absurdă — că s'a găsit un guvern care s'a apucat să studieze adânc chestiunea agrară şi că, o minune! a adus în Parlament legi admirabile, inspirate de cea mai duioasă dragoste de ţărani şi conţinând, în ce priveşte de pildă legea tocmelilor agricole, toate propunerile înşirate mai sus şi multe altele încă, cari s'ar mai putea produce în număr foarte mare. Legea e excelentă; ea a satisfăcut pe toţi prietenii ţăranilor şi pe toţi acei cari înţeleg nevoia naţională a îmbunătăţirii soartei sătenilor. Şi apoi? Apoi rămâne să fie aplicată. Ea vine la sate şi încape pe mâna primarului, care e la ordinele

proprietății și a intereselor ei, și a celorlalți agenți administrativi cari nici ei nu sunt mai puțin, pe diferite trepte, la ordinele proprietății, singura putere politică și socială reală din țara noastră. Ce se face atunci cu excelenta lege care a satisfăcut pe toți prietenii calzi și sinceri ai țăranilor? Se întâmplă cu dânsa. ceeace s'a întâmplat cu toate celelalte legi cari s'au votat în cursul timpului în favoarea țăranilor: rămâne pur și simplu inaplicabilă, o colecțiune de litere moarte, care trădează un idealism simpatic, dar care e foarte departe de practica vieții.

Legi? — E foarte lesne de cerut legi bune; e foarte lesne apoi de indicat măsuri de reformare; merg mai departe și spun chiar că nu e extraordinar de greu a votă legi bune — avem doar o impozantă bibliotecă de legi eminente — dar mijlocul de a le aplică? Mijlocul de a le aplica mai ales la sate, în dauna privilegiilor exorbitante ale proprietății?

Aci este punctul principal, fiindcă în jurul chestiunii aplicării legilor de ordin economic rural, cari interesează singura putere politică și socială ce avem în țară, se învârtete toată greutatea: Care poate fi mijlocul de a realiză aplicarea legilor la sate?

În ce mă privește nu văd decât un singur mijloc și acesta este: *lărgirea drepturilor politice ale țăranilor*, acordarea *vetului universal*. Țăranii trebuie să devie un factor politic și social real, întocmai ca marii proprietari rurali. Ei nu vor putea deveni însă un asemenea factor decât atunci când vor avea drepturi politice egale cu cei dintâiu și când, prin aceasta, vor fi în stare să-și trimeată în Parlament reprezentanții lor, cari să le apere interesele și să vegheze la stricta aplicare a legilor. Știm ce e astăzi colegiul al treilea și cari sunt, în regulă generală, reprezentanții săi. Când țăranii vor fi făcuți cetățeni egali cu ceilalți, putem fi siguri că ei vor ști să-și aleagă reprezentanți cari, în Parlament, să ție veșnic ridicată chestiunea agrară și să exerceite controlul necesar pentru ca legile să se aplice. Fără lărgirea dreptului de vot la țărani, adică fără contrabalansarea enormei puteri politice sociale pe care o reprezintă proprietatea mare rurală, administrația nu va putea fi nici odată în deajuns de imparțială și obiectivă pentru ca să nu ție seamă de interesele acestei puteri. Fără lărgirea dreptului de vot, aplicarea legilor și mai ales a celor economice va rămâne pentru multă vreme încă un ideal irealizabil, fiindcă nu va există forța socială care să restabilească echilibrul între cele două clase rurale mari, echilibru stricat azi în exclusiva favoare a uneia din cele două clase.

Chestiunea țărănească are așa dar, după cum vedem, și o parte politică foarte însemnată, care nu se poate înlătură cu nici un chip, dacă voim într'adevăr binele țărănimii. Partea aceasta politică reprezintă încoronarea edificiului de reforme ce s'ar întreprinde în favoarea sătenilor, complectarea operei de îmbunătățiri și desăvârșirea ei, fără de care întreaga lucrare nu ar fi isprăvită și ar amenința chiar să se prăbușească. Reforme economice rurale, fără egalizarea politică a țăranilor, ar însemna că să se lase neatins, în toată întinderea forței sale, tocmai acea putere precum-pănitoare care a făcut ca legile bune să nu se aplice și ca regimul muncii la sate să devie așa de asupritor pentru țărani încât fostul ministru Spiru Haret să-l numească „*exploatare grozavă ale cărei victime sunt țăranii*“.

Experiența de până acum, o experiența de patru zeci de ani, ne-a arătat, fără putință de contestare, că legile cele mai perfecte nu sunt de nici un folos practic dacă nu se execută. Aceasta m'a și făcut să nu întocmesc lista de îmbunătățiri și de dispozițiuni noi de cari ar avea nevoie legea tocmelilor agricole, ci să pun chestiunea pe adevăratul țărâm: acel al mijloacelor de aplicare a legii.

Prevăd o obiecțiune serioasă. Cititorii atenți ai acestei lucrări îmi vor opune de sigur că lărgirea drepturilor politice ale sătenilor nu are nici un sens, din moment ce ei sunt așa de înapoiți în cultură și educațiune politică încât, după cum arată monografiile comunelor rurale pe cari le-am citat la început, mulți dintr'înșii nu au măcar nici noțiunea de patrie. La această obiecțiune voi răspunde: că întâiu greșala e tot a noastră, pentrucă a stat în mâna noastră să dăm mai multă cultură țaranului; al doilea că țaranul, neluând parte la viața politică a țării, s'a dezinteresat cu totul de dânsa și a ajuns în starea de apatie de acum și al treilea că nu avem decât să începem de azi înainte o întinsă acțiune culturală la sate.

Nici nu încapе indoială că țaranul nostru e înapoiat și că nu face politică, așa cum o înțelegem noi orășenii. Dar nu e mai puțin adevărat că dacă i s'ar da voie să facă politică, el ar face una conform intereselor sale economice. Acei cari acuză pe țărani de inconștiență, să-și amintească de țărani din divanurile ad-hoc și din diferitele comisii de prin anii 1848 până la 1858, cari au uimit pe toți prin via conștiința a intereselor lor și prin adâncă pricepere politică de cari au dat dovadă.

Țaranul are nevoie imperioasă de drepturi politice pentru

a-și apăra interesele sale. Aceasta arată, în acelaș timp, cât de necesar e să se organizeze odată o mișcare care să aibă înscris ca program fundamental *Democrația rurală*, în cea mai largă accepțiune a cuvântului; o mișcare care să aducă dovada că ceea ce s'a făcut până acum a fost numai demagogie rurală. O grupare de asemenea natură, care ar avea de scop rezolvarea chestiunii țărănești din toate punctele de vedere, atât politic cât și economic, ar aduce foloase foarte mari, căci ea ar întreține mereu deșteptată atenția opiniei publice asupra acestei probleme și ar fi un imbold pentru oamenii noștri politici ca să studieze și să se preocupe fără încetare de soluțiunile ce necesită deslegarea acestei mari și complexe chestiuni. Să luăm seama că lucrurile nu mai pot merge înainte tot așa și că reparaturile mici și îmbunătățirile cari ating numai suprafața chestiunii nu pot aduce îndreptarea de care e nevoie pentru a face din milioanele de țărani cetățeni liberi și independenți.

Chestiunea țărănească e foarte complexă și atinge interese foarte mari de cari trebuie să se ție seamă. Pentru a o îndrumă spre o rezolvare, ea are trebuință de măsuri de îmbunătățire venite din toate părțile și cari să cuprindă întreaga problemă din toate punctele de vedere, nu numai din cel economic, pe care l'am avut mai ales în vedere în această lucrare. E nevoie de îmbunătățiri în materie de administrație, justiție, școală și cler, etc. Necesitatea unei mișcări care sub denumirea de *democrație rurală* să studieze încontinuu problema țărănească sub toate fețele ei, propuind măsuri potrivite de îmbunătățire, reese dar cu o strălucitoare evidență.

Școala primară rurală

Un moment dat am avut pornirea să încep partea privitoare la măsurile de îmbunătățire a soartei țăranilor cu partea culturală. Voiam prin aceasta să arăt însemnătatea ce trebuie să se dea școlii și instrucțiunii la sate, o însemnătate, după mine, tot așa de primordială și fundamentală ca regimul muncii și improprietățile.

Nu e locul aci de a ne întinde asupra importanței culturii la popoare. E un subiect care și-ar găsi o dezvoltare firească în alt cadru, nu în acesta. Totuș mi se vor îngădui câteva cuvinte.

Problemele culturale sunt, în fond luate, tot așa de principale și vin pe acelaș plan ca și problemele economice. Nu însă toată lumea este, din păcate, de aceeaș părere. Mulți spun: ce folosește

cultura și știința de carte când e sărăcie, când țăranul sau lucrătorul nu are ce mânca sau este silit să ducă o viață mizerabilă? Dați-le întâiu pâne și casă și apoi carte.

La prima vedere faptul pare adevărat ; ce poate folosi țăranului, știința de a scrie și ceti de pildă dacă e în mizerie ? În realitate însă lucrurile stau altfel, cu totul altfel. E o deosebire enormă între țăranul cu carte care e sărac și țăranul fără carte care e sărac, și deosebirea colosală constă în aceea că cel dintâiu nu e resemnat pe când al doilea e resemnat. Țăranul sau lucrătorul cu carte are un orizont mai larg, știe mai mult, are posibilități de cultură mai mari, își dă seama de cauza sărăciei sale, are un stimulent mai tare pentru desfășurarea energiei și a facultăților sale de lucru și un îndemn continuu de ridicare. E un altfel de om, mai puțin apropiat de natura impasibilă ca cel fără de carte și mai legat de viață, mai viou și mai ambițios. Pe când la cei analfabeți avem șansa ca nouăzeci la sută să-și plece capul sub greutatea vieții și să se resemneze cu totul, la cei cu un grad oarecare de cultură, șansele sunt în proporție inversă : nouăzeci la sută vor fi mai întreprinzători, mai activi și mai îndrăzneți ; mulți din ei vor reuși și se vor ridică. Și ridicarea lor înseamnă un adaos la creșterea de bogăție și energie a țării.

De altfel nu e nevoie de raționamente lungi pentru a scoate în evidență avantajile culturii. Să luăm de pildă masele țărănești din Danemarca, Norvegia, Suedia, din regiunile înaintate ale Belgiei, Franței și Germaniei. E o debordare uimitoare de viață intensă, de energie, de ambiție și de îndărătnicie la muncă. Dintr'un pământ adeseori sărac cu totul și în niște împrejurări de obicei nefavorabile, aceste mase țărănești au reușit să stoarcă bogății mari și să ajungă la neatârnavare economică, grație asimilării cunoștințelor agronomice și a practicării unor sisteme de asociațiuni din cele mai complexe. Cine a realizat aceste minuni ? Cultura, cultura înaintată a țărilor unde trăiesc aceste mase țărănești.

Și pe când în țările mai sus citate țăranii s'au ridicat, în țări înfinit mai bogate și înfinit mai prielnice unei agriculturi rentabile, cum sunt de exemplu Rusia, România, Spania etc., țăranii continuă de a vegeta, incapabili de a rezista împrejurărilor rele și a face eforturi mari, din inițiativa lor, pentru scăparea lor.

Cauza ? Lipsa de cultură, înapoierea intelectuală, rutina.

Cultura ridicată are apoi alte foloase, nu numai strict economice. Ea merge mână în mână cu democrația și libertatea. Și

acolo unde e democrație, formele de exploatare omenească nu pot să fie așa de strigătoare, așa pe față și așa fără de cruțare ca acolo unde nu este.

Putem fi siguri că dacă la noi în țară cultura ar fi fost mai răspândită la sate și țăranii nu ar fi fost ținuți în ignoranța în care se află azi, ei ar fi știut să-și apere interesele economice, ar fi știut ce este acea politică și cum să se folosească de dânsa, pentru a-i scoate din starea în care zac în prezent; într'un asemenea caz, nici administrația nu ar mai fi fost atot-puternică și în serviciul unei anumite categorii de interese, nici votul restrâns nu s'ar fi putut menține mult timp în dauna țăranului. Nu mai vorbim de imensa creștere de forță ce ar rezulta pentru țară din întărirea ideii și a conștiinței naționale la milioane de țărani, în urma creșterii culturai, fiindcă aceasta se înțelege dela sine.

Beneficiile unei culturi mai ridicate la un popor sunt așa de imense încât nu pot fi cuprinse așa ca să fie înșirate în câteva pagini. Un popor cultural va fi totdeauna, în orice împrejurare, superior unui alt popor cu mai puțină cultură, fiindcă adevărata forță rezidă de partea științei și a intelectualității dezvoltate, iar nu de partea puterii brutale, orcât de mare ar fi ea la un moment dat.

În special pentru țara noastră, creșterea culturii ar fi de un folos considerabil. Căci fără cultură, ce putem clădi trainic în țara noastră? Fără cultivarea celor cinci milioane de țărani, cari formează temelia statului românesc, — lucrul acesta nu se poate repeta în deajuns, — toate încercările de reforme și de îmbunătățiri, toate proiectele, cele mai bine cugetate și cele mai sincer aplicate, se vor izbi, neputincioase, de ignoranța și de nepăsarea fatalistă a țăranului. Vorbim de improprietăți metodice, de crearea de sate noi, de rotațiuni în cultură, de introducerea de plante textile, de asociațiuni pentru diferite scopuri, de lărgirea drepturilor politice, de controlul direct al țăranimii asupra administrațiunii rurale și asupra modului de aplicare a legilor economice la sate — dar cum să se realizeze toate acestea dacă țăranul, în lipsa culturii, nu e destul de luminat sau nu e în deajuns de accesibil propagandei verbale și în scris pentru a le pricepe? Să luăm un exemplu: băncile populare. Care e greutatea cea mai mare ce întâmpină acestea în cale? Faptul că nu sunt destui țărani pricepuți în sate ca să le poată conduce și cari să-și asimileze micul stoc de cunoștinți, necesare pentru a înțelege manipularea registrelor, a polițelor și a altor operațiuni simple la aceste bănci. Răspândirea aso-

ciațiunilor țărănești pentru diferite scopuri : asigurarea vitelor, vânzarea în comun a produselor, procurarea în comun a mașinilor perfecționate, a sămânței selecționate, a vitelor de prăsilă și așa mai încolo, întâmpină aceeaș greutate ca la băncile populare : lipsa de țărani destoinici și luminați cari să le poată conduce. Aceasta explică de ce în consiliile de administrație ale băncilor populare, mai mult de jumătate din membrii sunt învățători, preoți și alți oameni mai culți, iar restul țărani ; și încă aceștia din urmă se ocupă puțin cu conducerea băncilor, lăsând totul pe seama inteligenții satului, a preotului sau învățătorului, fără să se amestece.

Nevoia cea mai adâncă a țării noastre și, în deosebi, în chéstia țărăneasă este dar nevoia școlară. Analfabetismul trebuie să dispară, iar școală primară să nu lipsească din nici un sat, din nici un cătun.

Am redat statistica care arată că, în patru ani de zile, din 2.832.558 copiii în vârstă de a urma școala, au urmat numai 706.528, adică numai un sfert, iar restul de 2.126.030 copii a rămas pe din afară, fără de școală.

Să ne gândim puțin la imensitatea cifrei : 2.126.030 copii condamnați a rămâne analfabeți și a continuă viața părinților lor, o viață de mărginire și de tradiționalism îndărătnic. E pur și simplu rușinos. Ne lăudăm cu progresele noastre. Nimic serios și profund, totul fațadă. Ar trebui să ne piară orce cuvânt de laudă de pe buze în fața acestei înspăimântătoare cifre de viitori analfabeți, obținută numai în patru ani școlari : 2.126.030.

S'a făcut socoteala de nu știm cine că budgetul ministerului instrucțiunii publice a crescut cu atâta și atâta în curs de atâția și atâția ani. Socoteala aceasta s'a făcut cu scop de a dovedi că ministerul instrucțiunii publice a făcut sacrificii mari pentru învățământ. Inexact. Nu există sacrificiu când e vorba de desvoltarea culturii într'o țară și nu există mai ales sacrificiu, orcât de mare, când e vorba de a stărpi cea mai adâncă cauză de înapoiere a unui popor : analfabetismul. Cheltuelile pe cari le face un stat cu răspândirea culturii sunt un capital de un minunat plasament, căci produce fără greș înmiit în viitor.

Noi mai ales nu putem vorbi de sacrificii din nici un punct de vedere, fiindcă suntem abiă la începutul sforțărilor ce trebuie să facem pentru a răspândi învățământul la sate. Satele noastre mai au nevoie de mii de școli și de mii de învățători, pentru a putea corespunde nevoilor de azi ale învățământului primar rural ; și mai vorbim de sacrificii pentru învățământ !

Grija cea mai mare a guvernelor noastre ar trebui să fie întinderea învățământului la sate și cultivarea țăranilor. Ar trebui să întreprindem o acțiune vastă, să apelăm la toți proprietarii mari din țară pentru a dona terenuri și localuri de școală, să întemeiem pretutindeni ligi și asociații cari să strângă fonduri pentru întemeieri de școli la sate, să deșteptăm inițiativele și să grupăm energiile, așa cum s'a făcut și în străinătate, pentru a grăbi dotarea satelor cu școli. Intreaga țară ar trebui să-și unească forțele pentru a remedia acest mare rău care se numește analfabetism. Iar cât privește budgetul ministerului instrucțiunii publice ar trebui să fie cel mai bogat inzestrat, cu mijloacele cele mai numeroase, pentru a putea surveni nevoilor învățământului sătesc. Numai în chipul acesta vom putea rezolva problema țărănească care, în fond luată, este o problemă școlară, fiindcă puțința de progres atârnă de gradul de cultură.

Dar acțiunea nu ar trebui să se mărginească la atât. Cultivarea țăranului trebuie urmărită și după școala primară și în afară de școala primară. În alte țări sunt școli complimentare, cari continuă cursurile școlii primare rurale, ridicând și mai mult gradul de cultură al sătenilor. La noi, asemenea școli sunt firește, deocamdată, un ideal ; cine se poate gândi la ele când nu avem școli primare în număr suficient ?

Totuș avem mijloace de acțiuni culturale la sate și fără aceste școli. Un început îmbucurător s'a făcut, în privința aceasta, cu cursurile de adulți și cu șezătorile. La această acțiune culturală iau parte însă numai învățătorii, pe când la dânsa ar trebui să contribuie toți agenții statului și ai județelor cari vin în atingere cu satele ; ideia noastră fiind ca în acțiunea culturală ce e necesar să se desfășoare la sate să se atragă toate forțele de cari dispunem. Una din forțele cele mai mari, care, dacă ar voi, ar putea să dea rezultate mari, este, în privința aceasta, studențimea. Nu văd ce alt rol mai frumos și mai folositor pentru țară ar putea să aibă studenții decât o acțiune metodică și bine cugetată de răspândire a culturii la sate.

Organizați pe județe sau în alt mod și procedând în înțelegere cu ministerul instrucțiunii publice, cu învățătorii și cu autoritățile administrative, studenții noștri ar putea să aducă foarte însemnate servicii culturale țării, prin întreprinderea unei acțiuni în acest sens la sate.

Chestiunea învățământului primar rural mai are și o altă față. E aceea, mult discutată în timpul din urmă, a organizării unui învățământ agricol prin aceste școli. Ideia este fericită și meritul unor măsuri largi pentru punerea ei în aplicare revine d-lui Spiru Haret, fost ministru al instrucțiunii publice.

Învățământul agricol, care trebuie să rezolve nevoia de a face pe țaran să producă mai mult și mai bine pe pământul său, obținând astfel o rentabilitate mai mare a muncii sale, întâmpină la noi greutăți foarte serioase. Întâi de toate greutatea de recrutare a elevilor. Școlile inferioare agricole sau primesc elevi nețărani sau elevii țărani cari absolvă școala nu voesc să se mai întoarcă la munca câmpului lor, ci așteaptă să fie numiți funcționari sau să intre în diferite servicii la moșii mari. Școlile primare nu au însă aceste dificultăți de recrutare. Contingentul de elevi, fii de țărani, le este asigurat prin legea de obligativitate.

Un învățământ agricol, predat în școlile primare, este merit deci să aducă roade frumoase în ce privește dezvoltarea productivității și a rentabilității muncii țăranilor, fiindcă e asigurat că se va întinde asupra unui număr foarte mare de copii de săteni. Și atunci când învățământul primar rural va căpăta extensiunea de care e nevoie, se înțelege dela sine că roadele vor fi și mai frumoase, pentru că toți copiii de săteni în vârstă de școală vor avea puțința să ia cunoștințe de agricultură rațională.

Sunt însă o mulțime de piedici cari se opun stabilirii unui învățământ agricol temeinic în școlile sătești. Prima și cea mai mare piedică este greutatea de a destina un timp suficient pentru acest învățământ. Greutatea aceasta este foarte serioasă, pentru că se riscă prescurtarea timpului de învățământ general propriu-zis în favoarea lecțiilor practice de agricultură și horticultură rațională. O asemenea prescurtare trebuie însă evitată cu orice preț. Învățământul agricol în școlile primare nu trebuie să se facă în dauna celuilalt învățământ, al celui cultural. Unii, cam preă grăbiți, ar voi ce e dreptul ca învățământul primar rural să fie degradat la un simplu învățământ profesional-agricol, dar avem dreptul să sperăm că nu se va găsi un ministru al instrucțiunii publice care să admită așa ceva.

Școala primară rurală trebuie să continue a fi un așezământ cultural, bineînțeles modest, dar totuș cu caracter cultural pronunțat, cu un învățământ general, pentru ca să dea elevilor puțința de a se cultiva apoi singuri și celor mai inteligenți de a-și continua

învățătura în licee și universități. Altfel, dacă am reduce școala primară rurală la rolul de atelier și de școală agricolă pură, e sigur că prăpastia dintre orașe și sate s'ar săpă și mai adânc și am opri cu desăvârșire curentul de pătrundere socială care trebuie să fie neîncetat și să urmeze fără piedici de jos în sus.

Chestiunea aceasta trebuie deci bine studiată, pentru a nu cădea în excese păgubitoare dezvoltării culturale și sociale a țării. Învățământul agricol să se predea în școlile sătești, dar combinat așa încât să nu limiteze sau să împedice dezvoltarea celuilalt învățământ. Am siguranța că dacă lucrul s'ar studia cu îngrijire, s'ar găsi un mijloc ingenios care să împace ambele nevoi ale școlii primare rurale.

Cât privește celelalte piedici cari se opun la dezvoltarea învățământului agricol în școlile sătești, deși foarte însemnate, nu ating însă pe cea arătată mai sus. Cu stăruință și muncă ele se vor putea înlătura.

Piedicile principale sunt: lipsa de pământ și cunoștințele agronomice limitate ale învățătorilor.

Lipsa de pământ se va înlătura de sigur încetul cu încetul fie prin cumpărare, fie prin restituirea pământurilor școlare încalcate, fie prin reîntoarcerea la școală a pământurilor azi arendate, fie prin donațiuni și testațiuni din partea proprietarilor și prin împroprietăriri noi. Procesul de dotațiune a școlii primare rurale va fi, ce e dreptul, încet, dar dacă ministerul instrucțiunii va urmări cu stăruință realizarea acestui proiect, dotațiunile vor fi continue, fără încetare. Bineînțeles că dezvoltarea învățământului agricol va atârna de dezvoltarea ce vor lua înzestrarea școlilor cu pământuri de arătură.

Lipsa de cunoștințe agronomice ale învățătorilor se poate îndreptă prin reorganizarea școlilor normale și prin dezvoltarea instituțiunii, așa de nimerite, a învățătorilor ambulanti.

După cum vedem, e nevoie de timp și de măsuri întinse pentru a așeza învățământul agricol pe o temelie serioasă. Acest timp se va putea scurta simțitor, dacă ministerul instrucțiunii publice va urmări o politică de continuitate în privința aceasta.

Până atunci, învățământul ce se dă elevilor fii de săteni în grădina școlii și în pământurile de arături pe cari le posedă unele școli, este foarte folositor și va contribui mult ca țărani să-și asimileze cunoștințele agronomice de cari au o așa mare nevoie.

ALTE MASURI DE ÎMBUNĂTĂȚIRE

Intenția mea nu este de a face o înșirare completă a măsurilor de îmbunătățire de cari are nevoie țărănimea noastră; lucrul ar fi și inutil, pentru că mulți alții înaintea mea, și dintre cei mai competenți, au fixat lista de îmbunătățiri necesare într'un mod complet.

În cele ce urmează voesc doar să vorbesc despre câteva reforme mai mici, cari nu au un caracter de generalitate așa încât realizarea lor să fie grea și cari necesită și puține cheltueli și puțină muncă. Aceste reforme le expun aci, după ce am vorbit despre ele foarte pe larg în diferitele publicațiuni economice la cari am avut prilejul să colaborez. Mă incumet să le supun din nou atențiunii și discuțiunii publice prin această lucrare, fiindcă le cred folositoare pentru țărani.

Fermele mici model

Un mijloc de educațiune profesională, care ar putea să aibă succes mare, ar fi, cred eu, *fermele mici model țărănești*.

Avem, după cum se știe, două ferme-model, dar acestea nu sunt pentru țărani, ci pentru agricultura mare, care nu a avut și nu are nevoie de ele. Aci, ca și în multe altele, am procedat pe deandoselea; ne-am apucat să facem, cu mari cheltueli, ferme-model întinse pe mii de hectare, ca cele dela Studina și Laza, pentru a arăta agricultorilor mari pilde de cum se face agricultură științifică. Pentru țărani însă nu am făcut nimic.

Ce rost puteau să aibă fermele-model dela Laza și Studina? Proprietarul mare are destule mijloace să se cultive în ale plugariei raționale și să afle în ce chip să-și aranjeze gospodăria moșiei pentru a face agricultură sistematică. A face modele pentru proprietarii mari, oameni civilizați și cari își pot permite luxul studiilor și al călătoriilor instructive, și, în schimb, a nu face ferme-model pentru țărani, cari nu au mijloacele celor dintâiu, ni se pare că merită prea îndeajuns epitetul de măsuri pe deandoasele.

Acei cari au nevoie de modele și pilde sunt țărani, dar și aci trebuie să băgăm de seamă ca să nu oferim țăranilor niște modele de cari să nu se poată folosi, orcâtă bunăvoință ar avea.

Fermele-model, cari ar avea să se facă pentru țărani, trebuie să fie mici, de *cel mult* 5 hectare de pământ, și să fie întemeiate pe principiul unei imitări cât mai complete a gospodăriilor țărănești din regiunea unde se vor înființa. Altfel riscăm să operăm în deșert, căci țăranul nu imită decât ceea ce vede că poate imita și că se apropie de modul lui de trai și de cultură.

Se înțelege dela sine că aceste ferme mici, imitând gospodăriile țărănești ca întindere de pământ și fel de muncă, ar conține, în acelaș timp, tot ce voim să introducem ca progres la sate. Casa în care ar ședeă conducătorul fermei mici, ar fi o casă-model igienică și aranjată așa încât țăranii să se poată convinge de folosul unor astfel de locuințe. Asemenea și dependențele: pătelele, coșarele, grajdul, cocinele, etc., vor trebui să fie făcute după planul obișnuit în regiunea unde se va înființa ferma-model și astfel concepute și așezate încât țăranul să năzuiască a le imita. Acelaș lucru și în ce privește întrebuințarea gunoiului, a cultivării de plante de nutreț, a îngrădirii temeinice a curții, a grădinii cu zarzavaturi, a pometurilor, a creșterii gândacilor de mătase, a creșterii păsărilor și a îngrijirii vitelor. Ferma-model va trebui să aibă toate acestea, și în așa măsură și așa fel, încât țăranii să vază și să se convingă că, cu puțină muncă și răbdare, pot să le aibă și ei și să câștige și dâșii mai mult.

Că fermele vor trebui să fie diferite după regiune, se înțelege dela sine, și că ele vor trebui să fie organizate astfel încât să formeze punctul de atracțiune și de observațiune constantă a țăranilor, se înțelege iarăș dela sine.

Foloasele ce ar aduce ar fi, după mine unul, foarte mari. Țăranul, ca să se convingă, are nevoie să vază. Ceea ce i s'a oferit până acum, au fost sfaturi, sfaturi verbale sau scrise. Fapte nu a

văzut. O fermă-model care ar fi imaginea exterioară a gospodăriei sale și ar înfățișa acelaș trai și acelaș fel de muncă și preocupare, ar constitui pentru dânsul o lecție care l'ar impresionă adânc și din care nu ar întârziă să tragă toate învățămintele posibile. Cum am spus, fermele acestea nu trebuie să fie mari, pentrucă țăranul s'ar convinge lesne de neputința de a imită ceea ce se face pe asemenea ferme. Țăranii din jurul Studinei și a Lazei nu au făcut progrese, cu toate că au prilejul să admire fără încetare frumusețile fermelor și să-și dea seama de folosul îmbunătățirilor făcute pe ele; dar ce să imite țăranul de pe aceste ferme? — casele mari, dependențele costisitoare, grajdurile întinse, rotațiunile în culturi, încrucișarea cu rasele Pintzgau, Schwitz sau Fries? El știe că toate acestea nu-s de dânsul și, în consecință, îl lasă rece. Cu totul altfel va fi însă, când va avea înaintea sa pe un țăran ca orcare altul, care nu va avea altă formă de casă ca a lui, a cărui grădină va fi identică în mărime, ale cărui vite nu vor fi altele decât acele pe cari le posedă dânsul și al cărui pământ nu va fi mai mare decât al lui. Și totuș casa acestui țăran nou va fi altfel, și grădina lui tot altfel și vitele lui cu totul altele. Țăranul, văzând atâta asemănare și totuș atâtea lucruri frumoase și folositoare, va căută să le imite.

Cheltuiala instituirii unor asemenea ferme-model nu va fi mare. Cinci hectare pământ date de stat de pe moșiile sale sau obținute în alt chip, plus cheltuiala de instalație a «țăranului model» și primele cheltueli: pentru vite, unelte, sămânță etc., nu reprezintă o sumă așa de mare pentru ca să reție pe loc realizarea unui proiect așa de modest, dar care poate să fie totuș așa de folositor. Și apoi toate aceste cheltueli, cu cari se va putea obliga Creditul agricol și Casa centrală a băncilor populare, care e datoare prin lege să avanseze bani de stabilire nouilor împroprietăriți, vor fi restituite treptat-treptat, în rate, pentrucă nu vor fi decât un avans.

„Țăranul-model“ care se va împroprietări astfel și care va fi conducătorul fermelor-model se va putea luă dintre absolvenții școalelor inferioare de agricultură, cari s'ar întoarce astfel la câmp și și-ar putea creă o viață independentă, fiind, în acelaș timp, agenții progresului agricol la sate.

După cum vedem dar, reforma aceasta este simplă, puțin costisitoare, în schimb însă practică și susceptibilă de dezvoltare mare în viitor. Nu pretind firește ca să se întemeieze deodată ferme-

model în toate regiunile țării. O încercare, care ar servi în acelaș timp de experiență, s'ar putea face însă începându-se cu vreo două sau trei ferme în câteva județe. Cum nu mă îndoesc că aceste ferme, bine conduse și supravegiate, vor aduce servicii simțitoare, ele se vor înmulți repede și vor putea ajunge să servească, cu timpul, ca instituțiuni de progres la sate din toate privințele. Absolvenții școalelor inferioare de agricultură, conducători ai acestor ferme, ar putea, cu vremea, să fie inițiatorii diferitelor tovărășii țărănești cu diferite scopuri de ameliorare și ridicare a stărei economico-culturale a satelor. Pe lângă învățătorii și preoții, ar fi și ei în măsură să grupeze pe țărani și să se asocieze la fapte mari.

Chestiunea aceasta am dezvoltat-o, după cum am spus, în diferite publicațiuni economice. În părerea că ea are o anumită însemnătate am mers mai departe și m'am adresat d-lui ministru al agriculturii Ion N. Lahovary cu un raport în care am expus nevoia înființării fermelor-model țărănești. Am crezut apoi de cuviință să aduc chestiunea și aci, tot în speranța că cele scrise vor putea convinge, în cele din urmă, pe cei în a căror mână stă să facă ceva în folosul agriculturii, că propunerea aceasta merită a fi luată în deaprope cercetare. Pentru a termina acest punct mai țin să spun că în Bosnia și Herțegovina funcționează ferme mici model, într'o formă oarecum deosebită de aceea pe care am propus'o mai sus, spre cea mai mare mulțumire a autorităților și spre cel mai mare folos al țărănimii locale.

Premierea gospodăriilor țărănești

Al doilea punct din seria îmbunătățirilor modeste ce cred că s'ar putea face, fără cheltueli mari și fără legi generale, este privitor la *premierea gospodăriilor țărănești*.

Această instituție ar constă în premiarea acelor gospodari țărani a căror casă va fi mai igienic construită și mai curat ținută, a căror grădină va fi cultivată cu zarzavaturi, ale căror vite vor fi ținute cu mai multă îngrijire și cari vor întrebuința gunoiul la câmp sau vor cultivă mai rațional parcelele lor. Emulațiunea la care ar da naștere aceste premieri vor avea de sigur un efect salutar. În vederea premiului și prestigiului moral, țărani și țărancele vor căută să imite pe consătenii cari vor fi obținut prima și, cu chipul acesta, se vor introduce multe îmbunătățiri la sate.

Condițiunile pe cari le înșir mai sus nu sunt bine înțeles singurele ce ar trebui să însușească o gospodărire țărănească pentru a fi premiată, nici nu vor trebui să fie pretutindeni aceleaș. Alte condițiuni se vor pune de pildă la satele din podgorii și dealuri și altele la cele curat agricole, de câmp ; și iar altele, după gradul de cultură și dezvoltare a satelor în sine din fie ce regiune a parte. Astfel, ceea ce ar constitui un motiv de premiare într'un sat sărăcăcios, cu starea igienică înapoiată, cu case joase și cu ferestrele închise, cu vite neângrijite și așa mai încolo, nu ar mai putea să constituiască un motiv de premiare în satele bogate, cu case frumoase și cu gospodăria rurală în general mai dezvoltată. În asemenea sate va trebui să se pue condițiuni de premiare mai grele.

Condițiunile nu vor fi dar unitare, ci variate, după regiune și după scopul ce se va urmări. Să presupunem de exemplu că, în județele pomicole, se urmărește scopul de a face pe locuitori să planteze varietăți mai alese de pomi ; se înțelege deci că una din condițiunile premiarei va fi existența soiurilor alese în acel sat. Și așa mai departe.

Chestiunea premiarei gospodăriilor țărănești va trebui deci, din cele ce am văzut până acum, să formeze obiectul de preocupare a autorităților locale, județe și cercuri comunale. Ministerul domeniilor și agriculturii nu e competente să se ocupe de dânsa, întâi pentru că fondurile necesare vor trebui, în mod firesc, să fie furnisate de județe și comune, și al doilea pentru că el nu va putea să elaboreze regulamentele de premii, aceste trebuind să fie variate după loc și scop. Ministerul va putea însă, prin personalul său, să dea administrațiunilor județene indicațiuni generale de modul cum au să procedeze.

Aplicarea acestui proiect ar aduce foloase cari se învederează din simpla și concisa expunere ce am făcut aci. El se întemeiază pe o dispoziție sufletească care nu s'a desmințit nici odată, chiar la oamenii cei mai apatici . pe emulațiune.

Va trebui însă să se vegheze foarte serios asupra modului său de aplicare, pentru ca premiile să nu devie un izvor de corupțiune sau de căpătuire sau de intimidare în orice direcțiune ar fi. Comisiunile cari vor cercetă gospodăriile și vor decerne premiile vor trebui să fie compuse în așa mod încât să reprezinte cele mai mari garanții de cinste și de obiectivitate. Pe lângă aceste calități, comisiunile vor trebui să procedă cu mult tact și discernământ. Ele nu vor premia de pildă gospodăriile frunțașilor și chiaburilor

satului, pentru că aceasta ar însemna o primă la bogăție; e la mîntea omului că țăranul bogat are o casă mai frumoasă și o gospodărie mai temeinică ca ceilalți. Premiații vor trebui dar să se caute în rîndul mijlocașilor și al codașilor, în rîndul acelor care au devenit oameni încăpuți prin hărnicia și munca lor, iar nu fiindcă au dispus de avere. Premiile acestea, distribuite cu discernământ, vor avea deci, în acelaș timp, valoarea unei răsplate a moralei și a muncii cinstite. Cu un cuvînt ele vor fi de mare folos din toate punctele de vedere.

Intocmai cum frunțașii și chiaburii satelor vor trebui să fie excluși dela premii, tot astfel vor avea să fie îndepărtați învățătorii, preoții, notarii și ceilalți funcționari sau bogătași ai satelor, scopul fiind de a influența prin emulațiune asupra țărănilor.

Aceasta ne arată că acei cari vor fi chemați să aplice această măsură, vor avea să dea dovadă de mult tact și să înțeleagă perfect scopul urmărit, pentru ca să nu devieze și să nu acorde premii acelor pentru cari nu sunt sau nu pot fi destinate.

Ca și în ce privește fermele mici model, am mare încredere în folosul premiilor și promit mult bine de pe urma întrebunțării lor, așa cum am arătat în amănunt mai sus.

Și mai puțin ca la fermele-model, introducerea premierei gospodăriilor țărănești necesită cheltueli reduse. Administrațiunile județene, căci lor le incumbă inițiativele în aceste direcții cum și suportarea cheltuelilor, — statul neputînd fi încărcat cu prea multe greutăți, — ar putea foarte lesne s'o aplice, afectînd în primii ani sume mici pentru operațiunile de premiare în câteva comune; sumele acestea ar merge bine înțeles crescînd din an în an dacă experiența va arăta — lucru de care sunt convins — că instituțiunea aceasta modestă dă folos și merită a fi extinsă.

Ar fi de ajuns ca două sau trei județe să arate spirit de inițiativă și să aplice măsura aceasta, pentru ca rezultatele ei — neîndoios favorabile, — să constituie un puternic imbold pentru celelalte județe ca și ele s'o aplice.

De altfel rolul județelor, față de interesele agriculturii, ar trebui să fie cu totul altul decât este în prezent. Consiliile județene se mărginesc azi, afară de rare și fericite excepțiuni, să fie niște simple birouri de expediție ale afacerilor curente. Ele nu iau parte de loc sau foarte puțin la viața economică a județelor pe cari le administrează; datoriile pe cari le-au făcut până acum județele nu au servit nicăeri la măsuri de îmbunătățire a agriculturii lo-

cale, la întemeiere de ferme, pepiniere, expoziții regionale, concursuri agricole și așa mai încolo. Toate acestea au fost lăsate pe seama administrațiunii centrale din București, care știm cât de puțin a lucrat în direcția aceasta.

A venit însă timpul, socotim noi, ca județele să dea mai multe semne de viață și ca sfaturile județene să reprezinte într'adevăr, — apărându-le, — interesele economico-agricole ale circumscripției pe care o administrează. Nu trebuie lăsat totul pe seama autorităților centrale cari nici nu sunt în stare să corespundă tuturor nevoilor diferitelor ținuturi ale țării, cari, fiecare din ele, au interese deosebite. Pe acestea din urmă numai autoritățile locale, consiliile județene, le pot satisface în mod inteligent și cu folos, pentrucă le cunosc mai bine și-și dau mai bine seama de mijloacele de îndreptare.

Consiliile județene ar putea așa dar să aibă un rol mare în dezvoltarea economiei țării și să contribuie mult, în special la îmbunătățirea stării țăranilor prin mijloacele arătate mai sus: ferme mici model, premiarea gospodăriilor țărănești, înființarea de școli elementare agricole, de pepiniere, de uscătorii sistematice și prin alte multe pe cari nu e locul de a le înșiră aici.

Am finit să spun aceste câteva cuvinte despre consiliile județene, fiindcă e regretabil că aceste mici reprezentanțe ale intereselor *locale* nu fac binele pe care ar putea să-l facă dacă ar fi mai însuflețite și mai cu tragere de inimă pentru administrații lor. Consiliile județene au, în direcțiunea aceasta, un vast câmp de lucru și nu atârnă decât de ele ca să contribuie la înflorirea economică a ținuturilor ale căror interese li s'au dat pe mână.

Tovărășiile țărănești pentru vânzarea în comun

O a treia măsură care ar putea să fie de folos și cu care m'am ocupat pe vremuri este aceea a *tovărășiilor țărănești pentru vânzarea produselor lor în comun*.

Se știe că, în urma inițiativei câtorvă învățători, avem câteva tovrăși de asemenea natură răspândite în țară. Prima tovrășie de acest gen a fost înființată în comuna Arsache din județul Vlașca, comună așezată la o mică distanță de o schelă a Dunărei. Imprejurarea aceasta are însemnătate și vom vedea îndată de ce. Prima încercare reușind, d-l Spiru Haret, fost ministru al instrucțiunii pu-

blice, a trimis doi învățători în țară ca să propage ideia și să întemeieze tovărășii noi.

Nu e nevoie, cred, să insist asupra foloaselor acestor tovărășii. Ca toate organizațiunile cari reușesc să scape pe producători de mijlocitori, tot astfel și tovărășiile țărănești, vânzându-și produsele în comun, au un mai mare profit pentru munca lor, fiindcă mijlocitorii, cari intervin în procesul de cumpărare și vânzare, sunt îndepărtați. Astăzi, țăranul, dacă obține chiar în anii cei buni câteva chile de grâu sau câteva chile de porumb peste trebuințele sale casnice și e în stare a le vinde, încă nu obține prețurile zilei, acele pe cari le obțin de pildă arendașul și proprietarul mare. Misiții cari colindă satele îi cumpără grâul sau alte produse pe un preț coborât, pentrucă țăranul având nevoi mai urgente de bani sau își vinde recolta când este încă pe câmp sau o dă pe prețul ce i se oferă de orce mijlocitor. Tot astfel se petrec lucrurile la obor, unde pentru a se duce țăranul își mai pierde o mulțime de timp.

Tovărășiile pentru vânzare în comun au deci o menire frumoasă; unite cu băncile populare după un sistem bine cumpănit, ele ar putea să dea și mai mari foloase, fiindcă băncile ar avansa țăranilor bani pe produse, scăpându-i de nevoia de a-și vinde dinainte recolta pe un preț redus.

Intemeierea și funcționarea acestor tovărășii nu este însă un lucru așa de ușor cum s'ar crede la prima vedere. Reușita primei tovărășii se explică, pentrucă a fost în imediată apropiere de o schelă și de un târg de desfacere, unde operațiunile de trimitere a probelor de cereale către exportatori, de obținere a răspunsului, de tranzacțiuni, de primirea banilor, etc., au fost foarte ușoare.

Nu toate satele noastre sunt însă așezate lângă piețele de vânzare a cerealelor; în cele mai multe țăranii trebuie să-și ducă produsele cu carul la obor. Cum s'ar regulă deci în asemenea sate toate operațiunile de vânzare? În aceste sate, conducătorii tovărășiilor, în cari țăranii vor trebui să aibă o încredere oarbă fiindcă le vor încredința tot avutul lor pe mână, vor avea nevoie să corespundă cu diferiții cumpărători din târguri sau porturi, să trimeată probe de mărfuri, să trateze, să aibă cunoștință de cursurile zilei, să supravegheze transportul, să ia angajamente scrise, prin contract, pentru toții asociații, să se ducă eventual în porturi și târguri și să incaseze banii. Tot atâtea operațiuni cari reclamă serioase cunoștinți comerciale, în afară de onestitatea care trebuie

să fie cea dintâiu condiție. Dar unde să găsim la sate oamenii necesari cari să aibă toate aceste cunoștințe și să fie în stare de a conduce cu succes operațiuni complicate ca cele înșirate în rândurile precedente ?

Aceasta ne arată că funcționarea unei tovărășii nu este un lucru ușor, ci foarte greu și reclamă mai multe cunoștințe decât chiar la conducerea băncilor populare.

Exemplul reușitei unei tovărășii, pusă în condițiuni foarte favorabile de vânzare și de operațiuni comerciale, nu trebuie să ne facă a deduce că reuștia este asigurată în toate cazurile. Satele de pe lângă orașele mari, de pe lângă porturi și căi de comunicațiune active, pot avea, ce e dreptul, șanse serioase de succes, — cu toate că și aci ar trebui să se ia măsuri serioase de control și să se elaboreze, după regiuni, tipuri bine studiate de statute — pentrucă, fiind în apropierea debușeurilor, sunt scutite de cele mai multe formalități legate de tranzacțiunile comerciale; dar nu aceleaș șanse le au satele așezate în interiorul țării și mai la distanță de centrele de desfacere.

Pentru aceste sate există însă o soluțiune, care s'ar putea întinde și asupra celorlalte sate și care, pusă în practică, ar aduce desigur și dânsa foloase foarte mari.

Soluțiunea ¹⁾ este aceasta : administrația docurilor să organizeze un serviciu special de comision pentru vânzarea produselor tovărășiilor țărănești cari vor să și le desfacă în comun. Acest serviciu, pus în legătură cu o instituțiune financiară românească : cu Banca Națională sau cu Banca Agricolă, să avanseze tovărășiilor bani, să zicem jumătate din valoare, pe vagoanele aflate loco gara. Aceste avansuri vor servi țăranilor să aștepte până când produsele lor aflate în docuri se vor vinde de serviciul de comision pe un preț cât mai posibil de urcat, care le va trimite apoi restul banilor.

Se înțelege dela sine că corespondența telegrafică între tovărășii și docuri va trebui să fie gratuită și că toate cheltuielile de magazinaj, aerat, manipulat, etc., obișnuite în docuri vor trebui să fie reduse, cât mai reduse, în favoarea tovărășiilor.

Cu chipul acesta tovărășiile nu vor avea nevoie de cât să ție seamă de partea depusă de fiecare și de calitatea ei, să ducă cerealele la gara cea mai apropiată pentru a le încărca în vagoane,

1) Proiectul acesta l'am dezvoltat mai pe larg acum doi ani în revista «Agrarul», și acum în urmă și în alte publicațiuni economice.

să avizeze telegrafic serviciul de comision al docurilor de expediarea mărfii și să primească dela șeful gării respective avansul legiuit. Restul privește serviciul de comision.

O asemenea combinațiune ar reduce operațiunile tovărășilor țărănești la un minimum, pe care oricine îl va putea îndeplini; și, fiindcă va avea avantaje considerabile, de oarece va procura țăranilor un câștig mai mare, e sigur că sistemul acesta s'ar răspândi foarte repede în întreaga țară.

Statul a făcut sacrificii mari cu construirea docurilor din Brăila și Galați; rezultatele ce au adus însă nu au corespuns până acum de loc așteptărilor. Să le folosim cel puțin spre binele țărănimii, ajutând-o să scape de mijlocitori și să-și mărească rentabilitatea pământului făcând, în acelaș timp, ca ideia și practica asociațiunii să pătrundă adânc în satele noastre.

Utilizarea docurilor în folosul tovărășilor țărănești ar fi mijlocul cel mai bun pentru înmulțirea asociațiunilor la sate, din cauza avantajelor mari ce neîndoios ar rezulta de pe urma acestei combinațiuni.

Oricum, socotesc că chestiunea aceasta merită să fie studiată de aproape, pentru a vedea dacă este realizabilă.

Băncile populare

Avântul pe care l'au luat băncile populare și pe care continuă de a-l avea, grație învățătorilor și preoților, cărora se și cuvine în mod exclusiv meritul de a le fi întemeiat, este în cel mai înalt grad îmbucurător.

În fața succesului pe care îl au băncile, cari au reușit să adune aproape zece milioane lei părți subscrise și vărsate de membrii și câteva milioane lei economii, se fac încercări din anumite părți de a se atribui meritul întemeierii și prosperării lor altor grupări de persoane decât numai și numai învățătorilor și preoților. La asemenea încercări trebuie însă răspuns mereu, prin arătarea că adevărații autori ai mișcării sunt învățătorii și preoții, cari au trebuit să învingă multe piedici și, în primul rând, rezistența autorităților pentru a putea să le dea ființă.

Orcât ne bucură creșterea băncilor, nu trebuie să uităm că această creștere este preă rapidă și că soliditatea lor poate să sufere, din cauza aceasta. Va trebui multă muncă abia de azi îna-

inte, pentruca băncile populare să fie așezate pe o temelie tare și ca ele să prospere în mod normal, având educat în sate un personal apt de a le conduce și obișnuind pe țărani să se adreseze în toate împrejurările numai lor.

Înainte de a se face această educațiune și înainte ca țărani să fie bine pătrunși de folosul lor, nu ar trebui, după părerea noastră, să se dea băncilor o extensiune de pe urma căreia existența lor ar putea fi amenințată. Să procedăm cu băgare de seamă și să lucrăm cu prudență dând băncilor extensiune numai încet-încet pe măsura dezvoltării educațiunii necesare.

Din nenorocire, există o tendință pronunțată, care s'a manifestat cu o deosebită putere și la al doilea Congres al băncilor din Bacău, ținut în primăvara acestui an (1905), ca să se încarce băncile cu rezolvarea tuturor problemelor ce incumbă tovarășilor, cum producerea și vânzarea în comun, asigurarea vitelor, procurarea de mașini, vite de prăsilă și semințe colecționate, arendarea moșiilor în comun, cumpărarea moșiilor în comun și așa mai încolo.

Toate acestea sunt firește excelente și nu am dori mai bine decât să vedem realizarea lor cu o oră mai înainte, dar nu trebuie să luăm visurile noastre drept realitate. Stadiul actual al spiritului țărănimii nu este încă așa de sus încât să permită orce îndrăseli. Dacă băncile se vor hazarda deci în experiențe economice cu patronarea financiară sau directă a unor asociații ca cele de mai sus, al căror mecanism de funcționare este foarte complex, ele vor riscă să cadă, atrăgând în ruina lui însuș principiul de credit eftin care este la baza lor.

Decât să le îndemnăm a se aventura în asemenea experimente economice, cari pot fi de cel mai mare pericol pentru ele, mai bine să căutăm a le întări, a face să dispară părțile slabe din organizația lor, părți încă *foarte* numeroase, și a le așeză astfel încât binefacerile creditului eftin și ușor de obținut să poată pătrunde până în straturile cele mai adânci ale țărănimii. Căci băncile, așa cum sunt constituite azi, sunt încă foarte departe de a reprezenta idealul creditului rural necesar pentru țărani.

Astăzi săteanul care are nevoie de un împrumut la o bancă populară trebuie să aibă două giruri și pentru a le obține trebuie, în afară de solvabilitate, să ofere și camătă giranților, așa că dobânda nu mai e de 12 sau 15%, cum e în statute, ci de 50 sau 60%. Afară de aceasta, țărani săraci nu pot pătrunde la bănci din cauza girurilor și a camătei ce o incasează aceștia. Mulți țărani

preferă dar și *azi*, cu toate că au o bancă populară în satul lor să se împrumute la Creditul agricol, amanetându-și vitele și pierzând un timp prețios cu îndeplinirea multiplilor formalități cerute de Creditul agricol.

Situațiunea aceasta trebuie deci îndreptată. Băncile populare trebuie aduse la un sistem de organizațiune încât camăta să dispară sub orice formă din sate și toți locuitorii, chiar cei mai săraci — și tocmai aceștia — să se poată bucura de credit efin. Băncile populare trebuie să devie un instrument real de ridicare a țărânimii prin punerea la dispoziție a creditului la *toți*, indiferent de starea de avuție, și la cei mai săraci, dar cari sunt harnici, onești și prezintă ceva, cât de mici, garanții de solvabilitate. Această stare de lucruri nu se poate obține însă decât introducând solidaritatea nelimitată a membrilor și neadmițând depunerea de taxe și părți sociale și, în consecință, distribuirea de zeci de mii de dividende! Cu alte cuvinte, pentru a da puțință țăranilor celor mai săraci, acei cari au adică nevoia cea mai mare de credit, să facă parte din bănci, trebuie să ne apropiem cât mai mult posibil de tipul *Raiffeisen*.

Aceasta ne arată că mai avem mult de muncit până să realizăm tipul de bănci care să îndeplinească nevoia de credit la îndămâna *tuturor* claselor țărănești, așa că vremea ambițiilor mari trebuie deocamdată amânată.

Ministerul Agriculturii

Câteva cuvinte, înainte de a încheia, despre ministerul agriculturii.

Ministerul acesta, care ar trebui să fie unul din cele mai bine dotate din punctul de vedere al mijloacelor budgetare, este redus la niște cifre absolut ridicole. Aceasta explică de ce ministerul agriculturii, care ar trebui să aibă un rol considerabil în munca de regenerare a agriculturii și a țărânimii noastre, este redus la un rol cu totul șters și nu are cea mai nefînsemnată influență asupra mersului lucrurilor. Activitatea acestui minister, care, într'o țară ca a noastră, ar trebui să fie cel mai însemnat minister, este așa de scăzută, încât dacă s'ar desființa și s'ar atașa cele câteva instituțiuni pe cari le conduce vreunui alt minister, de exemplu celui de instrucțiune publică, dispariția aceasta nici nu s'ar resimți și nici nu ar lăsa vreun regret.

Nu mai vorbim de țările civilizate, unde ministerele de agricultură sunt organe vii de progres pentru agricultura acelor țări și unde bugetele lor sunt bine dotate, dar țări ca Bulgaria sau Serbia încă stau mult mai presus ca noi în ce privește activitatea departamentelor lor de agricultură. Ceeace se petrece la noi, unde direcția agriculturii din ministerul cu acelaș nume are un buget care nu-i permite să facă cea mai mică mișcare, este pur și simplu o rușine.

Fiindcă suntem o țară agricolă și fiindcă avem o țărănime a cărei agricultură este foarte înapoiată, trebuie să se dea ministerului agriculturii mijloacele de a lucra la îmbunătățirea acestei situațiuni. Altfel, direcțiunea agriculturii nu mai are nici o rațiune de existență și desființarea ei s'ar impune.

O acțiune largă în favoarea agriculturii nu se poate concepe fără o reformare adâncă a ministerului agriculturii, în sensul întinderii atribuțiunilor sale și a măririi mijloacelor bănești necesare pentru a putea lucra.

Concluziunea

Incheerile ce comportă această lucrare, decurg dela sine din cele ce am spus până aci. Îmbunătățirile asupra cărora trebuie stăruit mai mult, sunt, în afară de cele despre cari nu am vorbit în cursul lucrării, cum : îmbunătățirea administrațiunii, a justiției la sate, reducerea zilelor de sărbătoare, etc., următoarele :

1. — O politică școlară activă și largă ; nici un cătun fără școala lui. Continuarea acțiunii culturale prin organizarea școlilor de adulți, a cercurilor culturale, a șezătoarelor, a curselor organizate de studenți, etc.

2. — Îmbunătățirea regimului muncii, a învoelilor agricole, prin înlăturarea cauzelor — în primul rând trebuind să se ia măsuri în ce privește *cadastrul* și *comasările* — cari fac din tocmeli un mijloc de robire economică a țăranului ; schimbarea legii tocmelilor agricole din 1893 și introducerea de măsuri cari să împedice exploatarea preă mare ; crearea de organe de control pentru asigurarea aplicării legilor economice la sate, între cari, în primul rând, trebuie pus lărgirea drepturilor politice ale țăranilor : *votul universal*.

3. — Improprietăririle cât mai largi, prin parcelarea moșiiilor statului, ale instituțiilor de binefacere și a celor particulare, cari

se vor cumpără prin Banca țărănească sau prin vreo formă oarecare de Casă rurală.

4. — Întărirea băncilor populare prin organizarea lor după un tip ce să se apropie cât mai mult de tipul *Raiffeisen*.

5. — Reorganizarea ministerului agriculturii și mărirea bugetului său pentru a putea lucra cu folos la îmbunătățirea agriculturii.

6. — Înființarea de ferme mici model țărănești.

7. — Premiarea gospodăriilor țărănești.

8. — Organizarea tovarășilor țărănești pentru vânzarea în comun a produselor lor pe baza vânzării acestor produse printr'un serviciu de comision al Docurilor statului, serviciu ce ar fi să se creeze.

Și la urmă, nu ca o reformă sau o îmbunătățire, ci ca o măsură absolut indispensabilă pentru cunoașterea adevărului curat în chestia țărănească : **Ancheta agrară.**

Iar cât privește puțința de realizare a tuturor acestor reforme mari și adânci, cari vor izbîi în multe interese, e nevoie de întemeierea unei mișcări politico-economice întinse : *democrația rurală*. Această mișcare, al cărei ideal va trebui să fie organizarea acelei democrații rurale care singură e în stare să facă mărirea neamului nostru, este necesară pentru a lumina fără încetare opiniunea publică, pentru a-i ține mereu atențiunea încordată asupra problemelor politico-economice privitoare la țărani, pentru a studia continuu chestiunea în vederea indicării soluțiilor celor mai potrivite și a fi un îmbold constant pentru oamenii noștri de stat ca să se ocupe fără încetare de problemele rurale și a le căuta rezolvarea cea mai nimerită cu interesele țărănimii. Mișcarea aceasta nu ar avea să urmărească tendinți politice speciale de partid, ci simple tendinți de luminare și propagandă economico-politică în jurul chestiunii țărănești. Dintr'o asemenea mișcare ar putea face parte bărbați din toate partidele și toți acei cari, cum suntem noi, au convingerea adâncă că lucrurile nu mai pot merge înainte astfel și că trebuie neapărat începută o mare acțiune de îmbunătățire a soartei țăranilor.

Această convingere, a cărei împărtășire în straturi cât mai largi a fost scopul acestei lucrări modeste, este întemeiată pe faptul că țărănimea noastră este însuș statul românesc, este întreaga țară, în prezent și în viitor. Viitorul țării și al neamului atîrnă de viitorul țărănimii din regat. Și acest viitor stă în mâinile noastre.

PARTEA II^A

A N E X E

Chestiunea Țărănească

ANEXE

CONTINÂND RAPOARTELE ȘEFILOR DE TRUPE
ASUPRA CAUZELOR CARE AU PROVOCAT RĂSCOALA ȚĂRANILOR DIN 1888

INTRODUCERE

Documentele pe cari am crezut necesar să le public aci, sub titlul de **Anexe**, le consider, și socotesc că toți cari le vor citi vor fi de aceeași părere, de un mare interes istoric — și **actual** — pentru cunoașterea chestiunii agrare în România.

Dureroasele răscoale țărănești din 1888, sunt încă de sigur în memoria tuturor acelor cari au trăit pe acea vreme. A fost un moment de adevărată groază. Țara întreagă fu deșteptată deodată, ca dintr'un vis plăcut, de zguduitoarea veste a răscoalei țărănești. Mulți se temeau de o adevărată **jacquerie**, și cine studiază cu nepărtinire istoricul acelei mișcări țărănești, recunoaște ușor că spiritele sătenilor au fost așa de atâțate, în cât lucrurile ar fi putut lesne degenera într'un adevărat masacru.

Și care a fost cauza acestei seclări în masă a țăranilor? Nici nu mai încapе îndoială că motivele au fost **economice**. Starea reă economică, sărăcia, lipsa de împroprietăriri, condițiunile împovărătoare de muncă, administrația vitregă — toate acestea au amărât pe ingeresc răbdătorul țăran român, l-au îndârjit și l-au împins, contrar firei și temperamentului său, la revoltă împotriva autorității constituite.

Că răscoalele au avut un izvor curat economic, reese în modul cel mai limpede din rapoartele — inedite până acum și cunoscute de un foarte mic număr de persoane — șefilor de trupe cari au îndăbușit mișcarea în sânge.

Unii au voit să vadă în aceste răscoale altceva de cât ceea ce au fost în realitate. Pentru aceasta, ei au scos din câteră rapoarte ale comandanților de trupe fraze singuratice, și, fără a le pune în legătură cu restul raportului, le-au dat un înțeles după cum a convenit tezei lor. E un mijloc vechiu de a dovedi o părere, dar adevărul ese totdeauna la lumină.

Acest adevăr curat, fără interpretări, fără tendinți și fără nici

un alt gând de cât dorința de a prezentă documente istorice de ceă mai mare însemnătate, se poate vedeă din anexele de mai jos.

Insemnătatea acestor documente este apoi cu atât mai mare, cu cât cunoașterea istoriei chestiunei agrare moderne, după acte oficiale, păstrate la ministerul de interne sau la alte ministere, este foarte greă, dacă nu chiar imposibilă. Ministerele nu pun la dispozițiune dosarele ce posedă pentru cercetări istorico-economice. Și metoda aceea ciudată de a ferì aceste arhive de atingeri profane, ține de mult, nu de azi. Iată ce citim, de pildă, într'un discurs al lui Mihail Kogălniceanu din 1882, asupra tocmelilor agricole :

„Am citit, spune Mihail Kogălniceanu, multe tranzacțiuni; am fost „ministru de interne în România de trei ori, la 1864, la 1869 și la 1879, și „curtea ministerului de interne nu odată am avut-o plină cu țărani cari îmi „veneau cu învoeli, ori cu tranzacțiuni ridicate în prăjină, în proțap, cum „se zice.

„Am rugat pe actualul d. ministru de interne să binevoiască a-mi „deschide și mie archiva, să iau din acele tranzacțiuni pe cari le cunosc. „M-am dus astăzi la minister, și mi s'a răspuns că s'a căutat și nu s'a „găsit nici una în toată archiva ministerului (ilaritate). Iată ce-mi scrie d. „secretar general al ministerului de interne :

„Din ordinul d-lui președinte al consiliului miniștrilor și ministru secretar „de stat la departamentul de interne, subscrisul, secretar general, cercetând „în cancelaria acestui minister, m-am încredințat că nu se află în archi- „vele sale contracte de tocmeli agricole de la vre unul din județele din țară“.

Același sistem de tănuire fără rost mai dăinuște și azi, ceea ce nu împedică, firește, ca multe documente oficiale să ajungă la cunoștința publică și fără bunavoință autorităților centrale.

În privința documentelor ce urmează și a pușinelor învățături ce evenimentele din 1888 au suggerat guvernanșilor țării, Mihail Kogălniceanu a rostit următoarele cuvinte în 1891, cu prilejul discuțiunei asupra mesajului :

„Pușin după formarea ministerului Theodor Rosetti, o mișcare s'a făcut în sânul populațiunilor rurale din județele Ilfov, Prahova și Ialomița mai ales. Negreșit că acea mișcare trebuia a fi potolită. Dar cum s'a făcut aceasta ?

„Guvernul, pentru restabilirea ordinei publice, a fost crud și nemilos-tiv; el a împușcat țărani ca pe niște câni, fără ca aceștia să fi dat un foc în atac sau în apărare. Am citit și am copiat toate dosarele și raporturile șefilor de trupe însărcinași cu represiunea, și nicăeri nu am văzut că țărani

erau înarmați, și mai puțin încă împotrivindu-se armatei. Dar să zicem că rațiunea de stat cerea o represiune grabnică și exemplară. Ce s'a făcut însă de atunci pentru țărani, spre a preveni noi mișcări ?

„D-lor, țărani nu cereau numai decât pământuri ; negreșit populațiunei tinere născută după 1864 îi trebuia pământ, fiind agricultori. Legea din 1864 prevedea o treptată vânzare de pământuri nouilor generațiuni de agricultori, ceea ce s'a făcut în mare parte. Dar oare strigătul de pământ era marele strigăt al mișcării țărănești din 1888 ? Nu, *strigătul cel mare era în contra crudei și nesincerei aplicațiuni a tocmelilor agricole*. Sunt deprins a recunoaște binele făcut de alții, și mai ales de adversarii mei politici ; zic că d. Theodor Rosetti a avut o idee bună, ordonând șefilor de garnizoane din sate să îi facă raporturi asupra cauzelor cari au provocat nemulțumirile țăranilor, și în același timp să i trimită și copii de pe tocmelile agricole. Am o colecțiune întreagă de acele raporturi și de tocmelile alăturate la raporturi. **Ei bine, să mă ferească Dumnezeu de a mai vedea reînviindu-se în țara noastră asemenea tocmeli agricole ! Ele sunt oribile !**“

Și mai departe :

„Am cheltuit, d-lor, sute de milioane pentru alte lucruri, după mine mai puțin importante ; dar pentru țărani nu s'au găsit bani, și tare mi-e frică că și în viitor guvernul nu-i va găsi.

„Ministerul crede că toate s'au potolit prin represiunea din 1888.

„Se înșală d. ministru. S'au potolit prin promisiunile date că legea tocmelilor agricole se va modifica și că moșiile statului se vor împărți între țărani. De realizarea acestor promisiuni nimeni nu se preocupă ; ocârmuitorii noștri dorm într'o liniște perfectă și într'o indiferență încă mai perfectă.

„Pentru astăzi, își zic, d-lor, ale noastre merg bine ; pentru ziua de mâine nu ne pasă. *Après nous, le déluge* (după noi fie și potop)“.

*Oare starea de lucruri, despre care Mihail Kogălniceanu spunea în 1891 că e oribilă, s'a schimbat ? Lucrarea noastră, care precedă acestor anexe, dă răspunsul hotărât : nu ! Tocmelile agricole sunt și mai rele și proprietatea țărănească s'a pulverizat și mai mult ; de la 1888 până azi, schimbarea nu a fost în bine. **Après nous le déluge.***

Avertismentele nu au lipsit în trecut, după cum nu lipsesc nici azi. Intr'o broșură excelentă¹⁾ din 1882 d. Ion G. Bibicescu spunea :

„Privilegiații legii tocmelilor agricole au vorbit ; ei au cerut Camereilor a lăsa în ființă actualele legi.

„Sătenii sufăr și plâng, dar încă tac. *Dee D-zeu să nu fie silii... să vorbească*“.

¹⁾ *Cât sufăr țărani — Tocmeli agricole — Documente pentru Parlament, culese și adnotate de Ion G. Bibicescu, 1882.*

Ei au corbit șase ani mai târziu.

Răscoala a făcut o adâncă impresiune nu numai în țară ci și în străinătate. Bismarck s'a interesat de aproape de mersul lucrurilor la noi, și a dat sfaturi ca să se ia măsuri întinse de îmbunătățire a soartei țăranilor.

Au trecut ani de atunci, și măsuri tot nu s'au luat.

Azi chestiunea țăărănească este și mai acută ca înainte de 1888.

Vom începe oare să avem înțelepciunea necesară pentru a pricepe că nu mai putem întârziă cu măsurile pentru binele țăărănimii ?

Cred de trebuință a anunța, în acest loc, și de pe acum, prepararea și studiarea unei alte lucrări, anume asupra tocmelilor agricole și a regimului muncii în întreaga țară, după regiuni.

Motivul anunțării de pe acum a acestei lucrări, asupra întinderii și greutatei căreia nu mai e nevoie, cred, de stăruit, este ca să rog și să îndemn pe toți acei pe cari îi interesează această chestiune, și cari sunt în stare de a complectă materialul de fapte relative învoelii agricole, să binevoiască a'mi trimite copii de pe contractele agricole, din regiunile lor, precum și orice alte informațiuni asupra regimului, felului și obiceiurile muncii : agricole, viticole, pomicole, etc., din ținutul în care se află.

Acei cari ar voi să contribuie mai pe larg la desăvârșirea lucrării ce mi-am propus, de mai mulți ani, a o da la lumină, ar putea să studieze tocmelile agricole din regiunea lor pe intervale de cinci ani, pentru ca să se vadă cum au evaluat tocmelile și regimul muncii în decursul vremei.

VASILE M. KOGĂLNICEANU

Fost deputat al colegiului țăărănesc

București, Aleea Vasiliu (Izvor)

RĂPOARTELE ȘEFILOR DE TRUPE ASUPRA CAUZELOR CARE AU PROVOCAT RASCOALA ȚĂRANILOR DIN 1888

Memoriul colonelului I. Algiu asupra cauzelor răscoalei țăranilor

După rapoartele diferiților șefi de detașamente, se constată următoarele cauze, cari au împins pe țărani la răscoală.

In Ilfov :

1. Legile, ce interesează pe țărani direct, sunt nepotrivite cu starea culturală a țării, administrația nepăsătoare de interesele țăranului și reaua credință în aplicarea legilor.

2. Dorința peste măsură de înavuțire a proprietății, fie :
Stat, proprietar sau arendaș.

3. Cauze străine, cari gășind teren pregătit, au profitat pentru alte interese a-l exploată.

I) Asupra punctului 1, trebuese cu totul schimbate unele articole din legile drumurilor comunale, și mai ales învoelile agricole, căci acestea aduc pe țărani a munci tot anul proprietății moșiei, în schimbul căreia îi se dă două-trei pogoane de arat sau câteva banițe de grâne, cari nu sunt suficiente nici pentru hrana familiei lui, nici pentru semănat. Soarta muncii țăranului, deși este dictată de lege, însă legea neaplicându-se de cei în drept, rămâne a o dictă acei ce sunt uniți a-l exploată.

II) Statul, cât și proprietarii, la fiecare nouă arendare, caută a-și mări neconținut venitul, fără a aduce vre-o îmbunătățire sau a-și mări corpul moșiei.

De unde se sporește acest venit ?

Din greutatețile ce sunt forțați arendașii a impune pe spinarea țăranilor, și aceștia mai ales din cauza lipsei sunt forțați a face orice învoeli, fie ele cât de dezavantagioase, numai să poată lua ceva bani sau puține grâne, spre a se nutri. Necesită prin urmare a se stabili mai bine maximul învoelei țăranilor cu arendașii lor, căci altfel sărăcia, în care au ajuns, îi va conduce din-nou la răscoală.

III) Este asemenea netăgăduit că interesul străin ce se urmărește, ar fi fost fericit a prezentă țara noastră într'o stare de anarhie, cu idei socialiste și mai cu seamă încureată într'o luptă agrară.

Pentru acest scop nu s'a neglijat nici trimiterea agenților celor mai pricepuți în intrigi, cum nici banii, puternicul auxiliar al tuturilor faptelor.

Afară de aceasta au mai contribuit ziarele și promisiunile candidaților diferitelor colegiuri, cari prin diferite promisiuni căutau a-i atrage în partea lor.

Intru cât privește dezvoltarea răscoalei, pe o scară mai mare, se datorește neprevederii întinderei răscoalei. În orice caz însă, trebuiă dela început reprimată cu focuri.

In Prahova :

Plângerile locuitorilor erau :

I) Administrația rea.

II) Rezultatul legii electorale.

III) Lipsa de teren pentru lucru.

IV) Grelele învoeli cu arendașii.

V) Instigațiuni.

Voii dezvoltă pe rând :

I) *Administrația rea.* — Aceasta reese chiar din descrierea răsculărilor din diferite comune, fiind trei primari în capul țărănilor răsvrătitori, cari nu erau luați de frică ; aceasta putându-se constată : din contra, ei aveau atitudinea cea mai răsvrătitoare.

În alte comune, răscoala eră în contra primarilor și a autorităților administrative. Aceasta probează, după cum reclamă toți țărani, că primarii nu sunt decât agenții arendașilor cari îi asupresc, astfel că niciodată nu-și găsesc dreptate, nici la primar, nici la subprefect.

Aceasta reese foarte ușor, că în unele comune, primarul făcea cauză comună cu țărani, contra arendașului, iar în altele unde țărani se răsculau în contra arendașului, se răsculau și în contra primarului, când acesta eră bine cu arendașul.

Este ceva și mai mult în contra primarilor, că sunt comune în acest județ, în cari primarul este și îngrijitorul moșiei. Tot ca necorectitudine a primarului se poate cită un caz, care este cunoscut administrației, acela că un primar nu a voit să trimeată pe un țaran bolnav la spital, în Ploești, până ce mai întâiu nu i-a dat 3 lei ; boala s'a agravat, după cum spuneă țăranul, până ce a putut găsi cei 3 lei.

Pot adăugă, că în ceea ce privește administrația în județ, ea lasă mult de dorit.

II) *Rezultatul legii electorale.* — Răscoala a început, după cum am văzut, dela alegerile de delegați ale colegiurilor, și aci a fost în joc tot primarul, după cum se constată la comuna Fulga,

Gherghița și Vadu Părului, după cum zic locuitorii, că ar fi ales alți delegați decât acei anunțați de primar, acuzându-l că i-ar fi schimbat. Delegații aleși de ei, aveau însărcinarea să voteze pentru părintele Ioachimescu, care le-a făgăduit să le dea pământ și să le reducă dările la din 10 una.

Iată cum legea electorală poate să-i încurajeze la răscoală, care poate proveni din făgăduelile candidaților și din înzistarea agenților electorali ai acestor candidați, îndemnându-i de a menține cu orice preț pe delegații lor, lucru care convine țăranului, fiindcă dorința cea mai mare a lor este de a obține pământ, fiind azi mai mult ca uvrieri agricoli și gata totdeauna a se răscula la cel mai mic indemn.

Astfel s'a petrecut la Fulga, unde s'a descoperit unul din capi, care s'a arestat chiar în curte la popa Ioachimescu în Ploești.

Parchetul poate descoperi adevărul, în urma minuțioaselor cercetări ce-a făcut.

Ca înlesnire la răscoală și ca rezultat al legii electorale, mai pot cită și întrunirile ce au loc, precum a fost la 13 în Ploești, pentru a pregăti alegerea dela 14 Aprilie, unde au venit d-nii N. Ionescu, Panu, Fleva și Palade, cari la întrunire au vorbit țăranilor, încurajând răscoala, zicând că au drept și să susție.

III) *Lipsa de teren.* — Mai toți țăranii reclamă că nu au pământ destul de muncă, fiindcă proprietățile lor rurale s'au împărțit cele mai multe între copii, astfel că se poate zice că nu mai au pământ, rămânând ca uvrieri-agricoli.

Terenul proprietarilor a devenit prea scump din cauza arenzilor, și mai cu seamă a moșiilor Statului, care s'a ridicat peste măsură, în cât arendașul face învoeli prea grele și dă pământul chiar la locuitori străini, mai cu seamă acei ce se coboară dela munte, și cari plătesc în bani prețuri mai bune. Țăranii din unele comune îi goneau, nelăsându-i să lucreze pe locurile din comuna lor, zicând că ei au drepturi cei d'întăiu. Aceasta s'a întâmplat în comuna Balta Doamnei, și a fost o încercare și în comuna Homoricu în Plaiul Teleajenului.

IV) *Gretele învoeli cu arendașii.* — Acest punct îl ridică toate comunele, arătând, mai cu seamă, apăsarea arendașului, atât în învoeli cât și în plata pășunatului, precum și la măsurarea pământului, ce le dau de lucru. Mai toți arătau că arendașul la măsurătoarea pământului le dă în loc de 6 numai 4 pogoane, sau în loc de 8 numai 5. Astfel că ei lucrează în totdeauna pentru cantități mai mici decât plătesc. Dacă reclamă pentru aceasta la primar și subprefect, nu găsesse niciodată dreptate; arătând că în mai multe rânduri au reclamat și prefectului. Aceasta denotă încă o slabă sau o rea administrație.

Afară de aceasta, locuitorii mai reclamă că li se iă câte

20 lei de vită mare, și câte 10 de cea mică, pentru pășune. La dijmuit, după ce dă una și una, arendașul le mai ia un coș de porumb, pentru perderile prin rupere verde de copt și alt coș pentru pândărit.

Aceste arătări s'au constatat pe mai multe locuri ca adevărate, argumentându-se de arendaș că ei trebuie să scoată arenda ce trebuie să plătească, mai cu seamă la stat, unde s'a urcat peste măsură; aceasta este poate și cauza îngreunării învoelilor cu țărani.

Asemenea exigențe s'au mai găsit și pe moșia Bărcănești, unde îngrijitorul de acolo luă plata țaranilor pentru că culegeau urzici din pădure.

Îngrijitorul a mărturisit că ia plată pentru că trec prin grâu și-l strică.

Prin alte locuri s'a constatat că se ia plată pentru găștele ce pasc pe izlaz. Acestea sunt relatate de țărani și recunoscute și de arendaș sau îngrijitor.

V) *Instigațiuni*. — În județul Prahova, nu s'a putut descoperi nici un instigator, afară de agenții electorali, cari cred că au lucrat prin comunele Fulga și Gherghița. Dacă s'au făcut instigațiuni, acestea au găsit un teren foarte favorabil prin nemulțumirile arătate mai sus și prin limbajul ce țin unele jurnale, cari încurajează pe țărani la asemenea turburări.

Mai la toate comunele se găsește, chiar în primării, jurnale de felul „Luptei” și „Muncitorul”. Un primar a declarat chiar că primește toate jurnalele, fiindcă *presa* este liberă în România.

Această nenorocită plagă, de a ține un limbajiu rău voritor, se întinde mult; chiar în Ploești erau oameni cari dau scrisori soldaților, invitându-i a nu trage în frații lor și a se răscula contra șefilor cari îi exploatează. O asemenea scrisoare a căzut în mâna comandantului trupelor din județul Prahova, fără însă a fi putut prinde pe acela care a scris-o.

Rezultă din toate acestea că în prima linie să se facă neapărat îmbunătățiri în ceea ce privește administrația și mai cu seamă legea comunală, care dacă lasă atâta latitudine unui primar, cel puțin acesta să se caute a fi un om integru, care să se uite la interesul comunei și să fie drept cu oamenii comunei, iar nu să fie delegatul proprietarului sau al arendașului.

Trebuie ca țărani să fie convinși că și găsească dreptate, față cu proprietarul sau arendașul, tot astfel față cu subprefectul, iar nu aceștia să menajeze pe proprietar sau arendaș, de cari au un interes politic.

Trebuie asemenea ca arendașul să aibă o normă în învoelile sale, să nu ia peste puterile țaranului, care de multe ori este nevoit să se hrănească pe moșie.

Numai cu o adevărată administrație se poate îmbunătăți starea țăranului, care poate fi exploatat de arendaș, de primar, de popă, de învățător și de cărciumar.

In Ialomița:

Reclamațiunile țăranilor se pot clasa în trei categorii:

I) Reclamațiuni în contra autorităților, arendașilor și proprietarilor.

II) Cereri materiale, condițiuni noi de învoeli, pământuri; foarte puțini cereau porumb.

III) Reclamațiuni generale de sărăcie.

Reclamațiunile în contra autorităților pot fi justificate, însă nu explică în destul perzistența ce puneau oamenii a rămânea în stare de răscoală, chiar când li se dă satisfacție imediat.

Reclamațiunile în contra arendașilor și proprietarilor de asemenea justificate, în alte părți păreau de reă credință.

Cererile materiale.—Trebuie să înlăturăm cu desăvârșire cererea pentru lipsa de porumb; această lipsă nu există în județ decât, chiar cum spuneau sătenii, pentru aceia cari nu au niciodată; pe de altă parte, se știe bine, și existau precedente cunoscută lor, că statul luase dispozițiuni pentru a ajuta pe cei în lipsă.

Cererile de condițiuni de învoeli mai ușoare, păreau în acest județ cu totul neintemeiate, exigențele țăranilor pentru dijmă și izlazuri sunt exorbitante, față cu condițiunile existente în alte județe; în adevăr, în județul Ialomița sunt întinderi mari de pământ, condițiunile dijmei sunt cu totul ușoare.

Este adevărat însă, că unii arendași au înșesat contractele lor cu condițiuni secundare, precum: dări de ouă, brânză, găini, țesături și altele, cari constituie o cauză de șicane foarte suferătoare.

Reclamațiunea generală de sărăcie pareă mai gravă și se poate atribui lipsei de rezervă în averea țăranilor, cari în majoritate nu au putut să-și economisească nici o economie și trăiesc zi cu zi, ba încă fiind îndatorați peste măsură.

Exigențele crescând peste măsură, ale statului mai ales, cele indirecte sunt neapărat cauza principală a acestei stări.

Cererea de pământuri constituie cea mai gravă din reclamațiunile puse înainte de răzvrățitori.

Dacă recapitulăm motivele de răscoală, invocate de țăranii din județul Ialomița, vedem că din toate se pot găsi mai multe cauze adevărate.

Din toate acestea însă numai două au putut să servească de pârghie puternică pentru a-i mișcă:

1. Sărăcia generală a acestor oameni muncitori, cari trăiesc numai zi cu zi, și;

2. Speranța de a dobândi noi pământuri.

Această speranță dată lor în germen prin legea rurală din 1864, a fost încă întreținută de toți aceia cari au avut trebuință a se servi de dânsii în scopuri politice; chiar statul a ridicat această chestiune cu ocaziunea războiului din 1877, și, în urmă, cu împământeniri pe alocuirea făcute pe moșile statului, dar pare că s'a ferit a rezolvă chestiunea într'un mod definitiv, și a lăsat-o ca un mijloc de agitațiune teribilă în mâinile oricărui se adresează țaranului.

Putem deduce acum din cele ce preced adevăratele cauze ale răscoalei.

Cele dintâu sunt născute din mersul natural al lucrurilor, în urma legii rurale din 1864, care s'a aplicat *fără ca de atunci încoace un sistem rațional să vie să completeze dispozițiunile acestei legi sociale și să înlăture relele ce decurg din această operă folositoare*, dar care conțineă germeni de comunism, lesne de exploatat în ochii muncitorului; s'a produs dar un proletariat care a crescut și s'a înmulțit din ziua chiar a împroprietăririi sătenilor; într'adevăr, cei mai mulți din ei, loviți de nenorociri, nu s'au profitat măcar de o recoltă a pogoanelor ce le-au dat legea, ei s'au grăbit a le închiria la cei mai tari din sat, și apoi cheltuind cu nevoile momentului banii luați, au rămas în veci datori și muncitori la ceilalți.

În rezumat, cred că instigațiunile ce au avut loc, cu ocazia răscoalelor, au fost numai cauza pentru a fi ales un candidat oarecare, promițând că va face imediat aceea ce cereau ei, îndată ce va fi ales, și care în urmă, văzându-se cu totul înșelați și ne mai având încredere în nimeni, au căutat a-și găsi ei înșiși ceea ce cereau, ca guvernul de frică să le acorde ce le lipsea.

Propagarea răscoalei se datorește și în mare parte și neprevăderii întinderii, căci dacă dela început se dă ordin spre a trage focuri, frica de moarte făcea să se liniștească toate comunele ce se preparau pentru această luptă.

În adevăr, elementele cele rele din fiecare sat, atâtau la răscoală pe ceilalți zicându-le: Să facem și noi, că nu le-au făcut nimic celor din cutare sat; ei ereau tot în ideia că numai acolo unde se făceau dezordine căpătau realizarea cererilor lor. Pe de altă parte călărășii cari fusese concentrați pentru reprimarea dezordinelor dela Urziceni întoreându-se în satele lor, desconcentrați prea de curând, au contribuit mult la propagarea răscoalei, zicând că nu s'a făcut nici o represiune în localitățile răscolate.

În Ciocănești, mai ales, victimele atribuiău acestor cuvinte izbucnirea răscoalei.

Trebue să tragem din aceste evenimente un învățământ însemnat în ceea ce privește acțiunea autorităților în fața unei răscoale de asemenea natură care amenință a se întinde peste toată țara și a compromite existența ei.

Memoriul d-lui maior Băicoianu asupra răscoalelor țărănești

La prima vedere chestiunea revoltei țăranilor pare neexplicabilă, atât de fără șir sunt pretențiunile lor.

În adevăr, auzind în unele părți că se cere pământ, cu alte cuvinte, o nouă lege de împroprietărire, sau din 10 una; în altele, desființarea licenței și alte asemenea, s'ar crede că acea masă revoltată s'a ridicat spontan, fiecare cu ideile, cu aspirațiunile, cu cerințele sale proprii, spre a formă, necălăuzită, un tot formidabil și răzvrătit. Aceasta nu poate fi; nu într'un gând s'au unit tacitamente toate aceste dorințe spre a izbucni deodată; cauzele determinante au fost provocate și dospite mult timp, de și-au făcut loc prin apăsarea din ce în ce mai covârșitoare a soartei țăranilor și prin nebagarea în seamă a celor ce, ocupați cu interese personale, au neglijat a priveghea cele ce se petrec în jurul lor.

Spre a mă face mai bine înțeles, mă voi servi de puțină experiență câștigată atât în ramul administrativ cât și din cele petrecute în ultimele zile sub ochii noștri și voi despărți cauzele acestei revolte în patru puncte principale:

I) Legi nechibzuite, necroite pe talia săteanului, nebazate pe gradul cultural al țării, legi aplicate în pripă, transformate neconținut; administrația aplicând acele legi cu nepricepere adesea, cu rea credință mai totdeauna.

II) Dorința nemăsurată de înavuțire repede și fără greutate; dorința împărțită de proprietar sub orice formă, *fie el stat, proprietar sau arendaș*.

III) Nepotrivirea nivelului cultural, oameni prea înaintați, alături cu alții ignoranți cu desăvârșire între cari se vără partea nepricepută dar îngâmfată.

IV) Cauze străine, cari găsind terenul pregătit au profitat spre a putea trage în parte foloase.

Neapărat că toate aceste puncte s'ar putea dezvoltă oricât de mult, mai cu osebite de către aceia cari având competența materiei, agonisită prin conlocuirea între săteni, ar dori o lămurire sinceră.

Neînșușind asemenea calități, voi cercă a arată în treacărt părțile cele mai jicnitoare ale acestor legi în aplicarea lor.

a) Legile ce interesează direct pe țăran sunt mai cu osebite: legea împroprietăririi, legea județeană, legea comunală, legea drumurilor, legea tocmelilor agricole și acele atingătoare de fise.

Legea de împroprietărire: — Acea lege binefăcătoare, chibzuită la noi cu atât bun simț, nu a scăpat nici dânsa nevăzută.

În multe locuri delimitarea s'a făcut cu precauție rea și păgubitoare intereselor obștei; s'a dat de exemplu țăranilor locul cel mai sterp, sau s'a băgat locurile lor între pământul proprietății, astfel încât este peste putință să nu cază săteanul nevoias în mâinile stăpânului; prin acest mod el este silit să se învoiască ca să scape de vecinicile globiri ce i se fac, căci să nu ne facem iluziuni: primăriile rare ori au oborul de vite; el se găsește tot la curtea boerească.

Am putea citi anume cazuri unde chiar cimitirele s'au dat pe râpe, astfel că nu se putea sui cu morții pe acele înălțimi, sau dacă izbutește a-l înmormânta cu mare anevoință, apele ploilor făcând viroage, aruncă cadavrele afară. În asemenea condițiuni nu este de mirare ca legile sanitare să rămâie literă moartă și că în multe comune cimitirele să nu fie regulate afară din reionul locuit.

Cât despre însurății, se știe câte promisiuni s'au dat și cum au fost dânselor satisfăcute.

Un exemplu va fi de ajuns: într'un județ, cercetări serioase ar dovedi că pe moșiile statului târgoveții au avut aproape singuri locuri, negreșit în schimbul unei taxe. Se înțelege că acei ce nu posedau de cât dreptul lor, erau lăsați pe din afară.

Legea județeană: — Aceasta reprezintă mai mult interesele proprietarilor cari și sunt chemați a o aplică; lucrările acestei camere cantonale, ori sunt sterpe, prin animozitățile create de ultimele alegeri, ori caută a ocroti interese de castă; chiar acolo unde în sânul consiliului au străbătut câțiva țărani, situațiunea nu este schimbată, căci dânsii, în contact cu albăstrimea, devin cei d'întâi asupritori. Cât pentru comitetele permanente, ele sunt în deobște azilul celor scăpătați cari caută a'și reface prin slujbă, dacă nu și abuz, o pozițiune pierdută.

Legea comunală: — Nici aceasta nu există, căci baza alegerii nu există în sat; este lesne de înțeles, că dacă la alegerile generale falsificarea se practică cu inteligență, în comunele rurale ea se face pe o scară și mai întinsă și mai necioplită și adesea ori se nimicește cu desăvârșire, rămânând la capriciul celui mai tare.

Fiecare proprietar dorește a avea comună pe moșia sa, chiar când aceasta nu ar întruni de cât 50 familii, și prin urmare când averea comunală nu ar fi în stare să plătească sarcinile sale; primarul devine de drept alesul proprietarului, logofătul scrie biletele, alegerea se face cu forța brută, sau în necunoștință de cauză și acel om hotărât de lege ca păzitor al intereselor sătești devine instrumentul de exploatare, împreună cu alți doi trei mai

impuși din comună, de obicei: notarul, învățătorul, șeful de garnizoană și adesea preotul.

Intre aceștia se și împarte bugetul comunal, rămânând în suferință cei mai nevoiași, adică: vătășei, pentru a căror mandate niciodată nu există fonduri.

Legea drumurilor: — Ea este aplicată după pozițiunea geografică ce ocupă cutare sau cutare moșie. Inginerul, dacă nu voește a fi taxat ca incapabil, trebuie ași îndreptă ochianul totdeauna către cel mai influent. Cât pentru țaran munca legiuită se tâlmăcește nu prin zilele ce a făcut, ci prin acelea ce i s'a dat să facă, și mai cu osebire aceia ce voește a-i ține în seamă picherul sau primarul. De obicei lucrul se practică astfel: se scoate din listă toți cei protejați, ramașilor se alocă întreaga șosea, împărțită pe capete și pe care trebuie a o da gata fără a se mai pomeni de zilele legiuite. Dar chiar așa fiind, nu se știe încă dacă picherul va voi să primească partea lucrată, sau nu va uita să-l treacă în izvod.

Conducerea lucrării mai în totdeauna se face de oameni nepriecpuți, neposedând încă ca cunoștință de cât cunoștința celor puternici din localitate. Este atât de înrădăcinat acest sistem în cât a devenit natural. Mirarea unui oarecare domn, eră cum nu i s'a încredințat postul vacant de moașă a orașului, de oarece dânsul nu cerea de cât să subserie ștatul de prezență, fără a pretinde și la sarcinile funcției.

Este deobște cunoscut că țaranul nu are nimic mai dulce ca pământul. Săteanul nostru nu este umblat, el nu a avut mijloace întinse de comunicare și a rămas lipit de țarina sa, adesea ori nemișcat până la adânci bătrânețe; de aci, un dor nemăsurat pentru pământ: a-l posedă, a fi proprietar pe un petec cât de mic, este visul săteanului.

Pământul și cultura lui, prin urmare tocmelile agricole interesează în primul rând pe țaran.

Există contracte agricole cari ar trebui conservate ca specimen de asuprire: un miel zece franci fiindcă nu a fost adus la timp; un pogoan lucrat, revind la prețul a 4 pogoane prin condițiunile la cari este impus și alte asemenea loviri directe în starea materială a săteanului.

Administrația ar putea să vadă aceste rele, le vede chiar, și dacă este onestă caută a îndreptă sau cel puțin a împedecă părțile jienitoare, dar câte nemulțumiri și câte plângeri nu se îndreptează contra nenorocitului prefect, care ar încercă să strice echilibrul întocmirilor folositoare; ce lipsă de tact și înstrăinare a influenței în județ, care se traduce prin un complet eșec la ziua alegerilor.

Este dar nevoită administrația în condițiunile în cari este pusă astăzi, ca pentru interesele considerate ca cele mai de că-

petenie, să deschidă amândoi ochii și prin urmare să nu mai aibă cu ce vedea celelalte nevoi.

Legile dărilor către Stat: — Se aplică și dănselle în mod vexatoriu urmând povârnișul celorlalte. Este natural ca statul, având din ce în ce mai mult nevoie de bani, să-și crească pe hârtie veniturile spre a putea clădi bugete asigurătoare tuturor intereselor. Cu multă anevoință se fac acele împliniri, cu greu săteanul, strâmtorat din toate părțile de nevoi, mai poate răspunde cerințelor necurmăte ale receptorului și împilarea devine firească prin măsurile de constrângere ce trebuiesc luate.

Să cităm aci un caz văzut personal: un nenorocit vătășel datoră trei sferturi și i se vinde vaca; el însă posedă mandate neplătite de comună pe doi ani, mai știa încă că făcuse în acest timp serviciul stăpânirii, rupând opincile ziua și noaptea pe drumuri și nu înțelegea cum stăpânirea când e datoare nu plătește, iar când are a lua i se vinde vaca. Subtilitatea diferenței datoriei către fise și cea către comună, nu-i intră în cap, și bunul simț îl povățuie să fie socotit și scăzut cu ceea-ce datoră.

Ar trebui să intru în multe detațiuni spre a dovedi cu câte sarcini apasă statul asupra județelor, cum dânsul le-a cufundat în datorii enorme, astfel că astăzi mandatele județene sau comunale nu valorează nici a zecea parte din suma ce reprezintă.

b) De câte ori nu s'a văzut administrația centrală fălindu-se cu sporirea arenzilor moșiilor sale. În fapt acel spor care umple poate golurile visteriei sărăceă sau pe arendașul nepriceput sau în cele mai multe cazuri pe sătean, la care se întore toate nevoile ca la o matcă fatală.

Apoi dacă statul, care ar trebui să cumpănească interesele sale pecuniare cu rezultatele nenorocite ce ar produce o rea administrare, statul care trebuie a da exemplul gospodarului înțelept și a căru tendință trebuie să fie de a creă proprietatea mică la poarta proprietății celei mari; dacă statul, zic, se mulțumește a lua cât mai mult posibil, fără a se ocupa de consecințe, cu cât mai mult proprietarul fiind mai nevoiaș de cât statul, nu va căută orice mijloc spre a-și mări averea și, în al treilea rând, ce nu va face arendașul spre a-și plăti enormele arenze și a câștiga beneficiul ca prinos al muncei sale?

Și dacă statul ar fi cel puțin bun gospodar, dacă ar înțelege că adevărata sa avere stă în starea prosperă a tuturor, dacă, fără a face legi noi, ar creă cel puțin o concurență onestă, puind condițiuni de maximum pe moșile sale; dar el este în același timp lacom și indiferent, sau mai bine zis, sacrificând totul în intereselor personale. Cunosc o moșie care se pune regulat în licitație, dar la care tot atât de regulat nu se prezintă nici un

amator. De ce? Moșia nu există de cât în „Monitor“ și poate în controalele ministerului; pe fața locului, ea este de mulți ani desființată prin cotropire.

c) Am zis că este o enormă deosebire a nivelului cultural și această diferență se vede în limbă, în port, în obicei, dar mai cu osebire în felul de a cugeta. Sunt puțini acei ce conduc, sunt mulți însă acei ce se lasă a fi târâți, fără a avea ideile lor proprii, fără convingeri și schimbând, din această cauză, neconținut chipul vederilor lor. Dar, aceea-ce este un rău veninos pentru sătean, sunt acele capete bolnave, cari cu câteva noțiuni primare se cred în drept a tăgădui și legi și Dumnezeuire și cari plini de o trufie nesocotită sunt primitivi de orice idei, oricât de învățate și tocmai pentru că ele ies din simțul comun. Se găsească mulți din aceștia prin sate; un preot chiar ne spune, ca laudă, că este ateu și socialist.

Apoi când asemenea oameni cari au monopolul științei în comună îndeamnă, fără să priceapă, la propagarea ideilor de răzvrătire în contra a tot ce este firesc, când mai cu osebire se lasă a se întrevedeă balsamul alinării pentru ranele neconținut deschise, este oare de mirare că săteanul se ridică dând credință spuselor celor pe cari s'au obicinuit a-i ascultă?

Oricari ar fi fost firele pe cari s'a țesut această mișcare, trebuie să o recunoaștem, dânsa nu a dobândit un atât de grabnic succes, de cât numai fiindcă se vorbea direct dorințelor săteanului, fiindcă se promitea o încetare a suferințelor sale.

Nehotărârea întâielor momente a făcut încă să se creadă că faptele vor urma în curând promisiunilor date și numai grație măsurilor dureroase dar înțelepte, s'a putut curmă o situațiune anormală, periculoasă din toate punctele de vedere.

d) Pregătit prin suferințele pe cari le schițarăm mai sus, muiat de idei cari izvorâte din cugetări serioase ar fi putut fi roditoare, dar cari împrăștiate de capete ce nu au văzut nici pericolul național nici la ce poate duce mânăuirea acestei arme cu două tăișuri ce se zice popor, săteanul s'a sculat:

Nu în contra stărei sociale, nu în contra instituțiilor, ci personal contra acelor care-l supără de aproape: arendașul moșiei și primarul. El a uitat tot ce'i s'a spus, abia câte un glas se auzea la început rostind cuvintele monopoluri, apanage, dar cari la minut erau acoperite de mii de voci cerând pământuri, cerând dreptul de a munci.

Se poate presupune, căci nu am avut competența a descoperi urzeala, se poate, zic, ca cei interesați a ne prezintă în afară cu idei socialiste, în o luptă agrară și neputându-ne cârmui, să nu fi neglijat nimie spre a fi considerați ca un focar de răscoală. Se poate încă ca o altă seamă de interesați, să fi căutat a profita de neliniștea spiritelor atâțate atâta timp prin serieri și lupte

politice, căci, fie zis în treacăt, răscoala de la Urziceni, care este începutul mișcării, nu este lămurită, căci nu se ridică satele în masă, pentru că au fost câțiva subscriși fără voe în o telegramă; dar ori cum va fi, acest trist eveniment trebuie să ne lase un învățământ: *acela că legislația noastră nu ocrotește pe sătean, că dânsul suferă și nu găsește ajutor în administrație și că o reformă este neapărată.*

Acestea fiind vederile mele proprii le supui aprecierii celor în drept.

Memoriul d-lui colonel Jacob N. Labovary asupra răscoalei țăranilor din județul Ialomița, în anul 1888

Izbușnirea răscoalei. — Către finele lunei Martie veni deodată știrea în București, că în comuna Urziceni din județul Ialomița s'a ivit o răscoală.

Intr'adevăr, în ziua de 20 Martie, la ora 9 dimineța, căpitanul Râmniceanu, comandantul comp. 7-a din regim. 23 dorobanți, cu reședința în Urziceni, primi o adresă de la subprefectul plășei Câmpul, prin care-l anunță că a primit un raport de la primarul comunei Urziceni cum că spiritele în comună sunt agitate, și cere de la dânsul ca îndată ce primarul îi va cere ajutor, să-i puie la dispoziție 30 de soldați.

Fiind Duminică, căpitanul aveă compania concentrată la instrucție în marginea orașului; la ora 4 $\frac{1}{2}$ p. m. primește adresa primarului prin care-i cereă ajutor; pornește imediat în oraș și găsește pe primar și pe subprefect în mânele unei cete de 200 — 300 oameni care-i băteau; izbuti a răspândi pe țărani și a degajea pe bătuți.

S'a trimes știrea și la București, de unde fu trimes escadronul al 2-lea din regim. 3 călărași, sub comanda căpitanului Solomonescu; acesta sosi seara la ora 8 în Urziceni, când lucrurile păreau că se liniștise.

Liniștea nu fu turburată Luni; Marți 22 sosi și un escadron de roșiori din Slobozia.

Maiorul Roșca din regimentul 23 Dâmbovița se află în inspecție la comuna Eliza-Stoenești; informat că la Urziceni este răscoală, porni imediat acolo, unde găsi ordinul că i se incre-

dințeză comanda trupelor din Urziceni, unde sosi prefectul județului, d. Protopopescu, procurorul și judele de instrucție.

Comunele vecine începeau a se mișcă; se anunță că voese a veni la Urziceni cu reclamațiuni. Maiorul Roșca luă dispozițiuni pentru a nu lăsa să intre în oraș cete de oameni și așeză trupe la bariere, organizând în interiorul orașului patrulă.

Mercuri 23 Martie, oamenii din comunele vecine se prezentară la bariere în cete de câte 200—300 oameni, cerând a merge la primărie, spre a cere pământuri, dijma din 10 una și altele. Întâia ceată se prezintă la bariera Alexieni, compusă din oamenii din satele Alexieni și Manasia. Maiorul Roșca, însoțit de prefect, îi îndemnă a trimete o deputație de 4 oameni din fiecare comună, cerându-le ca ceilalți să se răspândească; deputățiile merseră la primărie, unde-și făcură în scris cererile; cetele însă deveneau din ce în ce mai numeroase, amenințând a pătrunde în oraș, nemulțumindu-se cu propunerea ce li se făcea de a trimete delegați la primărie, așa încât pe la ora 11 a. m. prefectul, inspăimântat de gravitatea mișcării, zise oamenilor ce soseau mereu și reclamau printre altele pământuri „că pot să are unde vor” și plecă spre București; primarul fugi la ora 3 p. m. în aceeași direcție. Maiorul Roșca a cerut atuncii Corpului al 2-lea de armată instrucții asupra modului de a procedă, de oarece autoritățile civile nu mai existau.

Joi 24 Martie, satele continuară a veni din nou și începușeră a comite excese; un călăraș care venea de la comuna Eliza-Stoenești la Urziceni fu oprit de o ceată de 200 de oameni, dat jos de pe cal și bătut; îi s'a rupt mânerul sabiei și nu a putut urmă drumul decât cu mare greutate; acest călăraș aducea maiorului Roșca o scrisoare de la un arendaș anume Petrică Marinescu prin care îl anunță că comuna Speteni este revoltată, că țărani ar fi omorât pe primar și ar fi bătut de moarte pe șeful de garnizoană.

Maiorul Roșca văzând că răscoala ia proporțiuni, dete ordin pentru concentrarea companiei a 8-a din regim. 23 Doro-banți și ceru ca căpitanul Parapeanu cu $\frac{1}{2}$ escadron să pornească imediat în acea comună spre a restabili ordinea, luând în același timp și comanda comp. a 8-a din Condeești.

La sosirea capitanului Parapeanu în marginea comunei, fû întâmpinat de doi proprietari anume Nițescu și Bolintineanu și de șeful garnizoanei, făcându-i cunoscut că au fost goniți de săteni care căutau a-i omori și că au stat ascunși noaptea în o șiră de paie ca să scape; căpitanul i-a întors în comună și i-a dus la domiciliurile lor; în urmă se duse cu escadronul la primărie, pe care o găsi înconjurată de o ceată mare de săteni; la întrebările ce făcu căpitanul oamenilor, pentru ce s'au strâns i-au răspuns „că sunt muritori de foame, că nu au pământuri, iz-

„lazuri, că nu au porumb de mâncare și că primarul i-a furat și „înșelat cu promisiuni și că-l caută ca să-l omoare“. Căpitanul i-a îndemnat a se răspândi povățuindu-i a face o petițiune și să o ducă trei dintr'ânșii directorului ministerului de interne care sosise în Urziceni.

Oamenii părăuă a se potoli puțin, și intrară în primărie spre a-și face petițiunea. În acest timp căpitanul fu informat că în comuna Bărcănești, care este vecină cu Speteni, este răscoală și că locuitorii bat pe ajutoarele de primar, în lipsa primarului și notarului fugiți. Căpitanul se transportă imediat în acea comună aflată la 1 kilometru depărtare; în drum fu întâmpinat de victimele din Bărcănești, cari îi spuse că țărani, după ce băuse toată noaptea la han și devastase cârciuma, i-a siluit, maltratându-i grav, pentru că nu voiau să spargă casa de bani a primăriei; căpitanul i-a luat cu dânsul și au intrat în sat. La primărie au găsit un număr foarte mare de oameni, parte din ei beți, deși nu eră decât 6 ore de dimineață; întrebați de căpitan asupra faptelor ce comit, ei au răspuns în acelaș mod ca și cei din celelalte sate, „că i-a sărăcit primarul, notarul, ajutorii de primări“.

După mai multe sfaturi ce le-a dat, a izbutit a-i potoli, rămânând ca să facă petiție directorului ministerului de interne la Urziceni.

Pentru ca să-i liniștească și mai mult, căpitanul descălecă și se însărcină a le arăta cum să facă petițiunea, cerând ca ceata să se răspândească; dar abia începuse învățătorul a serie petițiunea, când oamenii strigară „că nu vor petiție, nu vor nimic, că au reclamat ministerului de interne și prefectului în nenumărate rânduri și nu le-au făcut nici o dreptate, zicând încă că vor dărămă primăria ca să nu mai existe autorități“. Căpitanul Parapeanu se sili atunci a se strecură afară și a încălecat; primind din nou știrea în acest moment că cei din comuna Speteni bat pe șeful de garnizoană, porni din nou spre Speteni, dar nu se depărtase ca 30 metri, când aude un sgomot mare, urlete și plângeri în primărie și strigăte „sai d-le căpitan, că omoară pe ajutorul de primar“. S'a înapoiat atunci și a întocmit escadronul în linie de bătae, în fața primăriei, făcând somațiuni ca oamenii să se răspândească, și numai amenințând că dă focuri, izbuti a degagea pe ajutorul de primar din mâinile sătenilor; aceștia s'au repezit la căpitan pentru a-l dă jos de pe cal; dânsul s'a apărat cu sabia și a ordonat plutonului să șargeze; în această șarjă vreo 5 soldați au fost loviți de băte, iar unuia îi s'a rupt oblâncul șelei de dinainte.

Șarjea însă cât de slabă eră, izbuti a răspândi pe țărani; ajutorul de primar fu luat cu escadronul și trimis la Urziceni, însoțit de 4 călărași pentru a face plângere procurorului.

Escadronul a mers apoi continuu de la Speteni la Bărcănești, fără a izbuti a readuce liniștea.

În această din urmă localitate, 5 oameni armați cu ciomege au avut îndrăzneala a propune căpitanului să descalece și a merge cu ei în primărie pentru a le face petiția, ziceau ei, însă intențiile lor criminale se vedeau bine. Căpitanul îi răspândi fără a-i putea aresta.

La Speteni sosise locotenentul Solacolu cu 40 oameni din escadronul I de Ilfov, trimiși dela Urziceni ca ajutor și în Bărcănești veni compania a 8-a de dorobanți, sub comanda căpitanului Daniilescu; detașamentul din aceste două localități se puse sub comanda căpitanului Parapeanu.

Acuma dispuind de mai multe trupe, căpitanul merse întâiu în Bărcănești, unde găsind oamenii tot adunați la primărie ordonă căpitanului Daniilescu să ocupe primăria militară, stabilind un cordon de soldați în jurul localului; răzvrățitorii, în număr ca la 200, se așezară în dreapta primăriei, având fiecare câte o bâtă în mână.

Căpitanul Daniilescu făcù somațiunile legale, la care somațiuni sătenii începură a insulta și strigă că nu se supun.

Căpitanul Parapeanu comandă o șarje, oamenii s'au retras înapoia gardurilor și au început a se lupta apărați fiind de gard; atunci, pentru a-i înfricoșă, se comandă încărcarea; ei se înverșunară și mai tare și săriră cu furie asupra căpitanului; *acesta, în lipsă de ordine precise, nu se crezù în drept a aplică dispozițiile regulamentului și a întrebuința focurile*; dânsul se retrase din nou în fața primăriei, unde fù urmat de un număr și mai mare de țărani armați cu bâte. Atunci, simțind neapărat necesitatea de a face un act care să intimideze pe răsculați, se puse cu locotenentul Solacolu, cu sergentul major Cuțarida și cu alți doi sergenți din escadron în capul escadronului, armând revolverele și amenințară că dau focuri; oamenii se intimidară atunci văzând atitudinea fermă a ofițerilor și începură a asvârli ciomegele și a se răspândi, retrăgându-se din fața escadronului.

Căpitanul Daniilescu rămase în Bărcănești, iar căpitanul Parapeanu cu escadronul porni la Speteni.

În zilele de 23 și 24 se pareă oarecum că agitațiunea ereă puțin potolită.

În seara de 25, d. colonel Dimitrescu, comand. regim. 23 Dorobanți, sosind în Urziceni luă comanda trupelor.

La 26 Martie, țărani reîncepură a veni în cete pe la diferitele bariere ale orașului, unde fură întâmpinați de directorul ministerului de interne, de procurorul de curte Cociaș și de maiorul Roșca; tot în această zi directorul ministerului de interne, procurorul de curte Cociaș și trei ofițeri de roșiori ple-

cară prin comune ca să vadă cum stau lucrurile și să primească reclamațiunile oamenilor.

În timpul zilei sosi colonelul Chirițescu, comand. brigăzii a doua călărași cu 2 escadroane de roșiori din București și un escadron dela Slobozia.

La 27 Martie izbucni răscoala la Ștefănești cu mai multă furie și escadroanele de roșiori fură îndreptate spre acea localitate.

Propagarea răscoalei.—Linistea se părea turburată numai în plasa Câmpu, din județul Ialomița, când în ziua de 3 Aprilie, Duminică, d. Vineș, noul prefect, fû înștiințat că satele vecine de Călărași vor să vie în cete spre oraș.

Intr'adevăr, în acea zi dezordini grave se produsură pe tot malul Borcei, începând dela limita județului în comuna Ulm și cătunele sale, și se întinseră atât în jos spre Călărași cât și spre Nord, amenințând, pe de o parte, capitala județului, iar pe de alta calea ferată și zona de pe apa Ialomița, unde răzvrătiții puteau face cauză comună, cu agitațiile încă nepotolite din jurul punctului Urziceni.

Sătenii din sate mari și avute ca Ulm, Verești, Ciocănești, Valea Rusului, se organizară în cete și se repeziră asupra primarilor, arendașilor, proprietarilor și îi bătură într'un mod crunt și devastară proprietățile lor; ei jefuiră și toate prăvăliile micului comerț local. În toate satele se întinse știrea că sătenii au să atace pe arendași și pe primari, și dezordine se produsură chiar în sate ca Rasa și Cunești aflate aproape de capitala județului. Primari, arendași, proprietari și chiar argați fură atacați și bătuți până la moarte; parte nu scăpară de cât prin fugă.

Județul întreg fû amenințat de o adevărată „jacquerie“ și numai sosirea unei forțe armate îndestulătoare puse capăt răscoalei.

Luni 4 Aprilie la orele 7 $\frac{1}{2}$ dimineța, căpitanul Parapeanu anunță pe comand. garnizoanei că din comunele Ceacu, Călărași-Vechi, Mănuș, Cunești și Rasa, vin spre oraș cete de săteni din care unele aduc cu ele pe arendași pe jos, maltratându-i; imediat se scoase toate trupele aflate în garnizoană cari porniră spre bariera București, însă trupele nu ajunseseră la barieră că cetele de săteni, în număr de 500 la 600 oameni, intraseră deja în oraș; ele izbutiseră a-și crea o trecere printre puținele trupe aflate în localitate și înaintaseră spre centrul orașului, armați cu bâte; parte din acești oameni ereau în stare de beție; ei pătrund până la prefectură.

Prefectul și d. colonel Dimitrescu le eșiră înainte, le vorbiră și îi îndemnară a-și expune păsurile, făgăduindu-le că li se va face dreptate.

Parte din ei părăură că voiesc a se retrage, însă amenin-

tând pe prefect și zicându-i ca „să plece la București spre a le aduce satisfacere, căci peste trei zile se întorc să aibă rezultatul“.

Unele din cererile lor păreau dictate de o lozincă, dar parte erau incoherente.

Mulți din ei însă nu fură mulțumiți și căutau a produce dezordine spre a putea jefui.

Căpitanul Parapeanu primi ordin a-i somă să se răspândească, ei refuzară; se încercă atunci a înainta cu escadronul de călărași în șarge; strada eră înțesată de lume, parte curioși, și escadronul nu putu să-și facă datoria; ceata se îndărji și începù a da cu băteu în soldați, urmărind pe călărași cari se retrăgeau înaintea lor; răsvrătorii amenințau, cu strigăte de moarte, pe căpitanul Parapeanu; dezordinea luă un caracter grav și prestigiul forței publice eră nimicit; din norocire însă, dorobanții aduși în centrul orașului ca să închiză strada principală, sloboziră atunci câteva gloanțe, din care unul lovi un colț al zidului hotelului Regal. Atât această împrejurare, cât și făgăduelile ce li se făcuse, determinară cetele a evacua orașul, rămânind însă tot foarte amenințătoare, anunțând întoarcerea lor în curând.

În seara de 4 Aprilie sosiră ajutoarele trimese dela București și începù reprimarea acestei mișcări, care luase proporțiuni mari și care, de unde la început se părea a avea un caracter politic, se transformase într'un adevărat brigandagiu.

Cetele atacau, devastau, băteau de moarte nu numai pe autorități, pe proprietari, arendași și argații lor, dar și pe călători sârmani, ciobani, rudari, păzitori, pe cari îi jefuiau. Ele porniau de preferință spre localitățile unde existau prăvălii și le jefuiau de sus până jos. Astfel la Ciocănești, Ulm, Chirnogi, Făurei, Valea-mare și Valea Rusului, cetele au dărâmat casele proprietarului, au jefuit tot, au ars registrele, au spart lăzile de fer, furând toți banii și efectele coprinse în ele, au devastat prăvăliile aflate în număr mare, mai ales în Ulm și Valea Rusului, jefuind toată marfa ce posedau.

Ca atentări asupra persoanelor, semnalăm cele mai principale: bătaia de moarte suferită de primarul dela Ulm, de fiul arendașului din Ciocănești, pe care l-au crezut mort și l-au adus cu targa la biserică să-l îngroape, bătaia unui argat al arendașului din Mihai-Viteazu, pe care unii îl băteau jefuindu-l, pe când ceilalți îi săpau groapa, frângerea ambelor picioare a unui păzitor al pădurei Statului de naționalitate bulgaro-turcă, jefuirea unui rudar la Podu-Lupi, a unor tăietori de lemne, olteni din pădurea Ulm, siluirea arendașilor din Rasa, Ciocănești, aduși cu forța pe jos până în Calarași, loviți și maltratați, ș. c. a.

Este învederat că cele petrecute prin sate erau acum a se produce cu mai mare violență, prin orașele de reședință, dacă nu se reprimau la timp aceste teribile excese.

Raportul meu No. 42 din 12 Aprilie 1888 relatează toate cele întâmplate în reprimarea răscoalei; ne referim la dânsul numai în cea ce privește această parte a istoricului evenimentelor.

Caracterizarea răscoalei.— Ne-am întins asupra istorisirii celor dintâiu fapte ale răscoalei, căci ele caracterizează pe deplin *atât natura dezordinilor*, cari se repetară în toate localitățile mai în acelaș mod, *cât și ezitațiunea* autorităților în fața unei mișcări ale cărei motive păreau a fi sărăcia populațiunii muncitoare.

În rezumat, răscoala prezintă caracterele următoare :

1). Nelinește printre locuitorii adunați pe la cărciumi de către câțiva instigatori locali, cari le fac distribuții de vin, luat adeseori dela cărciumari cu sau fără plată, dat câte odată chiar de cărciumari, fiind ei însuși atunci printre instigatori.

2). Maltratarea primarului într'un mod, în general, foarte crunt, cu amenințări și acuzări vagi „că el ajută la exploatarea lor și că nu le dă ordinul venit din București pentru distribuiri de pământuri”; aceste maltratări se întindeau câte odată asupra notarului și ajutoarelor de primar, *rare ori asupra învățătorului.*

3). Năvălirea asupra caselor arendașului și proprietarului, bătând și siluind foarte grav pe arendaș, proprietar, argați, di-strugând tot, însă fără a omori direct pe nimeni.

4). Comunicarea stabilită între satele răscolate căutând elementele cele rele din alt sat pentru a pregăti dezordinea; când erau gata veneau de prevesteau ceata răscolată vecină ca să le dea ajutor în acțiunea lor; această comunicare eră din cele mai grave, căci aduceau contra arendașului și proprietarului cete străine, care nu avusese nici un raport cu dânsii și prin urmare nici o ocaziune de a fi primit vreun bine dela dânsii.

Cetele străine localității se arătau cu atât mai crude.

5). Năvălirea în cete dese spre reședința subprefecturei și a prefecturei, adunând în drum satele din cale, târând cu dânsii pe arendași și pe capii autorităților locale, scăpați cu viața. Consecințele acestor năvăliri din ce în ce mai îndrăznețe, se pot lesne vedea.

Instigatorii locali.—Instigatorii locali pe față a acestor dezordine se compuneau mai pretutindenea de acelaș soi de oameni :

1) Unul sau mai mulți foști primari.

2) Ajutorul actual al primarului.

3) Șeful de garnizoană.

4) Cărciumarul sau cărciumarii, când nu erau chiar dânsii victime.

5) Vr'un fost logofat al moșiei sau notar.

6) Câțiva tineri mai desfrânați dintre cari unii foști militari.

7) În fine foștii pușcăriași din comună.

Acești oameni nu pot fi considerați decât ca unelte de jos, și este de studiat cum puteau să izbutească a pune în picioare

chiar pe sătenii avuți și cari aveau cele mai bune relații cu proprietarii și arendașii.

Reclamațiuni. — Reclamațiunile țăranilor răsculați se pot clasă în trei categorii :

1) Reclamațiuni în contra autorităților, arendașilor și proprietarilor.

2) Cereri materiale, condițiuni noi de invoeli, pământuri ; foarte puțin cereau porumb.

3) Reclamațiuni generale de sărăcie.

Reclamațiunile contra autorităților pot fi justificate până la oarecare punct, *însă nu explică în destul persistența* ce puneau oamenii a rămâne în stare de răscoală chiar când li se da satisfacere imediată.

Reclamațiunile în contra arendașilor și proprietarilor, de asemenea justificate pe alocurea, în alte părți păreau absolut de *rea credință* ; putem cită cazul arendașului dela Ciocănești, aflat pe moșie (moșie a statului) de 25 ani și care ne-a declarat că cu câtevă zile înainte împărțise două sute kile de orz pe datorie țăranilor din localitate și că nici odată nu a avut cea mai mică ceartă cu vr'un țăran, ceea ce nu i-a împedecat a bate pe fiul său așa de tare încât îl duceau apoi cu targa la biserică spre a-l îngropă. Am primit numai în contra a doi arendași denunțări formale, ca având purtări rele cu țăranii ; aceștia sunt cei dela Cunești și dela Ulm.

Trecând la cererile materiale, trebuie să înlăturăm cu desăvârșire cererea pentru lipsă de porumb ; această lipsă nu există în județ decât cum spuneau chiar sătenii „*pentru aceia cari nu au nici odată*” ; pe de altă parte se știă bine și existau precedente cunoscute lor, că statul luase dispozițiuni pentru a ajută pe cei aflați în lipsă.

Cererile de condițiuni de invoeli mai ușoare păreau în *acest județ* cu totul *neîntemeiate* ; exigențele țăranilor pentru dijmă și izlazuri sunt exorbitante față cu condițiunile existente în alte județe ; într'adevăr în județul Ialomița, fiind întinderi mari de pământ, condițiunile dijmei sunt cu totul ușoare.

Dorobanții din Muscel, trimiși pentru reprimarea răscoalei, judecau însuși pe cei arestați, arătându-le deosebirea mare ce există între condițiunea lor și cea ce găsiu la dânșii.

Este adevărat însă, că unii din arendași au înțesat contractele lor cu condițiuni secundare, precum : dări de ouă, de brânză, găini, țesături și altele, cari constituiesc o *cauză de șicană foarte supărătoare*.

Reclamațiunea generală de sărăcie pareă mai gravă și se poate atribui lipsei de rezervă în averea țăranilor, cari în mare majoritate nu au putut să-și constituie nici o economie și *trăiesc zi cu zi*, ba încă chiar fiind *îndatorați* peste măsură.

Exigențele crescânde ale Statului, mai ales cele indirecte, sunt neapărat cauza principală a acestei stări.

Cererea de pământuri constituie cea mai gravă din reclamațiunile puse înainte de răsvrătitori.

Dacă recapitulăm motivele de răscoală invocate de țărani din județul Ialomița, vedem că *din toate* se poate găsi ceva adevărat, dar *numai două* au putut să servească de pârghie puternică pentru a-i mișcă.

1) Sărăcia generală a acestor oameni muncitori, cari trăiesc numai *zi cu zi*, și

2) *Speranța* de a *dobândi* noi pământuri.

Această speranță dată lor în germen, prin Legea rurală din 1864, a fost încă întreținută la dânsii de toți aceia cari au avut trebuința a se servi de dânsii în scopuri politice. Chiar **statul** a ridicat această chestiune cu ocaziunea războiului din 1877 și în urmă cu împământeniri pe alocurea făcute pe moșiile statului, dar pare că s'a ferit a rezolvă chestiunea într'un mod definitiv și a lăsat-o ca un mijloc de agitațiune teribilă în mânele ori căruia se adresează țăranul.

Adevăratele cauze ale răscoalei.—Putem deduce acum din cele ce preced adevăratele cauze ale răscoalei :

Cele dintâi sunt născute din mersul natural al lucrurilor : în urma legei rurale din 1864, care s'a aplicat fără ca de atunci încoia un sistem rațional să vie să completeze dispozițiunile acestei legi sociale și să înlătore relele ce decurgeau din această operă folositoare, dar care conținea *germeni de comunism* lesne de exploatat în ochii muncitorilor.

S'a produs dar un protelariat, care a crescut și s'a înmulțit din ziua chiar a împroprietării sătenilor. Într'adevăr, parte din ei, cei mai slabi în facultăți intelectuale și fizice, cei cu vițuri și chiar cei izbiți de nenorociri, de cari nu pot fi răspunzători, *nu au posedat* nici măcar o *zi de fapt* pogoanele ce le dà legea.

Ei s'au *grăbit* a le *închiria* la cei mai tari din sat și apoi cheltuind în nevoile momentului banii luați, au rămas în veci datori și *muncitori la ceilalți* ; neapărat că anii au agravat starea lor și că putem socoti în fiecare sat o parte de oameni ca *proletari de fapt*, deși au fost împroprietăriți și nu au putut vinde măcar proprietatea lor. Apoi în curs de 24 ani a venit la greutatea vieții o generațiune întregă neîmproprietărită și care greu poate împărți numărul de pogoane dat părinților lor ; ei au fost și sunt mereu *întreținuți cu ideia* că *acea ce s'a făcut* în 1864 se poate face și în profitul lor ; pe lângă acești nemulțumiți de starea lor diferă, dacă adăogăm *ceata de oameni netrebncici* ce există ori unde se află vreo populație și care nu caută a *trăi decât din munca celorlalți*, avem constituită *armata proletariatului* gata a se răsculă și a căută a dobândi prin violență realizarea dorințelor lor.

Aceasta însă nu ar fi de ajuns pentru a *explică cu totul răscoala* ce s'a produs, căci la această mișcare au luat parte chiar locuitori din cei mai avuți.

Siluirea ce s'a făcut asupra lor de către cei răi a fost tare; unora li s'au dărâmat casele, alții au fost grav răniți și au murit în spital pe urma rănilor primite, unii au putut rezistă, însă ori cât de mare ar fi putut fi presiunea exercitată asupra lor, totuși nu se poate admite că ar fi fost de ajuns a-i răsculă și pe dâșii dacă nu aveau nici ei grave motive de nemulțumire.

Aci intervine invederat motivul de ordin general invocat mai sus chiar de săteni, adică „*sărăcia generală*”. Cei avuți cu *oare care economii sunt puțini* și au mers de *frica* celorlalti; iar mulțimea a mers, deși nu poate invocă foamea; ea suferă de dările ce apasă într'un mod indirect și direct asupra tuturor, nu poate să facă nici o economie și e în veci datoare.

Sătenii sunt dară în majoritate nemulțumiți de starea lor, ei se află în luptă cu capitalul reprezentat prin proprietari și arendași și caută a se face mai independenți reclamând improprietărea lor, acea din 1864 devenind insuficientă generației celei noi.

Starea sătenilor noștri nu se poate compară cu acea a sătenilor din Franța, sau din statele din centrul Europei; aceia constituiesc o clasă numeroasă de proprietari mici, foarte tare stabilită; moșnenii noștri, considerați în afară de orice idee de devalmășie, ar putea fi asemănați cu dâșii și numai o *parte foarte mică* din foștii clăcași din 1864 și-au putut mări și împuțernici proprietatea.

Cea mai mare parte din sătenii noștri sunt *simpli muncitori cu ziua*, cari se pot asemăna cu *uvrierii* din celelalte state; ei sunt, prin urmare, în lupta de interese firești cu arendașii și proprietarii, cari *reprezintă capitalul* și în general sunt *ostili* administrației pe care o consideră ca apărătoarea adversarilor lor.

Tot astfel *uvrierii* francezi sunt ostili ori cărui guvern, fie el republican sau monarhic, sau oricare altul.

Cauzele de excitațiune. — În starea aceasta de lucruri, pe când nu se făcă nimic spre a se rezolvă chestiunea agrară atât de importantă, pe când încă sarcini grele, impuse statului de către lucrările publice și armament, aduceau o creștere a dărilor sub diferite forme și prin urmare noi cauze de nemulțumiri; tocmai atunci a intervenit o nouă lege constituțională care a sporit cu mult drepturile electorale ale populațiunei rurale, lege care părea a voi să *copleșească* voturile orășenilor prin acelea ale țărănilor *considerate ca lesne de dobândit*.

Sătenii, prin această lege au venit în număr mare în același colegiu electoral cu țărgoveții și mulți din ei au căpătat votul direct în colegiul al III-lea, considerat ca al sătenilor.

Rezultatele acestor dispoziții nu s'au putut vedea bine decât în anul curent, singurul în care lupta electorală a fost crâncenă de când noua lege eră în vigoare; *aceste rezultate au fost uimitoare pentru administrație*; în loc de a găsi docilitatea bine cunoscută a anilor precedenți, au găsit pe săteni nemulțumiți de starea lor materială, asvârlind responsabilitatea sărăciei lor asupra administrației.

Neapărat, că votând la un loc cu târgoveții, printre cari lupta electorală eră foarte înverșunată, au deschis urechea la acuzările reciproce ce-și făceau adversarii.

Administrația speriată a început a le face *promisiuni de tot felul*, spre a-i duce la vot; aci li se făgăduia căderea dijmei, dincolo suprimarea impozitului țuiceii sau al altuia după localități și pretutideni li se făgăduiau pământuri, arătându-le pe proprietari ca pe singurii lor vrăjmași.

Lupta electorală s'a terminat, însă făgăduelile au rămas nerealizate și țărani s'au răscolat atât în contra vrăjmașilor ce li se arătase, cât și în contra celor ce-i amăgise, îndată ce au crezut ocaziunea venită.

Instigațiuni. — Observând modul uniform în care se produceau în toate comunele *dezordinele*, văzând că conducătorii locali erau pretutideni recrutați din același soi de oameni, auzind reclamațiunile formulate cari păreau dictate și cu puține variante, același pretutideni, rezultă până la evidentă că răscoala, bazată pe nemulțumirea populației rurale, rămasă în mare parte prea săracă, a fost, dacă nu condusă, cel puțin *suttată* de instigatorii mai depărtați și de diferite feluri.

Instigatorii locali sunt toți în mâna justiției și *lor trebuie să li se ceară adevărul*.

M'am preocupat însă foarte mult în călătoria făcută prin județ cu ocaziunea reprimării a dobândi știri despre instigatorii cari se auzeau că ar fi străbătut comunele răscolate.

Am luat informații de la victime, de la popi, de la învățători, de la sătenii amăgiți și întorși la sentimente bune; toți însă au răspuns că nu au văzut *pe nimeni străini comunei lor* străbătând localitatea și că numai instigatorii locali i-au atârnat.

Am fost informat numai de trecerea unui membru al redacției ziarului „Deșteptarea” care străbătuse comunele de pe Borcea sub pretext de a aduna bani *din abonamente*. Este un simptom deși foarte grav ca ziare socialiste de felul acestora să aibă abonați prin comunele rurale.

Dacă nu s'au văzut prin comune instigatori străini localității *este bine constatat însă* că mulți din *instigatorii locali se aflau des în București* și că de aci au venit cu ideile de răsvrătire pe care le-au aplicat.

Ni s'a semnalat încă o *adevărată escrocherie* ce se comite în sate în dauna țăranilor și care contribuie mult a-i neliniști.

În anii din urmă au umblat prin comune pretinși адвоcați cari luau bani de la țărani spre a le face petiții către guvern cerând pământuri; ei luau aceste petiții, le duceau la Ministerul Domeniilor și căpătau chitanța cu No... din registrul de înregistrare.

Aceste chitanțe le duceau înapoi țăranilor ca dovadă că-și au împlinit misiunea și că cererile lor li s'au acordat: „ei le zicea că are să vie ordin primarului spre a le da pământurile cerute“.

Țăranii se adresau mereu primarului întrebându-l „pentru ce nu execută ordinul No. cutare ce a primit din București?“

Aceste fapte cari ni s'au raportat se pot controla la Ministerul Domeniilor și autorii lor ar putea fi omoriți dacă s'ar verifică ca exacte.

În rezumat, *au fost de sigur instigațiuni venite*, poate numai indirect, din București; ele au căzut pe un teren pregătit pentru răscoală prin sărăcia generală, prin dorințe și speranțe de împroprietărire, întreținute de mult timp, în fine prin participarea la lupta electorală în care administrația a arătat ca vrăjmași ai țăranilor pe zisii ciocoi, iar aceștia pe autorități.

Trebuie încă să facem o mare parte în propagarea răscoalei *spiritului de imitațiune al țăranului și slăbiciunei arătate* la început în reprimarea dezordinelor.

Intr'adevăr pe de o parte elementele cele rele din fiecare sat ațâțau la răscoală pe ceilalți zicându-le „să facem și noi, că nu le-a făcut nimic celor din cutare sat“, și erau toți în idee că numai acolo unde se făcea dezordine, căpătau realizarea cererilor lor.

Pe de altă parte călărașii cari fusese concentrați pentru reprimarea dezordinelor de la Urziceni, întorcându-se în satele lor desconcentrați prea curând, *au contribuit mult la propagarea răscoalei*, zicând că nu s'a făcut nici o represiune în localitățile răscolate.

În Ciocănești, mai ales, victimele atribuiău acestor cuvinte izbucnirea răscoalei.

Reprimarea răscoalei. — Trebuie să tragem din aceste evenimente un învățământ însemnat în ceea ce privește acțiunea autorităților în fața unei răscoale de asemenea natură, care amenință a se întinde peste toată țara și a compromite existența ei.

La început autoritățile civile, fie că erau slabe, fie că erau de rea credință, au arătat în fața răzvrătiților *moliciune și chiar frică*, ceea ce a contribuit mult la îndârjirea răzvrătiților făcându-i să pearză sentimentul de responsabilitate a crimelor ce comiteau și acela de respect ce datorează forței publice.

Intr'adevăr, la Urziceni, *prefectul și primarul dosesec, ascâr-*

lind oamenilor răsculați cuvinte care-i îndemneau și mai mult la năvălirea proprietăților; aceasta chiar în fața trupelor chemate pentru a reprimă dezordinele; la Ștefănești prefectul Obedeanu, în prezența cadavrului primarului și înconjurat de 400 săteni, autori ai acestor crime, împiedică pe maiorul Zosima de a restabili ordinea zicându-i „că dânsul nu dă în populațiunea rurală“.

Intrebuințarea forței armate în asemenea condiții *poate provoca un dezastru definitiv*; pe de o parte *demoralizează* trupa și o îndeamnă a face *cauză comună* cu răzvrătorii; iar pe de alta *încurajează* pe aceștia, cari căpătând credința că autoritatea este neputincioasă în prezența lor, *merge înainte și izbutesc a atrage* cu dânsii chiar pe cei mai puțin dispuși a se răscula.

Trebue dar stabilit ca principiu absolut că: *odată ce autoritatea civilă sau judiciară a chemat forța armată, în prezența unor răzvrători, aceasta trebue să-și îndeplinească misiunea, conform regulamentelor pe care le cunoaște bine și că nu trebue în nici într'un caz să fie împedicată și retrasă înainte ca legea să nu fi dobândit satisfacție întreagă.*

Dacă trupa va fi nevoită a întrebuința focurile, *niciodată nu va trage în sus*, căci acest fel de tragere nu servă la alt ceva decât a induce în eroare pe răzvrătorii și în urmă represiunea trebue să fie încă mai severă decât ar fi fost nevoe la început.

În județul Ialomița se răspândise credința că trupele trag numai „ca la nuntă“, însă tot așa de repede s'a aflat că acest fel de tragere încetase și nu a fost atunci nevoe decât de puținele exemple arătate în raportul nostru din 12 Aprilie pentru ca supunerea să se întindă de la un capăt la celalt al județului.

Trebue încă să atragem atențiunea autorităților asupra faptului ca vechea *tradiție* care întrebuință trupe locale în executarea muncii în satele din care ele însuși făceau parte, *este pe cale de a cădea* și că, când se produc dezordine de felul celor din anul curent, întrebuințarea trupelor locale *este mai mult decât primejdioasă.*

În orice caz, această întrebuințare trebue făcută numai în unire cu trupele permanente.

Acest memoriu coprinde toate observațiunile ce am putut culege în această gravă criză, asupra căreia oamenii noștri de stat au mult de gândit și de făcut, căci din nenorocire nu se poate considera ca sfârșită și va fi încă amenințătoare până ce se vor putea îndeplini măsurile menite a îmbunătăți soarta țărânului și acelea care trebuesc să ridice autoritatea și respectul forței publice.

Memoriul d-lui maior Gârleanu,
comandantul batalionului I-ii, reg. 5 linie
adresat către d-l general Cernat

Tot răul are o sorginte de unde a izvorit.

La prima dată, când eram în acțiunea stingerei revoltei, nu mă puteam opri asupra cauzei juste a revoltei, astăzi însă, când am înaintea mea atâta material : acte, reclamații, petiții, când, prin cercetări continue, făcute la mii de locuitori și mai cu seamă în administrația locală, nu mi se mai permite a mă îndoi că răul nu provine din afară, ci numai din cauza administrației locale și a mizerii în care a ajuns locuitorul.

Să mă explic :

Am pus în întâia linie administrația locală, căci : atât ea poliție în sate cât și ea conducătoare a intereselor statului, eră ținută a fi la curent cu tot ce se petrece între locuitori, a nu hrăni speranțele ce se dedeseră înaintea alegerilor, speranțe ce atinsese coarda cea mai sensibilă a țaranului nostru, de dare de pământ și grâne, fără excepție la toți locuitorii, de micșorarea dîjmei, de lăsarea liberă a pășunatului pe moșie, etc., speranțe ce pentru un interes momentan au cauzat răul inevitabil ce trebuia a avea un capăt.

Aceste avantaje promise și discutate mai în fiecare zi la cărciumi, alături de primari, notari, popă, etc., au prins rădăcină, și în așteptarea realizării ajunsă la sfârșitul răbdării lor, prin venirea timpului de muncă, ar trebui ca ziua manifestațiunilor ostile să o decidă dânsii.

Ca probă evidentă despre toate acestea, e că toți, fără excepție, în ziua răscolărei, cereau pretinsul ordin sosit la Primărie și ascuns de cei ce le făgăduise mai înainte toate acestea.

Aceste promisiuni adăogite pe lângă exploatarea țaranului de către primar și notar, asupra oricărui act ce trebuia a fi scris și legalizat, și mai cu seamă a actelor de împrumut la creditele agricole, prin cari țaranul își perdeă săptămâni întregi de muncă, să le capete, amânându-se sub diferite pretexte, până puneă pe locuitor în trista alternativă de a da și acestora, dacă nu o ze-ciuală, cel puțin cinci (5) franci de persoană oficială și așa mergând progresiv până ce din întreaga sumă împrumutată, nu se alegea decât o maximum jumătate.

A arată toate mizeriile, ce îndură țaranul dela administrația locală, ar trebui să fac o descripție destul de lungă ; mizerii ce prin supunerea în judecată a câtorva din ei, cu ocazia răscoalei, se va dovedi în deajuns spre a nu mai rămâne nici o îndoială de

culpabilitatea administrației locale, ca părtaș în întâia linie a răskoalei țăranilor, prin spolierea sistematică ce o făceau asupra lor.

În ceea ce privește desperarea țăranului, prin mizeria la care a ajuns, e de prisos a o mai lămuri, fiind de ajuns a-și arunca oricine ochii asupra alăturatelor învoeli oneroase precum și a petițiunei adresate către Cameră și Senat (în original găsită la Primăria din Crețulești și aci alăturată), spre a se convinge că pentru un pogon de pământ, ce-l ține pe arendaș 20 de lei maximum, țăranul îl plătește arendașului cu 55 lei (socotit numai cu dările în natură), iar proprietarul ce-și exploatează singur moșia în fiecare an primește această sumă. Populațiunea unei comune, crescută în proporțiuni mari, în raport cu terenul de muncă, fără a se lua măsuri din vreme pentru aplanarea acestui rău, a adus pe țărani a se angaja aiurea. Silit fiind a primi condițiuni ce-i eră în imposibilitate a putea face față în scurtul timp de muncă, clauzele în urmă l-a redus la sapă de lemn, vânzându-i-se vitele și țăriți prin judecăți, lăsând familiile lor a muri de foame și puținele grâne a se strică pe câmp. Aceste clauze se pot vedea în petiția către Cameră și Senat; din convicțiune proprie am constatat, că cele scrise în acea petiție sunt foarte adevărate.

1. Spre a se remedia oare cum aceste rele, cred de neapărată necesitate ca autoritatea locală să intre în spiritul legii, spre a fi adevărați părinți ai locuitorilor iar nu impilatorii lor.

2. A se face o lege sau a se lua măsuri, de a scoate pe cât e posibil pe țăran din mâna arendașului sau proprietarului.

3. De a se hotări pe regiuni condițiunile de muncă și angajamente.

4. De a nu se mai permite a se face împrumuturi la creditele agricole, decât anume pentru a veni în ajutorul țăranului prin cumpărări de vite, grâne, unelte; iar nu pentru cumetrii, după cum am constatat în cele mai multe cazuri.

20 Aprilie 1888.

Memoriul d-lui maior Magheru,
comandantul batalionului I-iu de vânători

Domnule General,

În conformitate cu ord. Dv. telegrafic No. 10242, am căutat să mă înformez și să văz care ar putea fi cauzele, cari au provocat revolta locuitorilor și cine i-a îndemnat să facă această faptă.

Cu toată stăruința ce-am pus, mi-a fost imposibil a afla ceva pozitiv și într'un chip lămurit, și cred că în momentele de față nu se poate ajunge la un rezultat care să nu lase îndoială, și iată de ce:

Locuitorii sunt încă sub impresiunea fricei, temându-se de a fi implicați în această afacere, astfel că la oricare adresezi cuvântul răspunde că nu știe nimic, că nu l-a îndemnat nimeni, ei a fost luat cu sila din casă, de ceilalți locuitori, ba încă l-a și bătut dacă s'a împotrivit de a merge; dacă îl întrebi să spue anume cine l-a luat, răspunde nu știu, eră tot satul.

Câte unul însă scapă câte un cuvânt, arătând că primarii, notarii și chiar subprefecții nu sunt cinstiți, îi năpăstuesc, îi exploatează și în fine le face fel de fel de șicane, spre a putea să le ia parale. Iată un exemplu: Un locuitor aduce piatră pentru șosea, cât este obligat de lege.

Primarul însă, în unire cu notarul, o trece la altul, care nu a adus, dar dela care au luat parale și obligă din nou pe cel dintâu a aduce altă piatră.

Două inși, din care unul bogat și altul sărac, sunt în judecată; cel bogat poate căpăta act de paupertate, pentru că are cu ce-l cumpără dela primar, pe când săracul, căruia în adevăr îi s'ar cuveni, nu-l poate obține, etc. Cu un cuvânt o administrație reă și necinstită, este după mine motivul principal care a adus revolta în județul Ilfov, dovadă că răzburarea lor nu a căzut decât asupra primarilor, notarilor și arendașilor.

Se mai zice că primarii și cu delegații, cari au fost la București pentru alegeri de deputați, ar fi primit bani, că ar fi venit ordin să li se dea pământ și că dijma să nu mai fie decât din zece una; acel ordin însă, primarii au înțelegere cu proprietarii și cu arendașii, l-au ascuns și nu au voit să-l comunice și sătenilor.

Că nu au indetul pământ pentru arătură, astfel că mor de foame, mai cu seamă când anul este rău, ba unii nu au de loc și nici proprietarii sau arendașii nu voesc a le da cu nici un fel de învoială, că le lipsește cu desăvârșire izlaz de vite și că, în unele părți, dările către proprietari și arendași sunt îngrozitoare, afară că sunt supuși la tot felul de vexațiuni.

Voind a afla cari sunt persoanele cari au îndemnat să facă răscoală, în loc să adreseze plângere pe cale legală, mi-au răspuns că nu i-a îndemnat nimeni, dar au auzit că s'a resculat satul vecin, căruia îi se va da desigur ce cere și dacă nu se vor resculă și ei, vor rămâne tot ca mai înainte.

Bătăile și jafurile se făceau după ce mai întâiu se îmbătau și, ne mai putând raționă, se dedeau la tot felul de excese, bătând fără milă pe oricine li se părea că ar fi contrariu cu ideile lor și jefuind pe acei ce i-au crezut că le sunt asupritori.

Invățătorii și preoții nu pot zice dacă ei au fost instigatori sau nu, căci mai în toate comunele, pe unde am fost erau fugiți; rămâne ca pentru aceasta să se facă cercetări scrupuloase, spre a se putea descoperi cu siguranță capii revoltei.

Pentru ca să aveți o idee de relațiile existente între unii proprietari și arendași cu locuitorii, vă alătur o copie de pe contractul agricol al D-lui Răducanu Ion, arendașul statului pe moșia Dridu.

Acestea sunt, Domnule General, relațiunile ce vi le pot da.

București, 17 Aprilie, 1888

NB. Intre altele am mai putut descoperi că parte din primari și notari ar fi făcut petițiuni, prin care se arată mulțumiri că s'a reîntors guvernul d-lui Ion Brătianu, pe când oamenilor le spuneau că prin aceste petițiuni li se cereau pământ, și altele de acest fel cari au contribuit în mare parte la răscoala țăranilor.

Memoriul d-lui colonel C. Poenaru comandantul trupelor din județul Prahova

În ziua de 6 Aprilie a. e. am primit ordinul Corpului al 2-lea de armată pentru a merge la Ploești și a lua comanda trupelor din județul Prahova și a potoli țăranii răsculați în acel județ.

La Ploești am găsit că colonelul Șișman, comandantul regimentului al 7-lea de dorobanți, plecase cu 8 companii în comuna Fulga și Gherghița cari se răsculasă la 3 Apriliei.

În zilele următoare s'au mai răsculat și comunele: Bărcănești, Puchenii-Mari și Miroslăvești, Poenari-Apostoli și Burchi, Romanesti, Gorgota, Potigrafu, Goga, Moara-Domnească, Ciumați, Cioranii de sus, Tomșanii și Vadu Pârâului, toate din plasa Câmpului și plasa Cricovului.

În comunele Fulga și Gherghița s'au făcut devastări mari și s'au bătut oamenii, în Gorgota, Ciumați, Romanesti și Vadu Pârâului a fost o atitudine mai pronunțată. În celelalte comune mai mult aglomerații de oameni, cerând pământ și îmbunătățirea soartei lor.

Este de remarcat în aceste răsculări că ele au început în județul Prahova în ziua de 3 Aprilie, zi de alegere a delegaților pentru colegiul al 3-lea. Asemenea mai este de remarcat că în comunele Romanesti, Albești-Mari și Ciumați, primarii erau în

capul răsvrătiților cu corniștii cari sunau adunarea. Acești primari aveau o atitudine amenințătoare, îndemnând pe săteni la răscoală.

La comuna Fulga, locuitorii au spart mai multe geamuri și au voit a dărâma casele proprietarilor mai mari din sat; tot în această comună au bătut și pe un fost îngrijitor de naționalitate și chiar supus grec.

Primarul din această comună fusese destituit mai înainte de administrație și înlocuit cu ajutorul său, care era incapabil de a administra o comună ca Fulga.

Unul din capi în această comună era învățătorul Christea Alexandrescu, care îndată după sosirea trupelor, s'a făcut nevăzut, însă s'a putut prinde în județul Buzău la 11 Aprilie. Un altul din capi s'a prins la Ploești la părintele Ioachimescu, al cărui nume s'a auzit printre țărani dela Fulga și Gherghița.

La comuna Gherghița, asemenea, răscoala a fost mai pronunțată, devastând casa arendașului și distrugând arhiva sa. Pe lângă locuitorii din Gherghița au mai venit și alții din comunele Meri-Pechi și Nuci din județul Ilfov; aceleași cereri, ca și în celelalte comune, de pământ și invoeli mai ușoare cu arendașul.

La Potigraful, locuitorii amenințau să dărâme moara arendașului; la venirea trupelor s'au retras spre Gorgota, unde intrându-se cu locuitorii din acea comună, au încercat să atace casa arendașului.

Trupa sosind și aci la timp, i-a somat a se retrage; ei nu s'au supus și atunci comandantul companiei a comandat încălcarea; locuitorii văzând aceasta, parte s'a retras și parte s'a pus jos, lăsându-se să fie arestați.

La comuna Goga au amenințat cu moartea pe arendaș și au bătut pe cârciumar, însă la somația trupei s'au liniștit, lăsând a se aresta capii.

La comuna Ciumați asemenea au avut o atitudine mai hotărâtoare, fiind conduși chiar de primar, care a amenințat chiar pe maiorul Dona, comandantul trupei în acea localitate, însă după ce au văzut că maiorul Dona l-a lovit cu sabia și l-a arestat, toți ceilalți s'au potolit.

Maiorul Dona a lovit peste braț cu sabia, rănindu-l ușor, fiindcă la morala ce le făcea, primarul a zis oamenilor: pe el mă!

Din toate acestea rezultă că numai comunele Fulga și Gherghița au fost răsculate mai serios, puind în aplicare amenințările lor. Cea dintâia este în apropiere de Ialomița și cea de a doua în apropiere de Ilfov. Celelalte comune nu au avut timp a pune în aplicare amenințările lor, din cauza sosirii trupelor la timp.

Mai toate mișcărilor porneau din cârciumi, după ce mai

întâiu oamenii se ameteau de băutură. Pentru aceasta s'au închis toate cârciumele din comunele răsculate.

La sosirea mea în Ploești, în ziua de 6 Aprilie, găsind că în plasa Câmpului erau duse 8 companii cu colonelul Șișman, comandantul regimentului 7 de dorobanți, am și retras imediat 3 lăsând în tot numai 5 care erau suficiente.

Acestor companii le-am dat centruri de staționare, având a priveghiă fiecare comunele prin prejur, atât prin patrule cât și a merge în forțe, când vor fi chemați a reprimă răscoala.

Aceste măsuri au fost foarte reușite, fiindcă în tot timpul s'au înăbușit răscoalele, mai înainte de a lua proporțiuni întinse și s'au arestat capii.

Centrurile de staționare erau: Fulga, Cioranii de sus, Gherghița, Palanca, Albeștii-Mari și Pucheni.

Indată ce am văzut că comunele răsculate se potolese și fiind des vizitate și de patrule de călărași, trimise din Ploești, care îndemnau oamenii a eși la muncă la câmp, văzând că mai toți se apucă de muncă, în ziua de 11 Aprilie am început a retrage trupele, retrăgându-le încet prin comunele mai apropiate, priveghiând de aproape pe acelea ce părăsiau, mai cu seamă, Fulga și Gherghița.

Retragerea s'a făcut astfel, că la 14 Aprilie toate trupele intrau în Ploești.

Pe urma trupelor retrase se trimiteau patrule de călărași, cari raportându-mi că oamenii sunt la muncă și cu totul liniștiți, am cerut pe ziua de 15 Aprilie desconcentrarea trupelor, lăsând, la 5 companii locale, câte 40 dorobanți concentrați și câte 6 călărași. În Ploești a rămas o companie de dorobanți cu un efectiv de 120 oameni, un escadron călărași local de 100 oameni și 2 escadroane permanente de călărași dela Focșani.

În orașul Ploești, la sosirea mea, am găsit atitudinea populației rurale din cartierele dela bariere cam neliniștită, însă cu măsurile militare ce am luat de a priveghea barierele în afară pentru a împiedică venirea țăranilor de prin comunele răsculate, cu patrule dese în oraș, în acele cartiere nimic nu s'a mișcat și astfel s'a menținut ordinea.

În celelalte plăși se mai semnalase de administrația locală oarecare agitări de spirite tot în plasa Câmpului, însă spre Târgșor, comunele cari se învecinesc tot cu jud. Ilfov. Am trimes în acele părți un escadron de călărași unde a găsit totul liniștit.

Tot asemenea am găsit și pentru plaiul Teleajenul, unde se semnalase spiritele agitate spre Homorici și Vălenii de Munte. În acest din urmă oraș am trimes și un pluton de dorobanți.

La Câmpina asemenea se semnalase de administrație că spiritele sunt agitate, am trimes și acolo o companie, care a găsit totul liniștit și a menținut ordinea.

Din toate acestea rezultă că atitudine serioasă a fost numai în plasa Câmpului și parte din plasa Cricovul, însă cu măsurile luate cu urgență și cu energie, s'a putut reprimă totul la timp.

Focuri nu au fost nevoie a se întrebuița, fiindcă țărani, îndată ce vedeau trupa, sau după somație, sau cei mai hotărâți când vedeau că se încarcă armele, se puneau jos cerând ertare. Aceasta eră o tactică a lor.

Pentru prima oară li se trecea cu vederea mulțumindu-ne a arestă pe capi. La a doua răscoală în aceeași comună dedesem ordine serioase a se întrebuița focul, pentru a nu se perpetuă aceste răscoale și a nu se întinde mai mult. Locuitori însă, cunoscând acest ordin, nu se mai resculară pentru a doua oară. Trupele ce am avut în acest județ sub comanda mea au fost: regimentul 7 de dorobanți cu trei batalioane; două companii din regimentul 30 dorobanți; două companii din regimentul 21 dorobanți, una companie din regimentul 22 dorobanți. Au mai fost încă două companii din regimentul 7 de linie la Crivina. Ca trupe de cavalerie am avut două escadroane din regimentul 4 călărași local din Prahova și două escadroane permanente de călărași din Focșani.

Toate aceste trupe au avut o atitudine perfectă și s'au condus prea bine. Călărașii au fost toți întrebuițați prin județe; iar din trupele de infanterie, afară de companiile din al 7-lea de linie, au mai fost întrebuițate parte din regimentul 7 de dorobanți și o companie din regimentul 21 de dorobanți. Companiile din al 7-lea de dorobanți se trimeteau într'o altă plasă decât aceea răscolată, astfel că trupele nu erau locale din plasa.

Din toate rapoartele comandanților de detașamente rezultă că trupa și-a făcut prea bine datoria, neezitând un moment și fiind totdeauna la înălțimea lor. Tot astfel pot zice și despre ofițerii toți cari au fost sub ordinele mele.

Pe lângă măsurile luate de a liniști spiritele, căutam totdeauna a află și cauzele cari au putut dă loc acestor răscoale, cu toate că această datorie incumbă mai mult parchetului care ar putea descoperi adevărul dela arestați cari în tot erau peste 200, căci parte din ei au fost arestații, chiar de procuror la fața locului, iar parte s'a arestat de trupe. Cu toate acestea am căutat prin diferite cercetări personale a'mi face o idee de ceea ce a putut cauza aceste răscoale.

Aceste cauze le pot clasa astfel:

1. Administrația rea;
2. Rezultatul Legei electorale;
3. Lipsa de teren pentru lucru;
4. Grele învoeli cu arendașii, și
5. Instigatori.

Administrația rea. — Aceasta reese chiar din descrierea răs-

culărilor din diferite comune, fiind trei primari în capul țăranilor, cari nu erau luați de frică, aceasta putându-se constata.

Din contra ei aveau atitudinea cea mai răzvrătitoare. În alte comune răscoala eră în contra primarilor și a autorităților administrative. Aceasta probează, după cum reclamă toți țăranii, că primarii nu sunt decât agenții arendașilor cari îi asupresc astfel că nici odată nu-și găsesc dreptate, nici la primar, nici la subprefect. Aceasta reese foarte ușor că în unele comune primarul făcea cauză comună cu țăranii contra arendașului; iar în altele unde țăranii se răsculau în contra arendașului se resculau și în contra primarului, când acesta eră bine cu arendașul.

Este ceva și mai mult în contra primarilor, că sunt comune în județul Prahova în cari primarul este și îngrijitorul moșiei.

Tot ca necorectitudine a primarului se poate cită un caz care este cunoscut administrației, acela că un primar nu a voit să trimeată pe un țăran bolnav la spital în Ploești, până ce mai întâiu nu i-a dat 3 lei. Boala s'a agravat, după cum spunea țăranul, până ce a putut găsi 3 lei.

Pot adăoga că în ceea ce privește administrația în județ lasă mult de dorit, fiindcă cunosc mai toate județele din țară și pot clasa pe acela din Prahova între cele mai înapoiate ca șosele și școli, ceea ce probează că s'a făcut puțină administrație în acel județ, avut, populat și având pietriș pentru șosele mai la fiecare pas.

Din aceasta poate rezultă lipsa de buna îngrijire pentru țăran, care are multă nevoie de solitudinea autorităților administrative.

Rezultatul Legii electorale.— Răscoala a început după cum am văzut dela alegerile de delegați pentru colegiul al III-lea, și aci a fost în joc tot primarul, după cum se constată la comunele Fulga, Gherghița și Vadu Părului, după cum zic locuitorii că ar fi ales alți delegați decât acei anunțați de primar, acuzându-l că i-ar fi schimbat. Delegații aleși de ei aveau însărcinarea să voteze pentru părintele Ioachimescu, care le-a făgăduit să le dea pământ și să le reducă dările la din 10 una. Iată cum legea electorală poate să-i încurajeze la răscoale, cari pot proveni din făgăduelile candidaților și din inzistarea agenților electorali ai acestor candidați, îndemnându-i de a amenință cu ori ce preț pe delegații lor, lucru care convine țăranului, fiindcă dorința cea mai mare a lui este de a obține pământ, fiind azi mai mult ca uvrier agricol și gata totdeauna a se răscula la cel mai mic îndem.

Astfel s'a petrecut la Fulga unde s'a descoperit unul din capi care s'a arestat chiar la popa Ioachimescu în curte, în Ploești. Parchetul poate descoperi adevărul în urma minuțioaselor cercetări ce va face. Ca înlesnire la răscoale și ca rezultat

al legii electorale, mai pot cită și întrunirile ce au loc, precum a fost la 13 în Ploești pentru a pregăti alegerea de la 14 Aprilie, unde au venit d-nii N. Ionescu, G. Panu, Fleva și Paladi, cari la întruniri au vorbit țăranilor, încurajând răscoala, zicând că au drepturi să le susție.

Lipsa de teren pentru locuitori în comune. — Mai toți țăranii reclamă că nu au pământ destul de muncă, fiindcă proprietățile lor rurale s'au împărțit cele mai multe între capi, astfel că se poate zice că nu mai au pământ, rămânând ca uvrieri lucrători și agricultori. Terenul proprietarilor a devenit prea scump, din cauza arenzilor și **mai cu seamă acelea ale moșiilor statului care s'a ridicat peste măsură**, în cât arendașul face învoeli prea grele și dă chiar pământul la locuitori străini, mai cu seamă acei ce se coboară de la munte și cari plătesc în bani prețuri mai bune. Țăranii din unele comune îi goneau, nelăsându-i să lucreze pe locurile din comuna lor, zicând că ei au drepturi cei dintăiu.

Aceasta s'a întâmplat în comuna Balta Doannei și a fost și o încercare în comuna Homoriei din plaiul Teleajenul.

Grele învoeli cu arendașul. — Acest punct îl ridică toate comunele, arătând mai cu seamă apăsarea arendașului atât în învoeli cât și în plata pășunatului precum și la măsurarea pământului ce le dă de lucru. Mai toți arătau că arendașul la măsurătoarea pământului le dă în loc de 6 numai 4 pogoane, sau în loc de 8 numai 5, astfel că ei lucrează în totdeauna pentru cantități mult mai mici decât plătesc. Dacă reclamă pentru aceasta la primar și la subprefect, nu găsesc niciodată dreptate, arătând că în mai multe rânduri au reclamat și prefectului.

Aceasta denotă încă o slabă sau rea administrație.

Afară de aceasta locuitorii mai reclamă că li se iă câte 20 lei de vita mare și 10 lei de cea mică pentru pășune. La dijmuit, după ce dau pe alocurea una și una, apoi arendașul le mai iă un coș de porumb pentru perderile prin rupere verde de copt și alt coș pentru pândărit.

Aceste arătări s'au constatat pe unele locuri de adevărate, argumentându-se de arendaș că și ei trebuie să scoată arenda ce trebuie să plătească **mai cu seamă la stat**, unde s'a urcat peste măsură. Aceasta este poate și cauza îngreuerii învoelilor agricole cu țăranii.

Asemenea exigente s'au mai găsit și pe moșia Bărcănești, unde îngrijitorul de acolo lua plată țăranilor pentru că culegea urzici din pădure.

Ingrijitorul a mărturisit că le iă plată pentru că trec prin grâu și îl strică.

Prin alte locuri s'a constatat că se iă plată pentru găștele

ce pasc pe izlaz. Acestea sunt arătate de țărani și recunoscute și de arendași sau îngrijitori.

Instigațiuni.—In județul Prahova nu am putut descoperi nici un instigator, afară de agenții electorali cari cred că au lucrat prin comunele Fulga și Gherghița.

Poate prefectul prin cercetările sale să le poată descoperi.

Instigațiunile se poate să fi venit din județele Ialomița și Ilfov. Dacă s'au făcut instigațiuni, acestea au găsit un teren foarte favorabil prin nemulțumirile arătate mai sus și prin limbajul ce țin unele jurnale, cari încurajează pe țărani la asemenea pretenții. Mai la toate comunele se găseau chiar în primării jurnale de felul „Luptei” și „Muncitorul”. Un primar a declarat chiar că primește toate jurnalele, fiindcă presa este liberă în România.

Această nenorocită plagă de a ține un limbajiu răuvoitor se întinde mult. Chiar în Ploești erau oameni cari dau scrisori soldaților, invitându-i a nu trage foc în frații lor și a se răscula în contra șefilor care-i exploatează. O asemenea scrisoare mi-a căzut în mână, fără a fi putut prinde pe acela care a scris-o.

Rezultă din toate acestea ca în prima linie să se facă neapărat îmbunătățiri în ceia ce privește administrația și mai cu seamă legea comunală, care dacă lasă atâta latitudine unui primar, cel puțin acesta să fie un om integru, care să se uite la interesul comunei și să fie drept cu oamenii din comună, iar nu să fie delegatul proprietarului sau al arendașului. Trebuie ca țăranul să fie convins că-și găsește dreptate față cu proprietarul sau arendașul, tot astfel față și cu subprefectul, iar nu ca aceștia să menajeze pe proprietar sau arendaș de care au un interes politic. Trebuie asemenea ca arendașul să aibă o normă în învoielile sale, să nu iă peste puterile țăranului, care de multe ori are nevoie să se hrănească pe moșie.

Numai cu o adevărată administrație se poate îmbunătăți starea țăranului, care poate fi exploatat de arendaș, de primar, de popă, de învățator, de cârciumar și mai știu și eu de cine.

Acestea sunt, Domnule General, toate cele petrecute și presupuse ca cauze de subsemnatul în județul Prahova, unde am fost însărcinat cu comanda trupelor din acel județ.

Conform ordinului d-voastră, telegrafic, cu No. 10242, am onoare a vă înainta și rapoartele d-lui maior Dona și al d-lui maior Georgescu, cari au fost însărcinați cu comanda celor două detașamente din plășile răsculate.

București, 20 Aprilie 1888.

Memoriul d-lui maior V. Ionescu comandantul detașamentului de la Vidra

Conform ordinelor primite, căutând a află cauzele cari au dat naștere la răscoala țăranilor, am găsit că ele nu erau de natură a-i face să se răscoale, pentrucă motivele pe cari le invoacă sunt vechi și familiarizați cu ele; dacă s'au răscolat ei nu au făcut altceva decât a se imită sat pe sat. Instigatorii principali ai provocărei răscoalelor trebuiesc căuțați pe drumul de la Urziceni la București. Instigatorii secundari sau de cărciumă, s'au găsit în fiecare comună; zic de cărciumă pentrucă numai sub influența băuturii în zilele de nelueru la câmp, s'a găsit în fiecare comună câte un pușcăriaș care a îndemnat pe săteni, asemenea beți, a se răscolă, spunându-le că numai comunele răscolate au să câștige drepturi. Cuvântul drepturi a fost strigătul unanim al răscolăților. Astfel în comuna Berceni din plasa Sabar unde a izbucnit prima răscoală, s'a găsit locuitorul Zinca care eră teroarea satului; el a îmbătat la început 10 inși; cu ajutorul acestora a amenințat tot satul spunându-le că de nu vor face și ei ca vecinii din plasa Dâmbovița, le va dă foc la toate casele. Sub conducerea lui au plecat la casa proprietarului, d. Dumitrescu Procopie, au început întâiu cu buțile de rachiu și de vin care le-au găsit în depozit; bine montați s'au pus pe spargeri. Din o casă cu 2 etaje, cu mobilă minimum de 20.000 lei, nu au rămas decât zidurile; asemenea au făcut cu toate dependințele, afară de pătulele cu porumb și grâu, unde, după ce au deschis ușile, au vărsat numai prin curte doui saci de porumb spre batjocură.

Terminând cu proprietarul, au plecat în satul lor propriu și au început a dărâma casele cele mai frumoase, chiar ale camarazilor lor de răscoală, de unde se poate vedeă că nu știau ce fac și dacă nu au luat porumb, este că nu aveau trebuință. În timpul acesta, auzind sunetul cornului dat de comp. 4 din reg. 8 linie, care fusese trimisă spre a restabili liniștea, au eșit înaintea trupei înarmați cu ciomege, având pe Zincă în cap, care la ciomagul său aveă legată o cărpă albă ca un semn de steag; astfel de steaguri aveau mai mulți și au primit trupa cu strigăte de ura; trăiască Fleva! Oamenii din companie fiind formați în ordine de marș, cu avant-gardă etc., soldatul din vârful avant-gardei a fost cel dintâiu, asupra căruia Zincă a dat cu ciomagul; lovitura a fost parată și Zincă impuns drept în inimă și mort pe loc. Toți ceilalți au aruncat ciomegele, s'au culcat cu

fețele la pământ, au fost prinși, arestați și înaintați la București. Intrebați de ce au făcut aceste neorândueli, răspund să-l mănânce vermi pe Zincă, că el a băgat satul în foc. Intrebați ce păsuri au ei, răspund că au trebuință de pământ și că nevoile sunt prea grele. Numele capilor revoltători se găsește în memoriul căpitanului Negoescu, aci alăturat.

De la Berceni răscoala s'a comunicat la Dobreni, ca satul cel mai apropiat. Aici voind a imita pe Bercenari, au dat foc casei îngrijitorului de moșie, i-au ars toată arhiva, haine, mobilă, lingerie, au spart casa de bani, unde nu erau decât 120 lei, dar a avut giuvaricale de valoare, cari au fost furate.

Au spart toate geamurile de la casa proprietarului, mai stricând și grilagiul din fața curții; de magazii nu s'au atins, probă că nu au avut trebuință de produse. Intrebându-i ce păsuri au, mi-au răspuns, pe lângă că au trebuință de pământ, dar învoelile sunt foarte grele. Spun dâșii că cu cât Măria Sa Prințul Dimitrie Ghica este bun și-i miluește, cu atâta d. Vasilache, îngrijitorul moșiei, îi jupoaie: spun că le iă câte 10 banițe de boabe la un pogon de porumb și că se poate întâmpla ca să facă numai atât în tot pogonul, atunci ei plătind învoiala rămân cu nimic, deși au muncit totă vara.

Această plângere trebuie să fie justă, pentrucă în timpul răscoalei prima grije le-a fost de a desființa locuința d-lui Vasilache. Capii conducători sunt trecuți în memoriul căpitanului Negoescu.

Cei din Colibași, cari depind tot de moșia Dobreni, au voit a imita și dâșii pe cei din Dobreni, fiind amenințați că dacă nu se vor răscula, li se va da foc la case; ei nu au putut executa încercarea de răscoală, fiind oprii de trupe cari au sosit la timp în ziua de Luni 4 Aprilie. Aici ca conducător a fost primarul și șeful de garnizoană, cari umblând din casă în casă, prin amenințări, au reușit să strângă aproape tot satul și să pornească tot la casele proprietarului din Dobreni.

Au fost prinși și trimiși la București; ne-a surprins când pe primar l-am văzut pus în libertate.

Tot în această zi molima s'a iutins și la Vărești-Obedeni, comună compusă în majoritate de bulgari. Aceștia fiind mai îndârjiți și nesupunându-se somațiilor făcute, ba contrariu, dând cu huideo și strigând: luați-i pe la spate mă! s'a tras focuri, s'a omorât un bulgar și s'au rănit doi. Românii din sat nu au luat parte la răscoală. Nu s'a putut face nici o stricăciune, fiindcă nu au avut timp. Aici, pe lângă motivele de pământ și învoeli, capii de revoltă le-a băgat în cap c'a venit ordin la primărie pentru scăderea acsizului și ca să se dea câte 15 napoleoni de fiecare familie lipsită, dar care bani i-au mâncat primarul și

notarul. Purtătorii de astfel de neadevăruri au fost dejă înaintați.

S'au mai răscolat țărani în comuna Prundu-Belu, unde sub conducerea unui bulgar numit *Nizam*, s'au dus la arendaș și l-au forțat să le dea declarație prin care să fie liberi a lua porumb din pătule. Prin amenințări au făcut ca și cei cari nu aveau trebuință să fie siliți să iă.

S'a luat 47 kile și le-au împărțit între ei; alte stricăciuni nu s'au făcut. Capii sunt înaintați.

Alte comune nu au mai fost răscolate, deși aveau de gând, printrucă armata a sosit la timp și a înăbușit răscoala.

Necesitățile populațiilor. — 1) Pământ pentru însurăței.

2) Pentru invoeli în general să se facă lege după regiuni, pentru ca țărani să nu mai fie la capriciul arendașului. Relativ la acest articol am găsit în Copăceni-Negoești oameni deștepți cari mi-au vorbit astfel: D-le maior, fie dijma chiar una și una, bine înțeles pentru o categorie de produse, să facă guvernul lege, ca să nu fim noi nevoiți a ne tocmi singuri, printrucă pe unii ne lasă mai scump, pe alții mai efitin și se naște zizanie chiar între noi. Tot lege să fie și pentru erbăritul vitelor. Alătur aci un tablou din cari se poate vedeă modul nelegal și neregulat cum s'a distribuit și cum se stăpânește pământul cuvenit.

Modul cum a fost făcută administrația. — Administrația în general foarte slabă, concesiile reciproce între autorități și săteni, lucruri cari conduc la nemulțumiri, ca exemplu: În comuna Străini-Dobreni (Vidra) am luat budgetul comunei ca să văd ce venituri are și ce cheltueli trebuie făcute. La venituri găsesce, între altele, acsizurile neincasate, deși rachiul și vinul s'a băgat deja în cărciumi; am încasat eu singur câteva acsizuri și am pus de i-a plătit leafa profesoarei care nu eră plătită nici pe luna Februarie; am plătit leafa chiar a receptorului, primarului și notarului.

Întrebând pe datornici de ce nu au plătit acsizul conform legii? Mi s'a răspuns de niște greci și bulgari, căci mai toți cărciumarii sunt **greci**, așa este obiceiul pe la noi. Am găsit asemenea sume prevăzute pentru întreținerea curții și grădinei școalei, precum și curtea primăriei. Nu există nimic, atât școala cât și primăria sunt în câmp. Am întrebat unde este curtea, mi s'a răspuns că a fost, dar fiind iarnă lungă au ars-o.

Este sumă prevăzută pentru întreținerea unui felinar; am găsit numai stălpul felinarului, mi s'a răspuns că o furtună l'a dat jos. Într'un timp atât de scurt am putut constată aceasta numai la o comună, dacă ași fi dispus de timp ca să iau pe fiecare comună în parte, sigur că ași fi descoperit mai multe neregularități. De aci se poate formă o idee despre starea administrației.

Condițiunile vexatoare ce sunt în unele comune și cari le sunt impuse de arendași și proprietari.— Ca răspuns acestui titlu vă alătur o copie de pe contractul de învoeli al sătenilor din comuna Crețești-Sintestți, care mi se pare prea împovăraător pentru oameni; numele arendașului este I. Vasilescu.

În comuna Copăceni-Mogoșești găsesc asemenea o mare greutate pentru oameni: următoarea taxă pusă la podul de vase de peste Argeș, de către arendașul Teodor Biciola, român din Macedonia: carul încărcat cu vitele lui 20 bani; carul gol cu vitele lui 20 bani; calul înșelat 10 bani; pe picior 5 bani; oaia 2 bani; vaca 2 bani.

Această taxă este prea mare, pentrucă oamenii din comună au locurile de hrană și viile peste Argeș, încât cel mai mic nevoiaș este natural forțat să treacă cel puțin de două ori pe zi peste pod, adică la ducerea la câmp și la întoarcerea în sat. Încât trebuie în fiecare zi a plăti cel puțin 40 bani. Dacă sunt mai mulți în car, pe lângă cel care mână boii, trebuie să se dea jos și să plătească taxa de 5 bani.

Am suprimat această taxă și am obligat pe arendaș a lua taxa hotărâtă de comitet, cu care oamenii se mulțumesc și care este următoarea: carul încărcat cu vitele lui 5 bani; pe picioare nici un ban; carul gol cu vitele lui 5 bani; calul înșelat 5 bani; oaia 2 bani; vaca 2 bani.

Tot aici am voit să văd contractul de învoeli, dar mi s'a răspuns că deși au avut contract pe trei ani cu începere de la anul 1887, însă a dispărut și din primărie atunci, fiindcă notarul e un tâlhar de prin București, așa că astăzi arendașul pretinde ce voește. Moșia este proprietatea d-lui Petrovici Armis.

Despre școli.—Vine la școală cine voește. Profesorii fac reclamații primarilor, le arată pe cine trebuie să amendeze, dar ei nu aplică amenda. Răspund la aceasta că nu pot să se strice cu satul. Am găsit în Vidra profesoare, cari, cu toate acestea, nu au în școală decât băeți. Am examinat copiii; răspund foarte bine, au știut să lucreze și regula de asociațiune; am văzut diferitele rapoarte ale profesoarei către primăria locală, unde cere să i se trimeată copiii la școală și mai cu seamă fetele. I s'a răspuns că nu au să le facă preotese. Mobilierul, nu merită a purta numele de mobilier; la cereri i se răspunde: mai așteaptă și d-ta Domnișoară că nu avem fonduri, și fonduri sunt, dar nu le încasează.

În comuna Crețești-Sintestți profesorul trebuie înlocuit, este bănuțit că face întruniri la sine acasă și îndeamnă pe oameni la nesupunere. Nu am avut timp a mă convinge pe deplin despre aceasta.

Alătur aci:

Raportul căpitanului Pietraru, 5 dorobanți.

Memoriul căpitanului Negoescu,	8	linie
"	"	Malaxa, 5 dorobanți
Raportul	"	Carapancea, 5 dorobanți
Memoriul locotenent.	5	Ianculescu, 5 "
"	"	Theodoru, 5 "

Un contract de învoeli din comuna Crețești-Sintești.

Un tablou de distribuția pământului la oamenii din Străini-Dobreni (Vidra).

Memoriul d-lui căpitan P. Negrescu cerut de corpul II armată cu ord. No. 10.232

În privința cauzelor cari au provocat răscoalele nu mă pot pronunța cu siguranță, neputând cunoaște cu profunditate acest dureros mister; și într'adevăr că este mister, fiindcă motivele invocate de locuitori, nu sunt de natură care să poată duce pe cineva la niște acte atât de disperate și să pue pe acești oameni în poziție de a comite asemenea sălbăticii; după convingețiunea mea, spiritele au fost ațâțate la această răscoală de niște agenți secreți și rău voitori țarei noastre, cari agenți au exaltat mințile oamenilor, semănând o ură de moarte între ei și proprietari, și făcându-i a crede că proprietarii pe nedrept stăpânesc proprietățile lor și că la acele proprietari ar avea și ei dreptul să ia parte ca și cei ce le posedă.

Mizeria nu se poate invoca, cel puțin satele Berceni și Dobreni, unde s'au făcut devastațiuni ca mijloc care ar fi putut determina pe oameni să facă acele devastațiuni și grozavă lipsă de hrană este mai mult închipuită de cât este în realitate; și este de remarcat că pe timpul răscoalei cei mai infurțiați oameni erau cei mai fruntași și cari numai în mizerie nu îi poate compta cineva; iar acei oameni cari sunt mai împovărați de greutatea vieții, pe timpul răscoalei erau mai mult timizi decât periculoși și nu formau decât un cor celor fruntași cari comandau devastațiunile.

Cu toate acestea sunt oarecare neînțelegeri între proprietari și săteni, și pentru aceste neînțelegeri trebuie să niște comisiuni ad-hoc, care să studieze acele neînțelegeri și să statueze; căci pământurile date de proprietari la delimitare, nici până azi nu sunt parcelate sau divizate între locuitori într'un mod just și rațional; astfel că oamenii cei cari au fost prin sate cu mai multă

influență, au luat pământurile cele mai bune și în cantități mai mari decât dreptul lor; iar acei oameni cari au fost mai săraci și fără influență, au trebuit forțamente să ia pământurile cele mai puțin producătoare și încă și în cantitate mai mică decât dreptul lor. Astăzi însă acei cari au pământuri bune și în cantitate mai mare decât dreptul lor, aceștia strigă mai tare în contra proprietarilor, zicând că proprietarii nu au dat pe deplin locurile ce datorau după lege și aceasta cu scop de a masca fraudele comise de ei în detrimentul sătenilor lor. Mai sunt încă și alte cauze cari dau motiv de nemulțumiri din partea sătenilor în contra proprietarilor și anume: că pământurile date prin învoială, precum și izlaurile pentru pășunatul vitelor sunt scumpe mai presus decât produc și că țărani consimt la acele învoeli, fiind constrânși de absolute necesități.

Asupra acestor învoeli nu mă pot pronunța, nefiind de competența mea.

Pe lângă aceste neînțelegeri se pretinde că mai este și reaua administrațiune comunală care s'a succedat, căci mai toți primarii prezenți și predecesorii lor, fie din ignoranță, fie din legături de sânge sau alte interese materiale, n-au fost corecți în înaltele lor atribuțiuni și după împrejurări au fost parțiali, favorizând pe unii cu cari erau rudeni sau cu interese materiale și asuprind pe alții cu cari nu aveau nici o legătură.

Din aceste necorectitudini s'au născut intrigi, dispreț, ură și mai la urmă răzbunare contra autorității comunale.

Acest procedeu de administrație durează de un timp îndelungat și vă mai dură încă multă vreme, dacă nu se va face o nouă lege comunală, care să investească cu autoritatea comunală pe niște persoane susceptibile de a garanta dreptatea între locuitori și prestigiul autorității.

În fine, ultima cauză care a mai contribuit la aceste răscoale este numărul înspăimântător de cârciumi ce sunt prin sate.

Aceste cârciumi, focare de dezordine și de sărăcie, unde se adun oameni cu spiritele agitate de alte intențiuni și înflăcărare de băuturile otrăvitoare, pun pe acești nenorociți săteni în trista pozițiune de a comite crime îngrozitoare și aceasta nu numai pe timpul acestor răscoale, dar chiar în timpurile pacifice; căci aceste cârciumi azi nu mai sunt altceva decât un loc de „rendez-vous“ al tuturor oamenilor vițioși și rău năraviți, unde se adună, se sfătuesc, se îndârjesc prin băutura și în urmă pleacă de comit cele mai detestabile fapte.

Trebuește numai decât a se împuțina aceste cârciumi și un regulament sever și conștiințios aplicat să determine timpul de plecare atât a debitorilor precum și a consumatorilor.

Am văzut cu însumi ochii mei, cum oameni beți și înfuriați, cu prăjini înalte, legate în vârf cu câte o pânză albă,

strigau că acelea sunt steagurile albilor și să trăiască Fleva! ura! etc.

Instigatorii din comuna Dobreni.

Devastațiunile din comuna Dobreni. — La curtea proprietăței s'a distrus prin incendiu apartamentul administratorului, cu tot mobilierul și bagajul aflat în el.

La castel s'au stricat toate geamurile cu parte din ciurciuvelele lor și scândurile dela grilajul terasei.

O parte din împrejmuire și 2 coșuri dela bucătărie.

Instigatorii din comuna Colibașu.

Devastațiuni în comuna Colibașu n'au fost, fiindcă locuitori din această comună aparțin la proprietatea din Dobreni și instigatorii de mai sus, acompaniați și de alți locuitori, pornise în masă către Dobreni cu intențiuni de devastare către proprietar, dar fiind întâmpinați de oștire, o parte au fost prinși, alții au fugit, iar masa s'a împrăștiat.

Instigatorii din comuna Berceni.

Devastațiunile din comuna Berceni. — 1) Casele proprietarului cele mari și acele destinate administratorului, sunt devastate într'un mod care întrece orice barbarism și inspiră o jale cumplită ochilor. Mobila, bagaje, haine, giuvaericele, bani ce au fost în casa de fier, înfine tot ce conțineau acele apartamente au fost luate sau distruse, asemenea s'a distrus și o trăsură și o parte a împrejmuirii. S'au mai luat și fasole, pește sărat, brânză, rachiu și în fine o mulțime de proviziuni de hrană și porumb.

2) S'au prădat trei cărciumi ale oamenilor Nicolae Bărășteanu, Sterie Nicolae și Constantin Popescu, de unde s'a luat tot ce s'a găsit ca marfă și bani ce s'au găsit prin teșghele, precum și lucrurile de prin casă și hainele, făcând și mai multe stricăciuni localurilor; s'a mai devastat și cărciuma lui Ivanche Gheoghoni, tot în modul arătat pentru ceilalți.

3) S'au stricat geamurile și ciurciuvelele la două case ale primarului, risipindu-se și niște porumb și luându-i-se din casă și niște bani.

4) Notarului i s'au furat mai multe lucruri din casă, iar casa nu s'a stricat, nefiind proprietatea sa.

5) S'au mai făcut și mici stricăciuni la casele a doi locuitori și anume: Dumitru Ene și Constantin Ene.

Toate aceste stricăciuni le-am arătat în mod sumar, pentru rezonul că nu se poate ști cu precizie nici suma lucrurilor, proviziilor, mărfurilor, băuturilor, precum și a banilor furați, atât dela curte, cât și de prin prăvălii, cu toate însă că primarul și

cărciumarii arată câte o sumă oarecare de bani, dar acele sume subsemnate, neputând a le verifica, nici nu le-am trecut anume.

— În privința stricăciunilor dela imobile n-am putut face estimarea valorii, nefind competent pentru astfel de prețuri.

Acesta dar este memoriul ce l pot da asupra răscoalei și devastățiunilor săvârșite în ziua de 3 Aprilie 1888.

Făcut la Dobreni la 14 Aprilie 1888.

Memoriul d-lui colonel Beller, comandantul trupelor Pantelimon

Cauzele determinante ale răscoalei sătenilor, se pot rezuma în trei puncte principale :

1. Legile ce interesează direct pe țăran, nepotrivite cu starea culturală a țării ; administrație nepăsătoare de interesele săteanului și rea credință în aplicarea legilor.

2. Dorința peste măsură de înavuțire a proprietății, fie ea numită : Stat, proprietar sau arendaș și în fine

3. Cauze străine, cari găsind țăranul pregătit, au profitat pentru alte interese a-l exploată.

Asupra punctului 1. — Ar trebui să se iă pe rând toate legile ce se aplică direct săteanului, ca : legea drumurilor, cea comunală, cea a învoelilor agricole și altele.

Voiu cită în treacăt câteva puncte mai jienitoare :

a) Fiecare proprietar caută a-și avea primărie pe moșia sa, chiar când aceasta nu ar întruni decât 50 familii și, prin urmare, când veniturile comunale nu ar fi în stare a plăti sarcinile sale.

b) Primarul ales, și este natural ca aci falsificarea alegerei să se facă pe o scară întinsă, devine împreună cu câțiva din cei mai impuși din comună instrumentul de exploatare al săteanului ; învoelile cu țăranii se fac de aceștia, după placul proprietarului sau arendașului, în destul ca dânsii să aibă de muncă fără a plăti ; astfel averea lor crește ilicit, ușurând și sporirea averii proprietarului, pe când a săteanului descrește.

Astfel soarta țăranilor este în mâna nu a legii, nu a celor chemați a ocroti interesele lor, ci în a celor ce uniți în interese îl exploatează neconținut.

Copiez aci învoielile cu țăranii, luate după contractul contabilului moșiei Dudești, proprietatea d-lui Eftimiu :

1. Din 5 — 2 cărate la mașină, arie sau magazie pentru tăiatul cocenilor, a se plăti trei lei de pogon, drept dijmă.

2. La 6 pogoane să lucreze unul în totul proprietății, adică pe cel de al 7-lea.

3. La 6 pogoane luate pentru lucru, osebit va căra 30 clăi la arie, va transporta câte 2 chile de produse la gara București, va mai face osebit o zi cu carul pe moșie și va mai lucra un pogon (al 8-a) numai arat și grăpat deosebit de cele de mai sus.

4. La pogonul de fâneață, dijmă 20 lei.

5. Fiecare locuitor să care, în timpul iernei, 10 care bălgar pe locul de arat.

6. Pentru erbărit să plătească de vita mare câte 4 lei, iar de vita mică câte 2 lei și un miel la suta de oi.

7. Pălmașii la 3 pogoane în dijmă, să mai facă un pogon seceră și trei zile cu mânilor, iar erbăritul să-l plătească 8 lei de vită mare și 3 lei de vită mică.

8. Cel ce nu va lucra pământul în dijmă, să plătească cu 50 lei pogonul.

9. Se vor mai da proprietarului 3 găini și zece ouă și câte patru coșuri de porumb peste cele de mai sus, de fiecare locuitor învoit pe moșie.

Intreb acum, care este garanția ce prezintă legea învoelilor agricole pentru săteni? lege care se aplică de primari, ce în cea mai mare parte se găsește în condițiunile expuse mai sus.

La comuna Fundeni-Gherasi, primarul este **ture** și notarul **evreu**.

Administrația nu poate vedea aceste rele, căci consiliul județean este reprezentațiunea, nu a sătenilor, ci a proprietarilor, cari au nevoie a susține interesul acestei, iar comitetul permanent este mai adesea azilul celor mai nevoiași dintre proprietarii scăpătați, cari caută a-și reface prin slujbă pozițiunea perdută. Nu pot băga aci administrația propriu zisă; legile existente, dau toate afacerile județului în mâna autorităților cantonale; prefectul nu are decât un control efemer, care provoacă nemulțumiri generale în caz de cercetări serioase și astfel este silit să îndulcească pe cât poate acele nemulțumiri, transformându-le adesea în toleranțe, spre a-și putea conserva influența necesară în politica care i se cere.

Asupra punctului 2. — Statul, care este cel mai mare proprietar în țară, în dorința de a-și mări avutul, se fălește de câte ori arenzile sale se ridică; această ridicare însă, se traduce prin o sporire vexatorie asupra muncitorului din partea arendașului, care caută a-și scoate câștigul pe lângă enormele arenze ce plătește și astfel sarcinile cad tot pe cel nevoiaș.

Apoi dacă Statul ocrotitor direct al intereselor tutulor și a cărui tendință trebuie să fie de a face un mic proprietar din

fiecare sătean procedează astfel, cât mai mult oare va face proprietarul, fiind mai nevoiaș ca statul și cât încă mai mult arendașul ?

În condițiunile ce am expus până aci, nu este de mirare ca în sate să se fi creiat de mult încă două cete: una de exploatare și alta de nemulțumiri; negreșit judecând lucru cu imparțialitate, tot între acești din urmă trebuie să-și găsească loc și cei leneși sau cari prin viciuri cad în mizerie și cari neavând ce mai perde, au totul de câștigat dela o stare anormală.

Apoi, ideile prea înaintate, ideile de acelea cari coprinse de o minte sănătoasă, intrate în capul oamenilor cu studii serioase și cari cu timpul pot aduce un bine societății, împrăștiate fiind de capete bolnave, de oameni cu puțină carte, neavând decât spoiala învățătorei, dar în același timp o suficiență fără margini, sunt încă un izvor la care s'a adăpat răscoala de astăzi. Acești oameni nu muncesc în starea lor normală, ei fac la petițiuni și îndeamnă pe oameni a intra în procese, pe cari le apără tot ei la judecătorul de pace pentru câțiva lei, și cea ce este mai trist, am găsit chiar un preot, , care se adăpă și propagă asemenea ideii. Asemenea oameni nu caută a răspândi decât nemulțumiri, de cari ei singuri sunt coprinși și se revoltă în contra ori cărei stări, care nu este cea visată de dânșii.

Cu capitalul acestor elemente, înăsprit prin nepriceperea totală, ar fi trebuit să se înțeleagă că nu se poate întinde o situație, oricare ar fi, peste măsură. Trec acuma la examinarea punctului al 3-lea :

Am cutreerat 28 comune și cătune și mi-am format convingerea că răspunsurile cu cari eram întâmpinat, când întrebam sătenii pentru ce s'au resculat: că a venit ordin la primar să nu li se ia dijma decât din 10 una, că s'a trimis de fiecare comună câte 5000 lei, pe cari primarii voese să-i împartă cu proprietarii sau arendașii, etc. etc., nu sunt inventate de dânșii, ei înșelăciunile unor instigatori, cari pentru susținerea intereselor lor, s'au servit fără matură cugetare de o armă cu 2 tăișuri, cari atingând direct interesul săteanului, s'au întors în contra lor degenerând în o adevărată luptă agrară.

Este asemenea netăgăduit, că interesul străin pentru scopuri ce urmărește, ar fi fost fericit a prezenta țara noastră în o stare de anarhie, cu ideile socialiste și mai cu seamă încurcată în o luptă agrară și că pentru acest scop nu s'a neglijat nici trimiterea agenților celor mai pricepuți în intrigi, precum nici bani, acest puternic auxiliar al tuturilor faptelor.

Întru cât privește desvoltarea răscoalei pe o scară mare, ea se datorește în parte scurtei acțiuni dela început, de oarece

măsurile energice luate dela 3 corent înainte, au probat că ele trebuiau să-și aibă cuvântul cu o oră mai înainte.

Acesta fiind rezultatul convingerei ce mi-am putut forma în timpul îndeplinirii misiunii cu care am fost însărcinat, îl expun conform ordinului Corpului 2 de armată cu No. 10485.

14 Aprilie, 1888.

Memoriul d-lui maior I. N. Vitzu

Cu ocazia comenzei ce am avut peste trupele concentrate pentru potolirea răscoalei oamenilor de prin comune în plasa Oltenița și parte din plasa Negoești districtul Ilfov, am constatat următoarele :

1) În comuna urbană Oltenița s'a dus din București Ghiță Ioan Cheseană, tabac, din mahalaua Dobroteasa pe lângă d. Păvăluș și în comuna Hotaru s'a dus tot din București Nedelecu fiul lui Stoian Abagiu dela oborul de vite aproape de strada Iancului cu diferite jurnale și vorbe neadevărate spre a ațâța locuitorii la răscoale, spuindu-le că li s'au trimis de fiecare comună câte 75 napoleoni, iar la altele câte 5000 lei dela fiul lui Vodă-Cuza și că dijma e din zece și că în această privință s'a și expediat ordine pe la comune.

2) Locuitorii cei cu aplicarea spre rău au început a se ameți de băutură și pe urmă a se îndemna unul pe altul să apuce pe primar și notar să le arate ordinele pentru banii trimiși și pentru dijma din zece.

3) Am constatat dela locuitori că îmi au reclamat și aceștia din comuna Chirnogi, cum că islazul fiindu-le inundat (ceea ce este adevărat) nu au unde să-și pască vitele și m'au rugat să intervin pentru ca guvernul să le dea în schimbul acelui loc, un altul pe locurile de pe deal, iar nu despre Dunăre.

4) Tot în comuna Chirnogi am primit reclamațiunii că la ei este dijma una și una că deosebit de această dijmă trebuie să lucreze un pogon a parte, trebuie să facă trei și patru cărături la Dunăre la Oltenița, că trebuie să dea o găină, 15 ouă și un muschiu de porc (care toate sunt adevărate) și cine nu va avea muschiul de porc îl va înlocui cu 5 franci.

5) Mi-au mai reclamat bărnogeenii, Radovanu și Hotaru că conductorul de șosele nu le-a primit petrișul pentru șosele, zicând că nu este bun și aceasta după ce cărase fiecare câte 12

care ; oamenii reclamă să fie primit sau să se plătească de cine e vinovat, căci dacă petrișul nu erà bun trebuia să-i oprească dela I-iul car, iar să nu-i lase să facă 12 transporturi.

6) In comuna Radovanu doi ani consecutivi ce au trecut, invoielile nu s'au trecut conform legii la primărie în registrul respectiv și oamenilor li s'au luat găini, ouă și mușchi, lucruri cari nu sunt prevăzute în legea tocmelilor agricole, oamenii le-au dat, dar pe viitor refuză.

Am întrebat pe primar și sub-prefect că de ce nu s'a urmat conform cu legea să se înregistreze la primărie tocmelile și au tăcut.

Noul arendaș dela Radovanu voește a urmà ca și în trecut, ba mai mult încă, că a corupt 5 oameni, dândule câte 10 prăjini de pădure numai să zică că s'au învoit și pe urmă să facă și ceilalți învoeli.

7) Rezerviștii cari au făcut campania 1877—78 au acte la ei, cum că sunt scutiți pe viață de căile de comunicație, mi-au reclamat că acum sunt apucați să facă lucru în natură la căile de comunicație dela un sat la altul, m'au rugat să intervin către Guvern să-i scutească căci ei nu voesc a face astfel de drumuri.

8) Sunt oameni cari nu au pământ și dacă cer să li se dea câte 8 și 10 pogoane spre a le lucrà și a dà dijmă una și una, aceste pogoane în scopul de a le ajunge porumb și grâu până la noua recoltă, proprietarii și arendașii le refuză, zicând că nu au de unde să le dea câte atâtea pogoane de pământ de fiecare.

9) Sunt aproape jumătate din populație cari nu au pământ și m'au rugat să intervin să li se dea.

10) La comuna Lămotești-Gălbindași țigăncele cari culeg urzici de pe câmp acum primăvara sunt obligate de arendași (greci) să facă câte patru zile muncă cu mâinile.

Conchid că :

11) In comunele unde nu s'au făcut și înregistrat tocmelile conform legii și în conformitate cu legea să se pedepsească primarii, subprefecții și arendașii sau proprietarii, căci ei sunt cauza răscoalelor pe unde am fost.

12) Oamenii ce nu au pământuri să se împroprietărească.

13) Conducătorii de șosele să nu mai lase oamenii să care petriș rău ci să'i oprească dela I-iul car.

14) Rezerviștii ce au făcut rebelul să nu fie obligați a face șosele.

15) Diferiți oameni să nu fie siliți de arendași pentru că culeg urzici să facă patru zile de lucru și

16) In localitățile unde în adevăr s'au inundat locurile oamenilor să li se dea alte locuri în schimb și unde nu sunt suse la stricăciuni din partea debordărilor ce fac apele.

Memoriul d-lui maior Dona

despre marșul și operațiile făcute de companiile a 6, 7 și 8-a, prin comunele răsculate din județul Prahova, plasa Câmpul-Târgșor, în zilele de 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 și 10 Aprilie, cauzele probabile cari au făcut pe locuitorii din acele comune de s'au răsculat și măsurile luate pentru a restabili ordinea

În ziua de 3 Aprilie, orele 2 p. m., venind d-l procuror Nicolescu Dorobanțul la d-l colonel Șișman acasă, care în acel moment eră gata de plecare la comuna Fulga, unde se răsculase locuitorii contra arendașului și fiind față acolo d-l Furduescu, atunci prefect al acestui județ, d-l Serghiescu, jude-instructor și d-l Teodor procuror, a raportat că voind a se duce în comuna Gherghița, însoțit și de doctorul plășii, spre a constată un caz de sinucidere al unui locuitor din acea comună și ajungând în Balta Doamnei, a văzut tot satul răsculat, făcând mai multe dezordine, amenințând și bătând pe orice călător treceă pe drum și chiar pe domnia sa a voit a-l maltrată și a-l sechestră, apucând hăfurile cailor dela trăsura și unii din răsculați se suiseră chiar în trăsura d-sale și că numai prezența de spirit a medicului plășii și agerimii și iuțelii cailor birjarului, a putut întoarce trăsura și scăpa de rescuțatori, căci altfel putea să fie și omorât și că mai este informat că subprefectul acelei plăși, cari eră de Sâmbătă 2 Aprilie dus la comuna Gherghița, a fost maltrat de locuitorii din Gherghița și cătunele vecine, cari și dâșii se răsculase și că nu se știe dacă mai trăește, și fiind deja ordine date de autoritățile militare superioare, ca în comunele unde s'ar răscula locuitorii, să se trimeată trupe pentru a restabili ordinea, am primit atunci ordin, ca pe de o parte să pornesc spre aceste comune compania 6-a și a 8-a, iar pe de altă parte în unire cu d-l procuror Nicolescu, să mă transport imediat la comuna Gherghița și pe la comunele răsculate, ca cu ajutorul acestor două companii, să restabilesc ordinea și să arestez pe capii revoltei. Astfel că plecând din Ploești, la orele 3¹/₂ p. m., și trecând prin comunele Bărcănești, Pucheni-Mari, Pucheni-Mici, Pucheni-Miroslavești și cătunul Potigrafu, am ajuns în Balta Doamnei seara la orele 10¹/₂, dimpreună cu cele două companii, după un marș forțat de 7 ore, prin niște bălți numai cu noroaic și pe un timp ploios, și văzând că oamenii sunt prea oboșiți, am ordonat repaos până la 4 ore dimineața, iar eu împreună cu d-l procuror.

am chemat la primărie îndată pe primarul, notarul și învățătorul comunei Balta Doamnei, spre a ne spune motivele răscoalei, cine au fost instigatorii și ce acte au săvârșit în acea zi, ni s'a spus că motivul pentru care se revoltase locuitorii din cătunele Curcubeu, Lacul-Turcului și Balta Doamnei, au fost următoarele:

1. Că li s'au spus, când au fost unii dintr'ânșii prin Ploesti, dar de cine nu s'a putut afla, că a venit ordin dela guvern, către primar, ca la toți locuitorii fără pământ de arătură, să li se dea pământ gratuit pe Domeniul Coroanei, și să dea arendașului din zece, una, fără alte condiții și loc de izlaz ori unde va voi să-și aleagă și să plătească un leu de pogon, pentru o vită mare și 10 bani pentru una mică, și că primarul s'a unit cu subprefectul, de a nu li se pune și lor în vedere acest ordin.

2. Că arendașii din Gherghița, nu au voit a mai face cu dânșii nici o învoială, ci a preferat pe cei din cătunul Turbați, județul Ilfov, și pe dânșii i-a lăsat fără locuri, cu toate că și dânșii au oferit tot 60 lei de hectar, ca și cei din Turbați.

3. Că arendașul prea le pune multe dări la învoiele, atât pentru locurile de arături, cât și pentru locurile de izlaz și că numai pot suferi atâtea greutateți.

4. Că unii dintr'ânșii, cum sunt rezerviștii și însurăței, nu au cel puțin nici un pogon de loc, pentru a-l munci și a-și putea scoate hrana zilnică.

Fiind noapte și observând că locuitorii din aceste cătune, sunt liniștiți și nu s'a comis în timpul revoltei nici un fapt de natură a proceda la arestări, chiar la moment în acele cătune, am pornit spre Gherghița la orele 4^{1/2} a.m., dând instrucții primarului și șefului de garnizoană din comuna Balta Doamnei, că dacă locuitorii s'ar mai strânge în mase și spiritele s'ar agită, să-mi dea veste.

Ajungând la Gherghița, în unire cu d-l procuror, am inspectat localul arendașului care, în ziua de 3 Aprilie, fusese obiectul principal de devastare al locuitorilor din cătunele Meri-Petchi, Nuci din județul Ilfov și Gherghița și Ungurenii din acest județ, și am găsit toată arhiva arendașului distrusă, toate geamurile sparte, obiectele de menaj, mobile, haine, în fine tot ce eră în casă până și o armă distrusă cu desăvârșire, patru buți de vin și una cu rachiu, băute de revoltați, sub un cuvânt o devastare și un jaș foarte mare; și după ce s'a constatat și dresat cuvenitele procese-verbale de d-l procuror, ne-am dus la primărie, unde am fost întâmpinat de primar și mai mulți locuitori, spuindu-ne că din moment să așteaptă a veni locuitorii din cătunele Ungureni și Belciugu, de a lua cu dânșii și pe cei din Gherghița, ca în unire cu toții să meargă la curtea arendașului, spre a devastă magazinele cu porumb și grâu, căci nu avusesse timp de ajuns în ajun spre a-și împărți și această pradă.

care voiau a o mai face, și în adevăr după 10 minute fusei înștiințat că o ceată de oameni din cătunul Belciug, vine la primărie înarmați cu ciomege groase, pe cari întâmpinându-i la marginea satului și întrebându-i ce voese, au răspuns ca să le dau porumb și pământ pentru hrană, i-am somat a se retrage și a se duce pe la casele lor, spre a se apucă de munca câmpului, căci pământul și porumbul se dau cu regulă și de cei în drept, iar nu de mine. Punând a-i urmări până la marginea satului lor și povățuindu-i a eși la câmp spre a-și munci pământul. Informându-mă că și acești oameni plecase dela cârciumi, după ce se îmbătau, am dispozat închiderea cârciumelor, iar pe cea din cătunul (?) și cea din Lacul-Turcului, pe lângă că le-am închis, le-am vărsat și rachiul și vinul, de oarece locuitorii toți băuseră cu cârciumarii și îi încurajă la revolte. După aceste dispoziții, ordinea restabilindu-se, d-l procuror a procedat la arestarea celor cari au fost denunțiați de primar, preoți și învățători, ca capi ai revoltei, lăsându-l a-și urmă cursul lucrărilor d-sale, iar companiile a 6-a și a 8-a le-am instalat în localul școlii ce se construiește de administrația Domeniului Coroanei, rămâind în această comună cu cartierul, fiindcă era centrul comunelor revoltate și toți locuitorii tindeau de a veni aci, fiind una din moșile Domeniului Coroanei și locuința arendașului care, de pe cât am putut constată, nu stă în relații bune cu locuitorii de pe acest domeniu, din cauza prea multor dări și sarcini ce impun locuitorilor.

La 5 Aprilie, orele 7^{1/2}, seara, a venit și compania 11-a, ce era concentrată la Urlați, spre a întări acest detașament.

La 6 Aprilie, pe la orele 9 dimineata, pe când mă plimbam pe linia satului Gherghița, fusei înștiințat de un servitor al arendașului, anume Ianoș Caraiciun, că vine spre Gherghița o mulțime de locuitori armați, și dând alarma, am pornit cu compania a 6-a și cu 20 călărași și întâmpinându-i la marginea satului, la aria arendașului, i-am înconjurat și după ce le-am ordonat de a lăsa ciomegele, sapele și casmalele jos, i-am întrebat din ce comună sunt și pentru care motiv au venit înarmați în masă, mi s'a răspuns că sunt din comuna Ciumați și chiar de către primar, zicând că le-a venit ordin dela brigadierul forestier al Coroanei, ca să plece spre Gherghița și să-și iă locuri de izlaz, după numărul vitelor ce le posedă fiecare, prezentându-mi și o listă formată de primar, decât teren să iă fiecare și câte vite are și zicându-i că nu cred, că acest brigadier forestier, să fi dat astfel de ordine și că el ca primar era dator a veni să mă înștiințeze că locuitorii s'au revoltat, și spunându-le că rău au făcut, ca el însuși în calitate de primar, să plece cu locuitorii revoltați, mi-a răspuns cu un ton foarte arrogant, că locuitorii au dreptate și că cine sunt eu, la care cuvinte

am dat ordin să-l aresteze și pe când voiă un soldat a-l lua de mână, acest primar s'a repezit spre mine, injurindu-mă și amenințându-mă cu pumnul; văzând atunci că ceilalți locuitori, voese a sparge cereul făcut de mine cu santinele, încurajați de atitudinea și aroganța primarului și fiind chiar eu amenințat de primar, i-am dat o lovitură de sabie la mână, tăindu-i cojocul și rănindu-l puțin, și numai după ce au văzut că primarul este lovit și *comand încărcarea armelor*, s'a mai liniștit, făcând arestări atunci d-l procuror, iar eu i-am povățuit pe restul locuitorilor de a se reîntoarce la casele lor și a se apuca de muncă, căci cine îi pune la cale le voeste răul, dându-le drumul în două părți și trimitând pe sublocotenentul Sigmund, din regimentul 4 călărași cu 20 călărași, în comuna Ciumați, a vărsa rachiul și vinul cărciumarului și a-i închide prăvălia pentru motivul că locuitorii când plecaseră spre Gherghița, se adunase la cărciumă și după ce au băut cu toții în deajuns, au pornit cu idei de a-și lua și împărți pământ, pe care nu l-au avut niciodată și nici chiar să fi fost învoiți de arendaș, de oarece acest pământ eră izlazul locuitorilor din Gherghița, după informațiile cari le-am luat.

Instrucția revoltaților, atât din comuna Gherghița cu cătunele ei, cât și a celor din comuna Ciumați, s'a făcut îndată de către d-l procuror Nicolescu, care după cum am arătat mai sus, m'a însoțit pretutindeni din ziua de 3 Aprilie și până la 6 Aprilie seara, când s'a reîntors la Ploești lăsând sarcina subscrisului de a restabili ordinea în comunele unde s'ar mai răsculă locuitorii și a aresta pe capii și autorii principali ai revoltelor.

La 7 Aprilie, orele 4 p. m., a mai venit pentru întărirea forțelor din Gherghița și compania a 4-a și chiar în aceea zi am primit ordin ca companiile 4-a și 11-a să le pornesc la Ploești, rămânând sub comanda mea compania 7-a, ce se află la Buda Palanga și compania 6-a și a 8-a ce se aflau la Gherghița.

Dela 6 Aprilie și până la 8 Aprilie, ziua când m'am îmbolnăvit și am fost schimbat prin d-l maior Canariu, a fost pretutindeni liniște și locuitorii începuse a se apuca de munca câmpului.

Compania 7-a sub comanda locotenentului Tătăranu, cu un efectiv de 150 oameni, fiind în comuna Puchenii pentru restabilirea ordinii acolo, a primit pe la 11 ore noaptea informații dela primarii comunelor, Buda-Palanga, Potigraf, Poenari-Burchi și Apostoli, cum că locuitorii din acele comune s'ar fi revoltat și dânsii contra arendașilor, și după dispozițiile d-lui căpitan Zăhăreanu, care comandă compania 12-a, a plecat la orele 1 noaptea din Puchenii la Buda-Palanga, ajungând la 5 ore dimineața.

Indată ce, locuitorii acelei comune, au văzut că au sosit trupe în localitate, s'au adunat în grupe spre primărie, spuind primarului ca să fie interpretul lor către comandantul companiei

că ei nu se răscoală, dar că voesc a fi ascultată plângerea ce voesc a face în contra arendaşului şi venind numai 4 locuitori fruntaşi, au declarat: 1. Că arendaşul acelei moşii nu voesc a le dă pământ, nici cu bani şi nici cu dijmă; 2. Că taxa de doi bani de vită, ce li se ia pentru trecerea peste un podeţ de pe izlazul proprietăţii, nu este aprobată de guvern; 3. Că mulţi din locuitori, luând parte în campanie, nu li s'a dat pământ de muncă nici după campanie şi că sunt muritori de foame, ordinea însă nu a fost turburată şi a fost pretutindeni linişte.

La 7 Aprilie, comandantul acestei companii, primind informaţii dela arendaşul moşii Ciupelniţa şi Sicrita, că locuitorii s'au răscolat, cerând pământuri de arătură şi că îi este frică de locuitori de a nu fi omorât, a plecat însuşi comandantul companiei la 4^{1/2} p. m., numai cu un pluton şi ajungând la 5^{1/2}, au arestat doi locuitori, cari erau ca capi şi cari învăţau pe locuitori să se răscoale, înaintându-i imediat parchetului local.

La orele 7 seara a plecat spre comuna Ciupelniţa, unde ajungând la orele 8 seara, a găsit cea mai mare linişte şi că instigatorii răscoalei se aflau duşi la Trestieni, un cătun pendinte de acea comună, noaptea a petrecut-o în acest cătun fiind oamenii prea oboşiţi, iar a doua zi la orele 5^{1/2}, plecând spre Trestieni şi după una oră de marş ajungând, a găsit oamenii stând pe la domiciliurile lor nelucrând pământul însă foarte liniştiţi, arestând pe capii instigatori denunţiaţi de primar şi i-a înaintat cu proces-verbal autorităţilor dela Ploeşti, după care s'a reintors în Buda-Palanca, mărginându-se în zilele de 9, 10 şi 11 Aprilie, de a trimite patrulă prin comunele Coslegi, Netoţi şi Moara Domnească, spre a se asigura dacă este linişte şi cum stau spiritele locuitorilor acelor comune şi raportându-i-se că oamenii sunt eşiţi la câmp spre a munci şi că spiritele locuitorilor sunt foarte liniştite, a raportat comandantului trupelor din Ploeşti, cerând ordine de urmare.

În rezumat, comunele cari s'au revoltat şi prin care am restabilit ordinea, a fost Ciumaţi, Balta Doamnei cu cătunele Lacul Turcului şi Curcubeu şi Gherghiţa cu cătunul Ungureni, precum şi de către compania 7-a în comunele Buda-Palanca, Ciupelniţa, Trestieni, Coslegi şi Netoţi, fără ca în aceste din urmă comune şi cătune locuitorii să facă stricăciuni la locuinţele arendaşilor sau proprietarilor, decât numai că a ameninţat pe primari, că de nu li se vor dă pământuri de arătură şi izlaz pentru vite şi nu li se vor mai reduce din învoeli, vor fi siliţi şi dânsii a se revoltă şi a-şi face dreptate singuri, şi cauzele probabile cari au dat loc la răscoale, dezordine şi devastări prin comunele pe cari le-am semnalat mai sus în această dare de seamă a provenit din următoarele, după cum arată dânsii:

1. Că arendaşii nu voesc a le dă pământ cu învoială şi că

- B. A. M.* Encore quelques mots sur la question rurale, Galatz 1864.
- Babeș Dr. V.* Boalele țaranului român, Buc. 1901.
- " " " Regenerarea poporului român, Buc. 1901.
- " " " Studii făcute asupra pelagrei și măsurile de luat pe baza acestor studii cu o prefață de Vasile M. Kogălniceanu, București 1902.
- B. C.* De la proprieté en Moldo-Valachie, Buc. 1857.
- " " Encore quelques mots sur la proprieté en Moldo-Valachie, Buc. 1860.
- Băicoianu C. I.* Creșterea și îmbunătățirea rasei vitelor noastre în raport cu agricultura, Buc. 1905.
- Bălcescu N.* Questions économiques des Principautés, Paris 1850.
- " " Despre starea socială a muncitorilor plugari în Principate (Magazin istoric), Buc. 1845.
- Bazele* unui proiect de lege rurală, Iași 1864.
- Belcik A.*, Școala țaranului, Constanța 1897.
- Beldiman A.* Răscoala sătenilor din 1888, Buc. 1889.
- Bibicescu I. G.* Cât sufer țaranii. Tocmelile agricole. Documente pentru Parlament culese și adunate, Buc. 1882.
- Blaremburg N.* Essai comparé sur les intuitions de la Roumanie etc., Buc. 1886.
- Boeresco C.* De l'amélioration de l'Etat des payans roumains, Paris 1861.
- Boltuș G. Lucian*, Creditul agricol, București 1901.
- Bogdan I.* Despre enejii români (Ac) 1903.
- Boliac Cesar.* Mémoire sur les principautés danubiennes, Paris 1856.
- " " Plebiscitul Poporului român, București 1864.
- " " Proclamațiunea și toate actele de la 2 Maiu 1864, București 1864.
- Botez G.* Observațiuni la broșura d-lui N. Istrati, Iași 1858.
- Brătianu General C. I.*, Insemnătatea Chărței Țarei, București 1902.
- " " " Cadastrul 1904.
- " " " Stabilirea regimului cadastral de care are nevoie România, Buc. 1903.
- Brezoianu Ioan.* Vechile instituțiuni ale României, Buc. 1882.
- Brezulescu D.* Studiul proprietății în devălmășie a munților noștri, Buc. 1905.
- Buescu Pană.* Criza agricolă, Buc. 1889.
- " " Tocmelile agricole pe teoria rentei, Buc. 1893.
- Bujoreanu I.* Lege pentru rescumpărarea unor părți din bunurile statului, Buc. 1881.
- Buletinul* ședințelor Adunării ad-hoc a Moldovei, Iași 1857.
- " Ministerului Agriculturii Anul I—XVII, Buc. 1885-1905.
- " Statistic general, București 1893.
- Campiniu P. S.* O ochire asupra stării sociale a țăranilor, Brăila 1872.
- Cantacuzino Gr. G.* Ameliorarea stărei micii proprietăți, Buc. 1902.

- Cantemir Principele D.* Descripția Moldovei (Ac) 1872.
- Cârlănescu Gh.* Monografia comunei Mărăștii (Bacău), Buc. 1905.
- Cârnu-Munteanu și V. Roman.* Recherches sur les céréales roumaines, Buc. 1900.
- Le sol arable de la Roumanie, Buc. 1900.
- Cărp P. P.* Tocmelile agricole, Buc. 1882.
- Cesianu N. St.*, Sindicatele agricole și casele de credit agricol mutual, București 1902.
- " " " Studiu asupra ameliorării raselor noastre de animale agricole, București 1891.
- Chebap Gr. Gh.* Regimul legei rurale din 1864, Buc. 1902.
- Chiru C.* Cugetări asupra chestiunii agrare, Buc. 1888.
- " " Mărirea avuției țării prin întrebuițarea apelor râurilor București 1902.
- Cimbrescu C. și F. Remer.* Raportul Camerei de comerț, Focșani 1901.
- Ciurcu Al.* Absenteismul, Buc. 1905.
- " " Lipsa de nutreț, București 1899.
- Colescu L.* Statistica împroprietării sătenilor în 1864, Buc. 1900.
- " " Recensământul populației României, București 1900.
- Codrescu T.* Despre dreptul proprietății, de Thiers, Iași 1850.
- " " Uricarul 25 volume 1852--1896.
- Colecție* de așezăminte făcute înaintea regulamentului organic, Iași, 8 Dec. 1857.
- Câmpul*, (Revistă), București 1902.
- Colson F.* Nationalité et régénération du paysan Moldo-Valaque, Paris 1862.
- Comșa D. N.* Un nou proiect de Casă rurală, Buc. 1901.
- Convențiune* pentru organizarea definitivă a Principatelor, încheiată la Paris în 19 August 1858, București 1864.
- Crăiniceanu Dr. Gh.* Igiena țăranului, Buc. 1895.
- Creangă G. D.* Proprietatea rurală, Buc. 1905.
- " " Der Bauernstand in Rumänien, Leipzig 1901.
- " " Politica fiscală a județelor și comunelor față de țăranime, Buc. 1901.
- " " Anuarul statistic al României, București 1904.
- Curierul* Băncilor populare, an. I—II, Buc. 1904, 1905.
- Cuza A. C.* Despre poporație, Iași 1899.
- " " Țăranii și clasele dirigente, Iași 1895.
- " " Comerț liber sau monopol? Iași 1897.
- " " Monopolul cârciumelor la sate și monopolul vânzării alcoolului, Iași 1900.
- Dabija Al. G.* Despre starea săteanului, Iași 1887.
- Destrilhes*, Confidences sur la Turquie, Paris 1855.
- Dezbaterile* Adunărilor legislative de la 1861—62.
- Disescu C. G.* Origina proprietății în România, Buc. 1889.

- Dopp E.* Comasările, Sibiu 1895.
- Drăghiceanu M. M.*, Politica noastră economică, București 1898.
- Drăgescu Dr. Ioachim*, Un pericol național, Craiova.
- Drăgușanu C.* Lege pentru tocmelile de lucrări agricole, Buc. 1872.
- Drepturile țăranilor*, Buc. tipogr. Rasidescu 1860.
- Epureanu Gr. C.* Chestia proprietății fonciare în privința îmbunătățirii soartei locuitorilor, Iași 1859.
- Felix Dr. I.*, Sur la prophylaxie de la pellagre, București 1882.
- „ „ „ Povește despre hrana țăranilor, București 1901.
- Filip N.*, Les animaux domestiques de la Roumanie, Buc. 1900.
- Filipescu N. Gr.* Opinii de răspândit, Buc. 1898.
- „ „ „ Chestiuni țărănești, Buc. 1891.
- Filotti Z.* Chestia agrară, Galați 1893.
- Freytag Dr. R.* Regatul României din punctul de vedere al agriculturii sale, Buc. 1899.
- Furtună I. St.* Raport asupra serviciului veterinar de la 1898 până la 1904, București 1904.
- Gâdei A. V.* Contribuțiuni pentru istoria socială a țărânilor noastre Buc. 1904.
- „ „ „ Monografia Comunei rurale Bragadiru, Buc. 1905.
- Geblescu G. R.* La question agraire, Paris 1895.
- Gheorghiu D. T.* Monografia Comunei Pechea (Covurlui), Buc. 1905.
- Gheorghiu I.* Ceva despre adunarea ad-hoc a Moldovei și chestiunea țăranilor, Paris 1857.
- Ghica I. T.* Monografiile Comunelor rurale din județul Vlașca, Volumul I, Buc. 1904.
- Ghica I.* Convorbiri economice.
- Ghica Eduard.* Budgetul Ministerului de Agricultură (Discurs parlamentar), Buc. 1903.
- „ „ „ Avem vite de export? Buc. 1902.
- Golescu A. G.* De l'abolition du servage dans les Principautés, Paris 1856.
- Galian Dr. D.* Monografia Comunei Nănești (Putna), Buc. 1904.
- Grecianu St. D.* Discursul de deschidere a primului Congres agrar în România, Buc. 14 Dec. 1902.
- Groza A. C.* Studii asupra stărei actuale a țăranului nostru, Buc. 1891.
- Hăret Spîru C.* Chestia Țărănească, Buc. 1905.
- Hârsu Dr. M.* Fragmente din raportul unui medic de plasă, Buc. 1899.
- Hasdeu B. P.* Archiva istorică a României, Buc. 1865.
- Hiliade I. R.* Echilibrul între antithesi sau spiritul în materie, Buc. 1859-69. Anexe, Proprietarii și sătenii în România.
- Iacobovici I. M.* Cauzele mortalității primei copilării în România, Buc. 1902.
- Iancovescu I. N.* Repartiția proprietății rurale, Buc. 1903.

- Ionescu Ion*. Românii nu sunt comuniști, Revista lui Bariț 1848.
 „ „ Foaia de agricultură practică, 1858.
 „ „ Agricultura română din jud. Dorohoi, Buc. 1866.
 „ „ „ „ „ Mehedinți „ 1868.
 „ „ „ „ „ Putna „ 1869.
 „ „ Ferma model și institutul de Agricultură în Moldova, Iași 1847.
 „ „ Creditul rural, Iași 1876.
 „ „ Creditul, București 1880.
Ionescu Preotul C. Monografia Com. Șișeștii de jos (Mehed.), Be. 1905.
Ionescu Take, Cuvânt rostit în Parlament la 20 Februarie 1897.
Istrati N. Chestia relațiilor dintre proprietarii și locuitorii, Iași 1857.
Iorga N. Studii și Documente 7 vol. Buc. 1901.
Jurnalul Societății centrale agricole, Buc. 1892—1905.
Kalinderu I. Patrie éducation et travail, Buc. 1896.
 „ „ Un țăran harnic, Buc. 1898.
 „ „ Indrumări date Agenților Dom. Coroanei, Buc. 1900.
Katargi B. Proprietatea în Principatele Moldo-Române, Buc. 1857.
K. I. M. Țăranul proprietar, Iași 1864.
K. T. Trecutul, relele Țărei și lecuirea lor de... proprietar mare și deputat, Iași 1859.
Kogălniceanu Mihail. Histoire de la Valachie et de la Moldavie, Berlin 1837.
 „ „ Archiva românească I 1841 și II 1845, Iași,
 „ „ Dorințele partidei naționale în Moldova, August, Cernăuți 1848.
 „ „ Imbunătățirea soartei țăranilor I, discurs parlamentar 25 Maiu 1862, București 1862.
 „ „ Imbunătățirea soartei țăranilor II, discurs parlamentar 1 Iunie 1862, București 1862.
 „ „ Colecție de toate instrucțiunile ce s'au dat în aplicațiunea noiei legi rurale, Buc. 1864.
 „ „ Expunerea situațiunei României dela 2 Maiu până la 18 Decembre 1864, București 1864.
 „ „ Cronicele României 3 vol., București 1872.
 „ „ Discurs rostit la înmormântarea lui Vodă-Cuza, Iași 1873.
 „ „ Discurs rostit la Iași în 18 Aprilie 1883, Buc.
 „ „ Discurs rostit în sala Bossel Buc. 1883, Buc.
 „ „ Toemelile agricole (Discurs parl.), Buc. 1882.
 „ „ Programa de la Mazar Pașa (Discurs parlamentar), București 1883.
 „ „ Cuvânt la proectul de răspuns la Mesagiul Regelui, București 1891.
 „ „ Desrobirea țiganilor. Desființarea privilegiilor boerești și Emanciparea țăranilor, Buc. 1891.

- Kogălniceanu Vasile M.* Acte și documente din corespondența lui Mihail Kogălniceanu, relative la războiul din 1877 — 1878 Vol. I, București 1893.
- „ „ „ Acte relative la 2 Maiu 1864 cu o precu-vântare de d. Dimitrie A. Sturdza, Buc. 1894.
- „ „ „ Ferna-Model „Laza“ de la înființare până în prezent, București 1900.
- „ „ „ Două țări agricole Ungaria și România. Schițe economice comparative, Buc. 1901.
- „ „ „ Legislația Agrară și măsurile luate în favoarea agriculturii de la 1864 și până azi, București 1903.
- „ „ „ Docurile. O chestiune la ordinea zilei.
- „ „ „ Imbunătățirea soartei țăranilor. Discursuri rostite de Mihail Kogălniceanu în zilele de 25 Maiu și 1 Iunie 1862 cu o prefață de *Petre Grădișteanu*, București 1905.
- „ „ „ Steaua Dunărei An. 1895, 1898, 1899, Buc.
- „ „ „ Agrarul (Organul societății Agrare) An. 1901 1902, 1903, 1904, 1905, București.
- „ „ „ Români.... Scrisoare către săteni, Broșură de propagandă, București.
- Lahovary I. N.* Obștia locuitorilor din Filiaș contra d-lui Filiaș pentru pământ, București 1874.
- „ „ „ Discurs asupra Tarifului vamal, Senat, 15 Aprilie 1904.
- Lălescu T.* Agricultura noastră față de Credit, Buc. 1876.
- „ „ „ Despre Creditul agricol, Roman 1887.
- Laveleye Em.* En Roumaine, 1886.
- „ „ „ La Peninsule du Balcan, Bruxel 1886.
- Lege rurală* sau regularea relațiilor dintre proprietari cu locuitorii cultivatori de pământ, Focșani 1860.
- Legiuiri* votate de Adunare în 1842 — 43, Iași 1844.
- Legiuire* atingătoare de regularea drepturilor și a îndatoririlor proprietarilor de moșii și a lucrătorilor etc., Iași 1859.
- Leonescu N. V.* Starea țăranului, Iași 1887.
- Lucrările* statistice, a Direcțiunei Statistice din Moldova, Iași 1861.
- M. P. A.* Encore quelques mots sur la question rurale, Galatz 1864.
- Macry Gr. M.* Regimul nostru agrar, Iași 1882.
- Maior Dr. G.* România agricolă, Buc. 1895.
- „ „ „ Manual de agricultură rațională, Vol. I—VI, Brașov, Buc. 1897—1905.
- Maior M. G.* Studiu asupra legislațiunilor agrare, Buc. 1904.
- Mălinescu Gr.* Vederi asupra României, Iași 1878.
- Maniu V.* Șapte scrisori deschise către M. S. Regele Carol I, Buc. 1888.

- Manolescu Dr. A.* Igiena țăranului român, Buc. 1895.
- " " " Cauzele răului traiu al țăranilor, Buc. 1897.
- Mărtineanu.* Ce ne învață seceta din anul trecut, București 1900.
- Memoriul* absolvenților școalelor de agricultură, Buc. 1901.
- Memoriul* asupra rezoluțiilor luate de primul Congres agricol în România, Buc. 1902.
- Memoriul* proprietarilor și țăranilor clăcași, *Steana Dunărei* Brux.
- Mendelsohn Dr. A.* Câteva considerațiuni asupra mizeriei poporului din România.
- Mille C.* Scrisori către țărani, Buc. 1892.
- Millo A. V.* Țăranul, (Fălțiceni) 1881.
- Mocanu N. T.* Monografia Comunei Stălinești (Fălciu), Buc. 1905.
- Moga V. S.* Casa rurală, Buc. 1902.
- Monitorul Român.* Comisia deputaților săteni și proprietari No. 11, 12, 17 etc. Buc. 1848.
- Monografia* Comunei rurale Merenii-de-sus, de Ion Voinea, M. Stoian și C. Dumitrescu, Buc. 1905.
- Montenegro F. B.* Reorganizația art. 46 din Convențiune, Iași 1860.
- Moroianu Gh.* La loi agraire de 1864, Stuttgart 1898.
- Mortun V. G.* Casa rurală, (Discurs parlamentar), Buc. 1897.
- " " " Cluburile țăărănești, (Discurs parl.), Buc. 1899.
- Nădejde Ioan.* Formarea mării proprietăți la noi în *Revista Literară și Științei*, 1903--1904.
- " " " Din vechiul drept român, Buc. 1898.
- Neagoe Dr. I.* Raport asupra pelagrei, 1889.
- " " " Studiu asupra pelagrei, 1900.
- Negruzzi C.* Săptămâna, foaie sătească, Iași 1854.
- Negrutzi G. C.* Studiu critic asupra pământurilor publice în comuna rurală, Buc. 1905.
- Nenițescu D. S.* Sarcinele proprietății rurale, Buc. 1901.
- Neugebauer I. F.* Die Donaufürstenthumer, Lipsca 1854.
- Niculescu-Telega C.* Chestiunea agrară, Buc. 1897.
- Obedenaru.* La Roumanie economique, Paris 1876.
- Opran P.* Chestiunea proprietății de moșii în Principatul Român, Paris 1858.
- Opreanu Luciliu Remus.* Chestiunea agrară, Buc. 1902.
- Păucescu Gr. G.* Îmbunătățirea soartei sătenilor, Buc. 1887.
- " " " Toemelile agricole, discurs parlamentar, Buc. 1893.
- Panu T. D.* Legile agrare, Iași 1903.
- Papadopol Calimah A.* Desrobirea țăranilor în Moldova (Convorbiri) An. XXI, Buc. 1887.
- Păsăreanu I.* Revista agricolă, Craiova.
- Păsculescu M.* În chestia țăărănească (Revista Idealistă), Buc. 1904.
- " " " Împroprietărirea țăranilor (Rev. Idealistă), Buc. 1903.
- " " " Explicarea unei conferințe, Craiova 1903.
- Pața N. N.* Monografia comunei Gângeova (Dolj), Buc. 1905.

- Paul I.* Țăranul român și ungar din Ardeal, Iași 1899.
- Petrescu D.* Reforma agrară, Brăila 1888.
- Petrescu D. C.* Rurale, Buc. 1903.
- Petrescu G.* Essai sur l'organisation de la propriété foncière dans les Principautés-Unies, Paris 1859.
- Petrescu I.* Propunere asupra chestiei proprietății, Buc. 1862.
- Philipide A. I.* Incercări asupra stărei sociale din trecut, Iași 1881.
- Popescu Gh.* Monografia comunei Peștișani (Gorj), Buc. 1904.
- Popescu Ion.* Mijloace practice pentru ridicarea țăranimei (Expunere de motive la un proiect de lege), Buc. 1898.
- Popovici A. Andrei.* Din economia noastră națională, Buc. 1904.
- Protocoalele* Comisiunii centrale din Focșani, Focșani 1859—60.
- Protopopescu C.* Ancheta agrară, Buc. 1895.
- Quinet Edg.* Les Roumains, Paris 1858.
- R. I.* Diverse. Biblioteca portativă, Vol. II, Buc. 1860.
- R. M.* Legea Regulării proprietății rurale din 1864, Buc. 1883.
- R. S.* Despre desființarea legii tocmelilor agricole, Buc. 1889.
- Radian S. P.* Monografia Comunei Văleni (Olt), Buc. 1904.
- „ „ „ Județul Bacău. Studiu agricol, Buc. 1889.
- Rădoi I.* Chestiunea agrară în România, Buc. 1895.
- Rădulescu A.* Monografia Comunei Chiojdeanca, Iași, Archiva Anul XIV, pagina 313.
- Raportul* asupra proiectului de lege pentru tocmeli agricole, (Constantinescu N. I.), Buc. 1882.
- Regnault E.* Histoire politique social des Principautés, Paris 1855.
- Refutația* articolului intitulat „Îmbunătățirea agriculturii noastre“ din *Foiaia științifică și literară*, din 6 Martie, 1844.
- Revista Idealistă.* (Director M. G. Holban), Buc., Botoșani 1903.
- Revista Poporului* (A. Obedenaru) București 1891.
- „ „ (P. Vulcan), București 1900.
- „ — învățătorilor și învățătoarelor, Buzău 1900.
- „ — Ilustrată enciclopedică, București 1884.
- Revista Socială.* Iași 1884.
- Rhetoredy.* Creditul agricol, București 1892.
- Robin F.* Statistica română, București 1898.
- Rosetti C. A.* Discurs asupra tocmelilor agricole, Buc. 1882.
- Rosetti Radu.* Despre clasele agricole în Moldova în *Revista Nouă* No. 12/I 2, 3, 5/II.
- Rosetti Tețcanu.* Reclamare către Adunările legislative pentru dreptate în chestiunea proprietății și a cultivatorilor de pământ, Iași 1861.
- Săteanul.* Foie periodică, Iași 1854.
- Schina N. C.* La Roumanie ce qu'elle est, ce qu'elle pourrait devenir, Buc. 1905.
- Schlawe H. O.* Înființarea de magazii cu silozuri, București 1897.
- Sculescu M. N.* Chestiunea Agrară (Discurs parl.), Craiova, 1889.

- Smântănescu C.* Monografia Comunei Romanesti (Gorj), Buc. 1904.
Societatea universitară română din Iași. Din nevoile poporului român, Iași 1900.
- Solomon Const.* Monografia Comunei Avrămești (Tutova) Buc. 1904.
Starea arendașilor din România, Buc. 1885.
- Ștefănescu Al. M.* Conferință asupra Băncilor populare, Buc. 1903.
- Stolojan A.* Raportul proiectului de lege pentru înființarea Casei rurale, Buc. 1897.
- Sturdza Gr. M.* Expunere de motive la amendamentul proiectului de lege rurală a Comisiunii Centrale, Buc. 1862.
- Sturdza D. A.* Suprafața și Populațiunea Regatului României, București 1890.
- " " " Acte și Documente, 9 vol., București 1888—1900.
- " " " Răspuns la discursul de recepțiune a d-lui Xenopol despre Mihail Kogălniceanu, Buc. 1895.
- Strausz Ad.* Die Donauländer, Viena 1899.
- Sutzu N.* Notions statistique sur la Moldovie, Iași 1849.
- Tanoviceanu I.* Un pericol național, Iași 1896.
- Tăranul român* (jurnal), 1861—1863 Buc.
- Țașca Gh.* Evoluția proprietății rurale, Buc. 1898.
- Teișanu G.* Asupra dezvoltării agriculturii, Buc. 1903.
- Theodorachi C. Haji.* Pătulele de rezervă.
- Traité de Paris* du 30 Mars 1856, Bibliothèque diplomatique, Paris 1877.
- Tuțescu St.* Monografia comunei Catanele (Dolj), Buc. 1904.
- Urechia V. A.* Istoria Românilor, 13 vol., București 1888.
- V***. Improprietărea succesivă a locuitorilor agricoli. ?
- Vaillant.* La Roumanie, Paris 1845.
- Vérité.* (La) sur la Roumanie juqu'au coup d'état du 2 Mai 1864, Haga 1864.
- Voiculescu I.* Scurtă ochire asupra tocmelilor agricole, Buc. 1905.
- Vrăbiescu N.* Răscoala țăranilor, Buc. 1888.
- Wilkinson W.* Tableau historique. etc. de la Moldavie et Valachie.
- Xenopol Al. D.* Studii economice, Craiova 1882.
- " " " La condition économique du paysan roumain (Mouvement économique Vol. II No. 10), Buc. 1905.
- " " " Istoria Românilor, 6 vol. Iași 1888—93.
- " " " Istoricul chestiunii țărești până la 1864. (Arhiva No. 1 și 2), Iași 1901.
- " " " Mihail Kogălniceanu, (Discurs de recepțiuni la Academie). Buc. 1895.
- Zuzzara Cav. A.* Situațiunea economică a României 1886¹⁾.

1) Bibliografia urmează în partea III, „Tocmelile agricole și regimul muncii“

TABLĂ DE MATERII

PARTEA I

Chestiunea țărănească

	Pag.
Precuvântare	3
Istoricul chestiunii	5
Literatura agrară	10
Chestiunea țărănească. Datele problemei: Proprietatea funciară.	13
Tocmelile agricole	28
Starea țăranimei din punct de vedere material, moral și intelectual	47
Măsurile de îmbunătățire:	58
Improprietățile	59
Îmbunătățirea regimului muncii	73
Școala primară rurală	89
Alte măsuri de îmbunătățire:	96
Fermele mici model	96
Premierea gospodăriilor țărănești	99
Tovărășiile țărănești	102
Băncile populare	105
Ministerul Agriculturii	107
Concluziunea.	108

PARTEA II.—ANEXE.

Memoriile șefilor de trupe cari au operat la răscoala țăranilor din 1888

Introducere	3
Memoriul colonelului I. Algiu	7
Memoriul d-lui maior Băicoianu	13
Memoriul d-lui colonel J. N. Lahovary	18
Memoriul d-lui maior Gârleanu	31
Memoriul d-lui maior Magheru	32
Memoriul d-lui colonel C. Poenaru	34
Memoriul d-lui maior V. Ionescu.	41
Memoriul d-lui căpitan P. Negreșeu	45
Memoriul d-lui colonel Beller	48
Memoriul d-lui maior I. N. Vitzu	51
Memoriul d-lui maior Dona	53
Bibliografie.	59

VERIFICAT
2017

BIBLIOTECA
CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ

VERIFICAT
2007

25